

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Kristina Škrivanek

**FONETSKA KOREKCIJA IZGOVORA GLASOVA [ʃ] I [ɲ] KOD IZVORNIH
GOVORNIKA KINESKOG JEZIKA KOJI UČE HRVATSKI**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Kristina Škrivanek

**FONETSKA KOREKCIJA IZGOVORA GLASOVA [ʃ] I [ɲ] KOD IZVORNIH
GOVORNIKA KINESKOG JEZIKA KOJI UČE HRVATSKI**

Diplomski rad

Mentorica:

doc. dr. sc. Arnalda Dobrić

Zagreb, rujan 2018.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Kristina Škrivanek

Datum i mjesto rođenja: 28. 2. 1993., Zagreb

Studijske grupe i godina upisa: Fonetika/Pedagogija, 2011

Lokalni matični broj studenta: 353897

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Fonetska korekcija izgovora glasova λ i η kod izvornih govornika kineskog jezika koji uče hrvatski

Naslov rada na engleskome jeziku: Phonetic correction of voice pronunciation of sounds λ and η with Chinese native speakers learning Croatian

Broj stranica: 103

Broj priloga: 5

Datum predaje rada: 24. 09. 2018.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. dr. sc. Jelena Vlašić Duić, izv. prof.

2. dr. sc. Vesna Mildner, red. prof.

3. dr. sc. Arnalda Dobrić, doc.

Datum obrane rada: 26. 09. 2018.

Broj ECTS bodova:

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. -----

2. -----

3. -----

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisao/la diplomski rad pod naslovom:

Fonetska korekcija izgovora glasova ʃ i ʒ kod izvornih govornika kineskog jezika koji uče hrvatski

i da sam njegov/a autor/ica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Kristina Škrivanek

(ime i prezime studenta)

(potpis)

Zagreb, 26. 09. 2018.

Sadržaj:

1. Uvod	8
2. Učenje stranog jezika	11
3. Fonetska korekcija izgovora.....	13
3.1. Pregled metoda korekcije izgovora	13
3.2. Metode fonetske korekcije izgovora u Hrvatskoj.....	16
4. Verbotonalni sistem.....	19
4.1. Principi verbotonalnog sistema.....	19
5. Fonetska korekcija prema verbotonalnom sistemu	22
5.1. Fonetska korekcija pomoću SUVAG aparata.....	24
5.2. Tijek fonetske korekcije izgovora	26
6. Usporedba kineskog i hrvatskog jezika.....	27
6.1. Opis kineskog jezika	27
6.1.1. Kineski standard i dijalekti.....	27
6.1.2. Podjela glasova	28
6.2. Opis hrvatskog jezika	32
6.3. Usporedba konsonantskih sustava	33
7. Ciljevi i hipoteze	37
8. Opis korekcije.....	37
9. Materijali i metode	39
9.1. Ispitanici.....	39
9.2. Materijal.....	40
9.2.1. Optimalni dio materijala	41
9.2.2. Neoptimalni dio materijala.....	41
9.2.3. Tekst.....	41
9.3. Analiza podataka	42
9.3.1. Perceptivna analiza	42
9.3.2. Akustička analiza.....	43
10. Rezultati i rasprava	43
10.1. Rezultati opservacije	43
10.2. Rezultati perceptivne analize podataka	45
10.3. Rezultati akustičke analize podataka.....	49
11. Mogućnosti za daljnji rad	51
11.1. Korekcija frikativa.....	51

11.2.	<i>Korekcija afrikata</i>	51
11.3.	<i>Korekcija okluziva</i>	52
11.4.	<i>Korekcija vibranta</i>	52
11.5.	<i>Korekcija vokala</i>	52
11.6.	<i>Korekcija aproksimanta [v]</i>	53
12.	Zaključak	54
13.	Literatura:	55
14.	Sažetak.....	59
15.	Životopis.....	61
16.	Prilozi	62

1. Uvod

Govor i jezik međusobno su povezani. Iako je moguće učiti strani jezik bez da se pritom obraća posebna pozornost izgovoru stranog jezika, pokazalo se da navedeni način učenja neće dovesti do znanja stranog jezika u kojem govornik koji ga uči zvuči kao izvorni govornik. Pravilan izgovor nije uvijek najzahtjevniji dio učenja stranog jezika te je ponekad zapostavljen u procesu učenja. Često mišljenje je da ukoliko pojedinac uspije usvojiti gramatiku i vokabular stranog jezika, loš izgovor neće negativno utjecati na komunikaciju. U literaturi se pojavljuje i mišljenje (Harklau, 2002) da je važnije naučiti gramatiku i grafiju stranog jezika jer se u današnje doba sve više koristimo pisanim izrazom. Navedene tvrdnje pobija sama definicija govora jer je on „čovječka zvučna optimalna komunikacija oblikovana ritmom slogova, riječi i rečenica“ (Škarić, 2009: 17). Budući da je riječ o optimalnom obliku čovječke komunikacije, govor nikako ne može biti redundantan prilikom učenja stranog jezika.

Definiramo li fonetiku kao znanost o govoru, njeno je korištenje u nastavi učenja stranih jezika nedovoljno zastupljeno (Defterdarević-Muradbegović, 1996). U nastavi učenja stranog jezika poučava se jezik, ali se ne pridaje dovoljna pozornost izgovoru. Upravo zbog ne pridavanja dovoljne pozornosti govoru i izgovoru, polaznici tečajeva stranih jezika često ovladavaju morfološkom, sintaksičkom i leksičkom razinom jezika, ali njihov izgovor narušava cjelokupni dojam (globalnu i segmentalnu razinu).

Govorom dajemo mnoštvo informacija. Neke od njih su namjerne, dok su druge nenamjerne. Osim obavijesti koje želimo prenijeti svojim govorom, prenosimo i druge informacije: o našem podrijetlu, stupnju obrazovanja, spolu, emocionalnoj angažiranosti i drugo. Sve te dodatne informacije mogu naškoditi prenošenju željenih informacija te oslabiti komunikaciju stvarajući buku u komunikacijskom kanalu. Kako bi buka bila što manja, a prijenos informacija što bolji, važno je imati dobar izgovor kako bi naši sugovornici iz poruke koju im prenosimo percipirali samo informacije koje im želimo prenijeti, a ne i podatke o našem izgovoru. Pravilan je izgovor uvijek redundantnost u govoru (Vuletić, 2007).

U teorijskom će dijelu ovog rada biti pobliže opisano učenje stranog jezika te metode korekcije kojima se može poboljšati izgovor. Najveća će se pozornost posvetiti verbotonalnom sistemu te će se objasniti način provedbe fonetske korekcije prema istom. U eksperimentalnom će dijelu biti opisana praktična primjena fonetske korekcije prema verbotonalnom sistemu pri korekciji izgovora glasova [ʌ] i [ɲ] kod govornika čiji je materinski jezik kineski, a u odrasloj dobi uče hrvatski jezik kao strani. Ispitanici su izvorni

govornici kineskog (mandarinskog) jezika koji u trenutku korekcije žive u Hrvatskoj te uče hrvatski jezik.

Ispitanici su snimljeni prije početka fonetske korekcije u studiju Odsjeka za fonetiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon snimanja, svaki ispitanik imao je 10 sesija na kojima je fonetskom korekcijom prema verbotonalnom sistemu ispravljan izgovor glasova [ʌ] i/ili [ɲ]. Nakon odrađenih 10 sesija, svaki ispitanik je ponovno snimljen u studiju kako bi se mogle utvrditi razlike između izgovora prije i nakon korekcije.

Teorijski dio

2. Učenje stranog jezika

Učenje stranog jezika možemo definirati kao: „...*proces stjecanja slušnih i govornih mehanizama i njihovog automatiziranog povezivanja s pripadajućim značenjem, odnosno pojmom.*“ (Pozojević-Trivanović, 1984: 173). Navedeno znači da učenje stranog jezika zahtijeva ovladavanje govornim (i slušnim i mehaničkim) mehanizmima tog jezika. Učenje stranog jezika najbolje je započeti u optimalnoj dobi koja traje od treće do šeste godine. Razdoblje između šeste i osme godine i dalje se smatra jako povoljnim za učenje stranih jezika. Između osme i desete godine i dalje se vrlo dobro usvaja ritam i intonacija stranog jezika, ali je potrebno usmjeravanje na razini glasova. Nakon desete, a osobito nakon dvanaeste godine postoji već ustaljen sustav slušanja koji je prilagođen slušanju materinskog jezika te se javljaju pogreške u slušanju stranog jezika koje uzrokuju i pogreške u izgovoru istog. Problem je u tome što se tijekom djetinjstva stvaraju određene slušne i motoričke (artikulacijske) navike prilagođene jeziku kojemu je dijete prvo izloženo (materinskom jeziku) te se one do odrasle dobi učvršćuju. Zbog navedenog su djeca podložnija utjecaju stranog jezika te ga lakše uče, jer nemaju ustaljene navike slušanja i govora koje bi imale snažan utjecaj na njihovu percepciju i produkciju stranog jezika, dok kod odraslih osoba materinski jezik interferira u slušanju te se glasovi stranog jezika koje uho čuje maskiraju u glasove materinskog jezika koje odrasla osoba već ima automatizirane. Odrasle osobe imaju poteškoća u slušanju stranog jezika zbog utjecaja materinskog što rezultira nesvjesnim pogreškama na razini izgovora.

Iako je dokazano postojanje „kritičnog razdoblja djetinjstva“ u kojem se strani jezik najbolje usvaja, dob nije jedini aspekt koji odlučuje koliko će se dobro usvojiti strani jezik. Pokazalo se da postoje primjeri osoba koje su započele učenje stranog jezika u djetinjstvu, ali imaju poteškoće s izgovorom, dok postoje i primjeri osoba koje su učenje stranog jezika započele u odrasloj dobi te ne ostvaruju izgovorne pogreške. Od velike je važnosti način unosa (input) stranog jezika. Flege (2002) objašnjava važnost unosa na primjeru bilingvalne djece koja su se u ranoj dobi doselila u stranu državu te govore strani jezik. Njihov će izgovor stranog jezika biti bolji od izgovora njihovih roditelja ne samo zbog toga što je za roditelje završio period „kritičnog razdoblja“ za usvajanje jezika, već i zato što različito koriste strani jezik. Djeca će biti okružena stranim jezikom u školi, koristit će ga u razgovoru s prijateljima te će cijelo njihovo odrastanje biti obilježeno stranim jezikom zbog čega je moguće da im on u kasnijoj dobi postane i dominantan u odnosu na materinski jezik. Dominantnost jezika možemo opisati kao postojanje snažnijeg i slabijeg jezika (Hernandez i sur., 2005). Snažniji

jezik može nakon nekog vremena početi prodirati u prostor slabijeg zbog čega dolazi do pogrešaka na razini percepcije i, posljedično, razini produkcije.

Trofimovich i Baker (2007) su proveli istraživanje na 40 korejskih ispitanika od kojih su neki odrasli, a neki djeca. Svi su ispitanici govornici korejskoga kao materinskog jezika, a u djetinjstvu su se doselili u Kanadu te tamo usvajali engleski jezik kao drugi jezik. Ispitanici koji su u vrijeme istraživanja odrasle osobe, proveli su u prosjeku 11 godina u Kanadi, dok su ispitanici koji su djeca u vrijeme provođenja istraživanja proveli u Kanadi u prosjeku godinu dana. Istraživanje je pokazalo da su odrasli ispitanici proizvodili suprasegmentalne elemente govora kao izvorni govornici engleskog jezika, dok djeca nisu. Istraživanje pokazuje da je vrijeme izloženosti stranom jeziku utjecalo na dobar izgovor suprasegmentalnih elemenata govora.

Flegeovo istraživanje (1998, prema: Flege 2002) provedeno na 240 izvornih govornika talijanskog i 240 izvornih govornika korejskog jezika koji su se preselili iz svojih zemalja u Kanadu pokazalo je da njihov izgovor engleskog jezika uvelike ovisi o dobi u kojoj su se doselili. Vrijeme koje je proteklo od trenutka doseljenja, u vrijeme kad je istraživanje provedeno, bilo je u prosjeku 23 godine. Pokazalo se da djeca koja su pristigla u Kanadu u dobi od tri godine, sada (u vrijeme istraživanja) koriste engleski kao dominantan jezik, dok ga osobe koje su se doselile u dobi od 20 godina koriste jednako kao i materinski jezik. Istraživanje je pokazalo da nije važno samo kada se jezik počinje usvajati već na koji način i kojim intenzitetom. Djeci je tijekom odrastanja engleski jezik bio potreban te su ga cijelo vrijeme koristili i ne pokazuju veću privrženost prema materinskom jeziku nego prema stranom. Osobe koje su se doselile u odrasloj dobi, navode da preferiraju razgovarati na materinskom jeziku dok strani koriste samo u poslovnim situacijama. Navedeno istraživanje je važno jer pokazuje i da ovisno o dobi dolaska u stranu zemlju i ustranjanja u strani jezik postoji i razlika u jačini „stranog“ naglasaka. Djeca koja su počela učiti jezik u ranoj dobi, danas imaju slabiji strani naglasak od osoba koje su počele učiti jezik u odrasloj dobi.

Trofimovich i Baker (2006) proučavali su kako se razvijaju suprasegmentalni elementi govora prilikom učenja stranog jezika te su na temelju empirijskih dokaza zaključili da će na produkciju nekih elemenata više utjecati razina iskustva, dok će za druge biti važnija dob u vrijeme kad je osoba počela biti izložena jeziku i učiti ga. Navedeno je istraživanje pokazalo i da svi suprasegmentalni elementi govora nemaju jednak utjecaj na razinu „stranog naglasaka“ koji osoba ima. Dokazano je da trajanje pauza i tempo govora imaju snažniji utjecaj.

Desnica-Žerjavić (2006, prema: Bukovski i Dobrić, 2017) objašnjava kako do pogrešaka na segmentalnoj razini izgovora dolazi zbog identifikacije fonema stranog jezika s fonemima materinskog. Zbog navedene interferencije između stranog i materinskog jezika može doći do četiri vrste pogrešaka: defonemizacije, fonemizacije, transfonemizacije i zamjene fonema. Defonemizacija označava proces kada se strani glas zamjenjuje glasom iz materinskog jezika koji je najbliži željenom glasu. Fonemizacija se događa kada se razlikovna obilježja materinskog jezika primjenjuju u izgovoru stranog jezika, a u njemu ne postoje. Transfonemizacija je termin kojim se opisuje interpretacija nekih razlika na način da se redundantna obilježja percipiraju kao važna. Zamjena fonema događa se prilikom izgovora onih glasova koji su jednako opisani u stranom i materinskom jeziku, ali se različito izgovaraju.

Budući da osobe ne mogu čuti vlastite pogreške koje rade u izgovoru stranog jezika, nekada ih nisu niti svjesni te ih ne mogu sami ispraviti. Upravo u tu svrhu postoji korekcija izgovora.

3. Fonetska korekcija izgovora

3.1. Pregled metoda korekcije izgovora

Korekcija izgovora nije pojam koji je nov u svijetu fonetike te učenju stranih jezika. Celce-Murcia (1996: u Hismanoglu i Hismanoglu, 2010; Luu, 2010) daje pregled metoda korekcije koje su se koristile u svijetu od kasnih 1800-tih do danas. U nastavku su one nabrojane i opisane redom kojim su se pojavljivale.

- *Direktna metoda* (Direct Method) odnosi se na ponavljanje zvučnog podražaja. Učenici su u ovoj metodi ponavljali izgovor stranog jezika na način na koji su percipirali izgovor svojih nastavnika.
- *Audiolingvalna metoda* (Audiolingual Method – SAD, Oral Approach – Velika Britanija) stavljala je fokus na izgovor koji se podučavao od početka korekcije. Učenici su u ovoj metodi ponavljali izgovor svojih mentora ili snimku govornog uzora koji je bio izvorni govornik stranog jezika koji su učili. Glasovi su se opisivali prema načinu i mjestu izgovora, a najčešća metoda učenja bila je korištenje minimalnih parova.
- *Kognitivni pristup* (Cognitive Approach) prebacio je fokus poučavanja s izgovora na gramatiku i usvajanje vokabulara. Smatralo se da je postizanje dobrog izgovora

težak zadatak na koji se troši puno vremena koje bi se kvalitetnije iskoristilo kada bi se poučavala gramatika i vokabular. Nakon ovladavanja tima dvijema stavkama, učenici bi bili dovoljno sposobni ostvariti željenu komunikaciju na stranom jeziku, čak i ako im izgovor ne zvuči kao kod govornika kojima je taj jezik materinski.

- *Metoda tihog načina* (Silent Way) stavljala je naglasak na same glasove. Nije se koristilo pismo niti se koristio fonetski alfabet. Važno je bilo da učenici nauče glasove i strukturu stranog jezika.
- Sljedeća metoda koja se pojavila bila je *metoda učenja jezika u zajednici* (Community Language Learning). Ova metoda prema svojim načelima pripada današnjem intuitivno-imitativnom pristupu. Učenici su sami donosili odluke o onome što i kako žele učiti te su koristili nastavnike kao metodu i izvore.
- *Komunikativna metoda* (Communicative Approach) se pojavila 70-ih godina prošlog stoljeća te se koristi i danas. Kao što njen naziv opisuje, ova se metoda temelji na komunikaciji koja je smatrana osnovom svakog jezika. Kada učenici uče strani jezik, konačni cilj im je komunikacija na željenom jeziku. Nastavnici im u tome pomažu tako što ih uče pravilnom izgovoru koji je nužan za ostvarivanje govorne komunikacije. Od metoda koje su se koristile u učenju javljalo se slušanje te imitiranje govornog uzora, ali i korištenje minimalnih parova.
- *Gramatičko – prijevodna metoda* (Grammar-translation Method) i *pristupi temeljeni na čitanju* (reading-based approaches) slažu se u tome da govorna komunikacija nije najvažnija stavka u učenju stranog jezika. U njima se ne posvećuje previše pažnje govoru kao obliku komunikacije na stranom jeziku, a korekcija izgovora ne javlja se uopće jer nije smatrana važnom. Iako se danas u nastavi učenja stranih jezika gramatičko – prijevodna metoda koristi u sve manjoj mjeri jer se pokušava ne koristiti materinski jezik prilikom učenja stranog, neki autori i dalje navode prednosti prijevodne metode i razloge zašto je ona dobra metoda učenja. Liao (2006) je primijetio da učenici pokazuju velik interes za korištenjem prijevoda prilikom učenja stranih jezika te da im takav način učenja pomaže u usavršavanju različitih jezičnih vještina: čitanja, pisanja, izgovora, te izgradnji vokabulara, idioma i fraza. U svom istraživanju na 351 studentu koji uče engleski jezik na tajvanskom fakultetu, Liao je pokušao dobiti uvid u to koliko se studenti koriste prijevodom kao metodom učenja stranog jezika te koliko misle da im navedena metoda pomaže pri učenju. Rezultati su pokazali da studenti koji pokazuju bolje uspjehe u nastavi engleskog jezika imaju negativnije stavove prema

korištenju prijevoda prilikom učenja stranog jezika od lošijih studenata. Navedeno ne znači da bolji studenti ne koriste prijevod u vlastitom učenju, već ga samo koriste rjeđe (obično kad naiđu na pojmove koje ne razumiju pa traže direktan prijevod i izraz na materinskom jeziku) od lošijih učenika koji nastoje sve materijale i zadatke koje dobiju na stranom jeziku prvo prevesti na materinski, zatim napisati odgovore na materinskom jeziku te napisane odgovore ponovno prevesti na strani jezik.

- *Metoda potpunog fizičkog odgovora* (Total Physical Response) smatrala je da će učenici ovladati stranim jezikom kada budu spremni na to. U prvim fazama učenja stranog jezika od učenika se očekivalo da rade pogreške i nastavnici su te pogreške prihvaćali i tolerirali.
- *Prirodna metoda* (Natural Approach) pridavala je veću pozornost slušanju u prvim fazama učenja stranog jezika. Smatralo se da će učenik slušanjem kvalitetnog govornog uzora usvojiti govorni sustav stranog jezika.

Trenutno se u svijetu suvremene metode korekcije koje kombiniraju tradicionalne metode i modernu tehnologiju mogu svrstati u tri glasovna pristupa. Chen (2007: u Hismanoglu i Hismanoglu, 2010) naziva te pristupe: intuitivno-imitativni pristup, analitičko-lingvistički pristup te integrativni pristup.

1. *Intuitivno-imitativni pristup* temelji se na ideji da će učenik samostalno razviti dobar izgovor slušajući strani jezik. S vremenom će on intuitivno razviti osjećaj za ritam i intonaciju stranog jezika te njemu nije potrebna nikakva pomoć ili uputa kako bi postao dobar govornik stranog jezika.
2. *Analitičko-lingvistički pristup* se u svojim načelima razlikuje od intuitivno-imitativnog pristupa te naglašava važnost pomoći i usmjeravanja učenika prilikom učenja stranog jezika. Pristup se temelji na pedagoškim principima učenja te sadržava razne vježbe i opise izgovora koje bi trebale pomoći prilikom učenja stranog jezika. Opisi izgovora odnose se na što točnije opise artikulacije određenog glasa koje bi trebale pomoći učeniku da lakše proizvede glas. Vježbe izgovora ne koriste se samo na segmentalnoj razini (primjerice: vježbe minimalnih parova), već i za korekciju ritma i intonacije. Ovaj pristup je u svojoj namjeni služio kao dodatak intuitivno-imitativnom pristupu te mu funkcija nije bila zamijeniti ga, već nadopuniti.
3. *Integrativni pristup* posljednji je od navedenih pristupa te objedinjuje prethodno navedene. U ovom je pristupu najveći naglasak stavljen na suprasegmentalni dio.

Smatra se da je čovjek sa svojim specifičnim potrebama centar ovog pristupa te se pristup i sama korekcija prilagođava pojedincu i njegovim specifičnim potrebama. Sve su vježbe značenjske te se pokušavaju organizirati prema situacijama u kojima će ih pojedinac i koristiti. Izgovor se vježba putem organiziranih aktivnosti slušanja.

S razvojem tehnologije, javlja se i mnoštvo programa za online učenje jezika (Levy, 2009). Neki od njih odnose se na govorenje, slušanje, čitanje, pisanje, izgovor te kulturu. Danas se online tečajevi učenja sve više koriste iako se smatra da povratne informacije koje nude određeni programi i dalje ne mogu zamijeniti učitelja i njegovu pedagošku funkciju.

3.2. *Metode fonetske korekcije izgovora u Hrvatskoj*

Mildner (1999) navodi kako je jedna od najranijih metoda fonetske korekcije izgovora bila *artikulacijska metoda*. U ovoj metodi učenik uči izgovor pojedinih glasova putem opisa mjesta i načina tvorbe tih glasova. Budući da je govor globalna struktura, analitičnost ove metode predstavlja problem jer se glasovi uče u svojoj izoliranosti. Vuletić (1980) objašnjava kako analitičnost te metode nije nužno loša za proizvodnju izoliranih glasova, ali ne može rezultirati dobrom produkcijom povezanog govora jer nedostaje učenje dijelova koji govoru daju njegovu cjelinu, a to su njegovi ritam i intonacija. Sljedeći problem u uporabi artikulacijske metode je stavljanje prevelikog naglaska na izgovor, a nedovoljno se pozornosti posvećuje slušanju koje je osnovni aspekt učenja stranog jezika. Budući da učenik mora svjesno izvoditi pokrete artikulatora, njemu sam govor ne dolazi prirodno već mora ulagati trud te razmišljati o vlastitom izgovoru i koje mišiće pomiče na koji način za produkciju određenog glasa. Takav govor s vremenom postaje naporan jer se ne automatizira te bi u svakodnevnoj komunikaciji učenik vjerojatno odbacio takav način govora i zamijenio ga sa svojim izgovorom kakav je bio prije korekcije jer mu je on prirodniji te ne mora o njemu razmišljati.

Artikulacijska je metoda i danas jedna od najčešćih metoda kod učenja stranih jezika. Linebaugh i Roche (2013) su u svom istraživanju diskriminacije fonema kod arapskih učenika engleskog jezika pokazali da opis artikulacije glasova daje rezultate koji nisu mogli biti postignuti samo slušanjem i ponavljanjem te davanjem minimalnih parova. Navode da su učenici s kojima je korekcija provedena na razini slušanja i dalje neuspješno izgovarali željene glasove, dok su učenici kojima su objašnjeni mjesto i način artikulacije nakon korekcije pokazali poboljšanja i na slušnoj i na govornoj razini. Na temelju tog istraživanja, provedeno je još jedno koje je obuhvatilo druge glasove kako bi se vidjelo hoće li se i kod

njih pojaviti poboljšanje samo nakon artikulacijskih treninga (Linebauch i Roche, 2015). Istraživanje je potvrdilo poboljšanje izgovora glasova kod učenika koji su dobivali upute o artikulaciji glasova tijekom korekcije, dok kod učenika koji nisu dobivali upute o artikulaciji, već vježbali slušanje putem ponavljanja i korštenja minimalnih parova nije zabilježen napredak. Autori zaključuju da je moguće poboljšati percepciju produkcijom te da pravilan izgovor može prethoditi dobrom slušanju i prouzročiti ga.

Sljedeća metoda prema Mildner (1999) je *metoda jezičnog laboratorija*. Metoda je funkcionirala na način da su učenici slušali govor izvornog govornika stranog jezika na magnetofonskoj vrpici te ponavljali materijal koji su čuli, nakon čega bi svoj govor snimili na novu magnetofonsku vrpcu. Nakon slušanja, ponavljanja i ponovnog snimanja određenog materijala u jezičnom laboratoriju, učenici su trebali preslušavati svoje snimke te ih uspoređivati s originalnim i samostalno ispravljati vlastiti izgovor. Ova metoda rješava problem prethodne metode jer pridaje važnost slušanju, ali se previše oslanja na pomoć tehnologije dok artikulacijska metoda nije zahtjevala gotovu nikakvu pomoć tehnologije. U ovoj je metodi nastavnik potpuno zaboravljen što je i njen osnovni problem zbog nedostatka povratnih informacija i uputa koje bi nastavnik trebao davati učenicima. Postoji mogućnost da učenik snimi svoj izgovor koji nije dobar te ga satima ponavlja jer zbog svoje iskrivljene percepcije ne shvaća da mu je izgovor pogrešan. U takvim bi situacijama učenik učvrstio svoju grešku koja bi se automatizirala te bi je kasnije bilo još teže otkloniti nego što je bilo prije nego je učenik krenuo samostalno vježbati.

Metoda fonoloških opozicija koristila se na način da su učenicima davane liste riječi na kojima su se nalazile riječi koje sadrže glas koji je učenicima problematičan te fonološku opoziciju tog glasa. Fonološka opozicija služila je tome da učenika udalji od njegove greške na način da mu se pokaže kako dvije riječi koje se razlikuju samo u ispravljanom glasu imaju dva različita značenja. U hrvatskom jeziku možemo dati primjer za glas [ʎ] u riječi: „*ljudi*“ koju govornik koji ne može ostvariti navedeni glas izgovara kao riječ: „*ludi*“. Navedene dvije riječi imaju različita značenja te nije svejedno hoće li pojedinac nazvati skupinu: ljudima ili ludima. Iako je imala dobro teorijsko polazište, pokazalo se da metoda nije uvijek uspješna jer koliko god se govorniku stranog jezika objašnjavalo da određeni glasovi nisu isti te da nose različito semantičko značenje, ako govornik tu razliku ne percipira, on je ne može niti proizvesti te ona za njega, u praktičnoj primjeni, ne postoji.

U stranoj literaturi metodu fonoloških opozicija danas nalazimo pod nazivom *metode minimalnih parova*. Minimalne parove možemo definirati kao parove riječi koje imaju različito značenje zbog razlike na razini jednog glasa. Minimalni parovi su zapravo dvije forme koje su identične u svakom aspektu osim jednog segmenta koji se nalazi na istom mjestu u riječima. (Fromkin i Rodman, 1993, prema: Luu, 2010). Barlow i Gierut (2002) definiraju minimalne parove kao setove riječi koje se razlikuju prema jednom fonemu, a ta razlika je dovoljna da dovede do promjene značenja riječi. Minimalni parovi se koriste u korekciji izgovora kako bi se učenicima skrenula pozornost na važnost razlika u glasovima pokazujući im da promjena samo jednog glasa dovodi i do promjene riječi pa tako i značenja. S vremenom su minimalni parovi postali popularan način korekcije izgovora u stranom jeziku te čak postoje i hipoteze autora koji smatraju da djeca razvijaju sustav fonema materinskog jezika prema minimalnim parovima u jeziku. Shvaćajući da dva fonema koji tvore minimalne parove u riječima označavaju razlike između tih riječi, djeca uče praviti razlike između tih fonema (Maye i Gerken, 2000).

Luu (2010) je u svome istraživanju provedenom u Vijetnamu ukazao na prednosti korištenja minimalnih parova u nastavi stranih jezika. I nastavnici i učenici su pokazali veliko zadovoljstvo nakon korištenja minimalnih parova u nastavi učenja engleskog jezika. Ne samo da su učenici ostvarili napredak u izgovoru engleskog jezika, već im je i samo korištenje metode korekcije stranog jezika ukazalo na važnost izgovora te su i nakon završetka korekcije nastavili obraćati pozornost na vlastiti izgovor i tražiti greške u izgovoru kod sebe i svojih kolega. Navedeno ne ukazuje samo na uspjeh korekcije putem minimalnih parova već i na potrebu osvještavanja važnosti izgovora u nastavi stranih jezika. Barlow i Gierut (2002) navode da iako su se minimalni parovi pokazali uspješnima kao metoda korekcije u učenju stranih jezika, mnogi autori i dalje smatraju da bi korekcija bila još uspješnija te da bi vremenski kraće trajala kad bi se učenicima dali opisi mjesta i načina proizvodnje određenog glasa.

Najvažnija metoda za ovaj rad koja je primijenjena i u ekperimentalnom dijelu rada je verbotonalna metoda, odnosno *verbotonalni sistem* kao teorijska podloga metode. Autor teorije verbotonalnog sustava, Petar Guberina (Guberina, 1967) objašnjava razliku između pojmova verbotonalne metode i verbotonalnog sistema. Navodi kako se termin verbotonalna metoda koristi samo kad se verbotonalni sistem primjenjuje na područje gluhoće, odnosno kad se koristi u svrhu rehabilitacije slušanja. Budući da tema ovog rada nije rehabilitacija slušanja

već korekcija izgovora kod učenja stranog jezika, u nastavku će se pobliže objasniti verbotonalni sistem, njegovi osnovni principi te njegova primjena u korekciji izgovora.

4. Verbotonalni sistem

Guberina navodi da se: „*verbotonalni sistem zasniva na proučavanju kako mozak percipira govor na osnovi osjeta sluha za govor*“ (Guberina, 1967: 6). Komunikacija je u ovom sistemu shvaćena kao lanac čije su karike: emisija, transmisija, percepcija i reprodukcija. Dakle, prvo je potrebna govorna produkcija, zatim se emitirani govor šalje sugovorniku koji percipira poruku na koju reagira ponovnom produkcijom te se komunikacija nastavlja. Guberina smatra da je poteškoća kod učenja stranog jezika ta što se ljudsko uho ponaša kao patološko (oštećeno) prilikom slušanja stranog govora. Pozojević-Trivanović (1984) objašnjava kako do patološkog slušanja dolazi zbog razlika u fonetskim sustavima materinskog i stranog jezika. Govornik je navikao na određeni fonetski sustav kojem je izložen cijeloga života (materinski sustav) te je očekivano da će nepoznate elemente stranog fonetskog sustava pokušati uvrstiti u fonetski sustav koji mu je već poznat. Sve se to ne odvija na svjesnoj razini što rezultira time da govornik često nije ni svjestan grešaka koje čini jer ih „ne čuje“. Sve dosad navedeno znači da greške pri učenju stranog jezika treba otkloniti na razinama na kojima se one javljaju. Artikulacijska metoda otklanja greške na razini izgovora, ali one se javljaju već na razini slušanja jer je sama percepcija izgovora pogrešna. Stoga se u verbotonalnom sistemu korekcija temelji prvenstveno na slušanju jer ako postoji dobro slušanje, i izgovor će biti pravilan. Ovakav sistem je u svojim načelima prilagođen govoru na način na koji je on čovjeku prirodan. Izgovor nije moguće ispravljati tako da ga učenik svjesno pokušava ostvariti na određeni način, već on mora dolaziti prirodno i bez vidljivog napora.

4.1. Principi verbotonalnog sistema

Vuletić (1980) navodi i objašnjava osnovne principe verbotonalnog sistema. Prvi je da svaki glas i riječ imaju svoju oktavu optimalne razumljivosti – svoju optimalu. Optimala glasa označava određeno frekvencijsko područje u kojem je glas najlakše percipirati. Ljudsko uho može čuti zvukove u rasponu od 0 Hz do 20 000 Hz što obuhvaća cijelo govorno područje. No kada je riječ o slušanju određenog glasa, za dobru percepciju nije potrebno cijelo frekvencijsko područje ljudskog govora već obično samo područje u rasponu jedne oktave u kojemu se taj glas najbolje i najlakše percipira. Svaki glas ima svoje optimalno područje ili svoju optimalu izvan koje će se percipirati kao drugi glas. Naravno da različiti jezici imaju i

drukčije optimale za glasove koji su dio njihovog sustava. Tablica 1. prikazuje optimale glasova hrvatskog jezika.

Tablica 1. Prikaz optimala hrvatskih glasova (Desnica-Žerjavić, 1991)

glasovi	optimale
i	3200-6400 Hz
e	1600-3200 Hz
a	800-1600 Hz
o	400-800 Hz
u	200-400 Hz
p	200-400 Hz
t	1600-3200 Hz
k	800-1600 Hz
b	200-400 Hz
d	1200-2400 Hz
g	400-800 Hz
c	4800-9600 Hz
č	1600-3200 Hz
ć	3200-6400 Hz
dž	1200-2400 Hz
đ	2400-4800 Hz
m	150-300 Hz / 1200-2400 Hz
n	150-300 Hz / 1600-3200 Hz
nj	150-300 Hz / 2400-4800 Hz
f	1200-2400 Hz
s	6400-12800 Hz
š	1600-3200 Hz
h	600-1200 Hz
z	4800-9600 Hz
ž	1200-2400 Hz
r	800-1600 Hz
v	300-600 Hz
j	2400-4800 Hz
l	600-1200 Hz
lj	600-1200 Hz / 1600-3200 Hz

Optimale navedene u tablici su određene slušanjem te se koriste u korekciji izgovora. Već je rečeno da je pri učenju stranog jezika naše slušanje filtrirano našim materinskim jezikom jer osoba zapravo čuje samo ono što joj njen sustav materinskog jezika omogućuje da čuje. Optimale se koriste kako bi se govornicima približio pravilan izgovor glasa, odnosno kako bi ga čuli bez smetnja koje bi prouzročili drugi glasovi na način da se ostali glasovi priguše što dovodi do isticanja samo ispravljanog glasa.

Osim pojma optimalne i optimalnog, za verbotonalni sistem važan je i pojam diskontinuiteta. Diskontinuitet je usko povezan s optimalama jer one označavaju područja u kojem se glasovi najbolje percipiraju što znači da je proces slušanja zapravo diskontinuiran. Desnica-Žerjavić (1991) navodi da je proces slušanja zapravo selekcija pojedinih elemenata govora na osnovi kojeg se percipira cjelina. Treba naglasiti da diskontinuitet nema samo ulogu u percepciji glasova, već i u percepciji čitavog govora. Dokaz toga je u tome što je moguće osobi dati slušni materijal iz kojeg je otklonjeno frekventijsko područje govora (300 Hz – 3000 Hz), a da to ne naškodi razumljivosti. Osoba će i dalje razumijeti materijal slušajući frekvencije koje su niže od 300 Hz te više od 3000 Hz, upravo stoga što je slušanje diskontinuirano (Vuletić, 2007). Diskontinuitet ne narušava cjelovitost slušanja, slušanje je uvijek cjelovit proces, a Guberina tu cjelovitost naziva globalnošću.

Pojam globalnosti dio je strukturalnoglobalne audiovizualne metode Petra Guberine (Guberina, 2010). Strukturalnost se odnosi na dijelove jezika i govora. Guberina smatra da su ritam, intonacija, pauza, vrijeme i ostale sastavnice govora ono što čini strukturalni temelj svakog jezika. Veliku važnost pridaje i situaciji te kontekstu jer je govor u svojoj suštini zapravo način izražavanja situacija. Govoru je osnovna svrha komunikacija pa se pozornost posvećuje i dijalogu kao obliku komunikacije koja je čovjeku prirodna. Iako se jezik može podijeliti na svoje dijelove, tijekom komunikacije se svi dijelovi međusobno prožimaju te se stoga pojmu strukturalnosti pridodaje pojam globalnosti kako bi se pokazalo da se metoda temelji na govoru i stvarnim situacijama. Audiovizualni aspekt ove metode odnosi se na način njenog provođenja jer se učeniku nude auditivni i vizualni podražaji koji mu pomažu prilikom učenja stranog jezika.

Vuletić (1980) navodi postupke za usvajanje cjelina u verbotonalnom sistemu fonetske korekcije. Postupke je podijelio na ritam i intonaciju, vrijeme, pokret i afektivnu situaciju.

Intonacija i ritam čine osnovu učenja stranog jezika te se mnogi autori slažu u tome da fonetska korekcija treba započeti korekcijom ritma i intonacije. Orlandi (1965) smatra da je intonacija baza koja služi kao podloga za pravilan izgovor ostalih elemenata govora. Jednom kad su ritam i intonacija stranog jezika usvojeni, bit će lakše usvajati ostale dijelove jezika, a sam će govor zvučati prirodnije. Ukoliko bi se segmenti stranog jezika usvajali izolirano, bez usvajanja ritma i intonacije, glasovi bi se ubrzo deformirali te bi izgovor govornika slušateljima kojima je jezik materinski zvučao neprirodnije nego kad bi globalna forma govora (ritam i intonacija) bila dobro ostvarena.

Vrijeme je aspekt govora koji ne bismo trebali primijećivati. Kada netko dobro vlada govorom jezika, ne primijećujemo pauze u njegovom govoru (osim ako su učinjene namjerno u svrhu prijenosa neke informacije) niti analiziramo dužinu njegovih rečenica. Zahtjev koji se javlja u fonetskoj korekciji izgovora je da vrijeme između kojeg je učenik čuo izgovor i vrijeme učenikovog ponavljanja tog izgovora bude što kraće kako bi se malo prostora ostavilo mogućoj učenikovoј analizi onog što je čuo te utjecaju njegovog materinskog jezika.

Važnost pokreta je često naglašena u verbotonalnom sistemu. Smatra se da *pokret* pomaže prilikom izgovora jer makromotorika tijela odgovara mikromotorici govornih organa. Pokret se može koristiti kako bi se pokazala cjelina nekog glasa u korekciji kojoj je cilj dobiti sliveni izgovor glasa kojeg govornik izgovara nesliveno ili kako bi se popratila intonacija i ritam govora. Uz pokret se uvijek veže i *držanje tijela*. Napeto držanje tijela rezultirat će i napetim izgovorom određenog glasa, kao i obrnuto: opušteno držanje tijela, opustit će govorne organe te će izgovor biti manje napet.

Afektivne situacije važan su dio učenja jezika. U učenju materinskog jezika je afektivnost jedna od primarnih karakteristika govora usmjerenog djetetu, ali se i u učenju stranog jezika pokazalo da učenici s većom lakoćom ponavljaju rečenice izrečene u afektivnim situacijama. Rečenica koji nosi emocionalnu poruku biti će izrečena afektivnije jer će učenik moći zamisliti situaciju u kojoj bi je izrekao te će i proživjeti tu situaciju.

5. Fonetska korekcija prema verbotonalnom sistemu

Prije same korekcije potrebno je utvrditi sustav grešaka te odabrati jednu ili više grešaka koje će se korekcijom ispravljati. Moguće je pretpostaviti greške usporedbom fonoloških sustava materinskog i stranog jezika, ali treba uzeti u obzir da je svaki pojedinac poseban te da se greške dvije osobe, koje imaju isti materinski jezik te uče isti strani, mogu razlikovati ovisno o njihovom prethodnom učenju drugih stranih jezika, podrijetlu roditelja, mogućim poteškoćama u izgovoru glasova materinskog jezika i slično. Prilikom svakog učenja, pa tako i učenja stranog jezika, važno je prilagoditi se pojedincu jer je svaka osoba različita i koristi različite strategije učenja (Zhao, 2009). Važno je da se svakom polazniku fonetske korekcije pristupa individualno te da se korekcija prilagođava osobi. Osim individualnih razlika, u obzir treba uzeti i kulturalne. Campbell i Zhao (1993, prema: Nisbeth i sur., 2005) opisuju stavove kineskih učenika i nastavnika o učenju stranog jezika. Navode da je: „...analiza gramatike ključni dio učenja stranog jezika“ te da: „...nastavnici trebaju

dominirati učionicom dok učenici trebaju pasivno slušati te se prema zahtjevima nastavnika uključivati u rješavanja zadanih zadataka“ (Nisbeth i sur., 2005: 105). Navedeno pokazuje da se od kineskih učenika ne očekuje pokazivanje inicijative niti aktivnost na satima učenja stranog jezika. Zbog navedene razlike u načinu učenja stranog jezika, očekivano je da će Kinezi koji uče strani jezik čak i izvan Kine pokazati određenu pasivnost prilikom učenja te se neće s tolikim entuzijazmom prilagoditi drugim načinima učenja ili korekcije izgovora. Jedan od važnih aspekata koje treba uzeti u obzir prilikom učenja stranog jezika je i motivacija (Taguchi i sur., 2009) te je moguće da različiti načini učenja neće predstavljati prepreku tijekom fonetske korekcije, ukoliko postoji visoka razina motivacije.

Da bi korekcija mogla započeti, profesor (osoba koja provodi korekciju) treba odabrati greške. Moguće je razlikovati greške na globalnom planu izgovora (ritam i intonacija) te na segmentalnom planu. Većina autora se slaže da je u korekciji dobro krenuti od korekcije globalnog plana, a tek kasnije provesti korekcije pojedinih grešaka u izgovoru glasova. Pokazalo se da će rad na globalnom planu pozitivno utjecati i na segmentalnu razinu izgovoru (Tomić i sur., 2011).

Nakon odabira greške (ili više njih) priprema se materijal koji će biti korišten tijekom korekcije. Materijal se sastoji od riječi, rečenica i teksta te ga je moguće podijeliti na optimalan i neoptimalan dio. Vuletić (1965) objašnjava da se u optimalnom materijalu odabrani glas nalazi u optimalnom položaju za dobar izgovor, a neoptimalan materijal se koristi kako bi se utvrdilo je li učenik usvojio izgovor određenog glasa te ostvaruje li ga dobro i u neoptimalnim uvjetima. Optimalan materijal bi trebao pomoći pri postizanju željenog izgovora, no treba napomenuti da je jednom napravljen materijal podložan promjenama jer je stvarno stanje kvalitete izgovora vidljivo tek nakon početka rada na samoj grešci. Početni materijal se izrađuje na način prilagođen grešci, a prilikom sastavljanja materijala pozornost se pridaje glasovnom okruženju, mjestu u riječi i rečenici, intonaciji, napetosti te pokretu i držanju tijela.

Glasovno okruženje odnosi se na prilagodbu materijala na način da se korigirani glas na početku korekcije okruži glasovima koji su optimalni za njegovu korekciju, a kasnije i svim ostalim glasovima. Ako je primjerice cilj korekcije dobiti napetiji izgovor nekog glasa, okružit će ga se okluzivima koji su najnapetiji, zatim afrikatama, frikativima, nazalima, likvidima, poluvokalima te u konačnosti vokalima. Bezvučni konsonanti su uvijek napetiji od svojih zvučnih parnjaka, a vokali su napetiji što su zatvoreniji te što im je frekvencija viša.

Mjesto u riječi i rečenici također se prilagođava grešci. Za dobivanje napetijeg izgovora glasa, glas će se staviti na početno mjesto u riječi i rečenici te na mjesto gdje se nalazi naglasak. Da bi se dobio opušteniji izgovor glasa, koristit će se nenaglašeni slogovi i dijelovi rečenice te finalni dijelovi u riječima i rečenicama.

Intonacija se također veže uz napetost. Silazna intonacija se koristi kada se želi dobiti opušteni izgovor, a uzlazna kada je potrebno ostvariti napet izgovor. Mildner (1999) navodi da se za postizanje opuštenog izgovora glasa, glas stavlja na kraj silazne intonacije, a za postizanje napetog izgovora glasa, glas se postavlja na vrh (najvišu točku) uzlazne intonacije.

Napetost ovisi o osobi koja provodi korekciju jer ona može prilagođavati svoj izgovor kako bi on bio napetiji ili opušteniji. Asp (2006) navodi da se kombinacijom optimalne glasa i dobrim izborom napetosti stvaraju optimalni uvjeti za korekciju. Isto tako osoba može prilagođavati svoje *pokrete* i pokazati ispitaniku kako da si vlastitim pokretima olakša izgovor.

Držanje tijela također nosi veliki utjecaj na napetost izgovora. Dobrić (2017) u svojem istraživanju primijećuje da prilikom provođenja fonetske korekcije u sklopu Odsjeka za fonetiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu većina studenata koji se tijekom provođenja fonetske korekcije nalaze u poziciji nastavnika služi pokretima ruku (pljeskanje dlanovima, pucketanje prstima), nogu (udaranje nogama u pod) te kombinacijom navedenog (tapšanje noge dlanom). Istraživanje je pokazalo i tendenciju nastavnika da sjede tijekom korekcije jer je samo jedna od 51 osobe koje su prisustvovala istraživanju stajala tijekom provođenja korekcije, dok su ostali sjedili. Pokreti cijelog tijela nisu korišteni tijekom opisivanih korekcija.

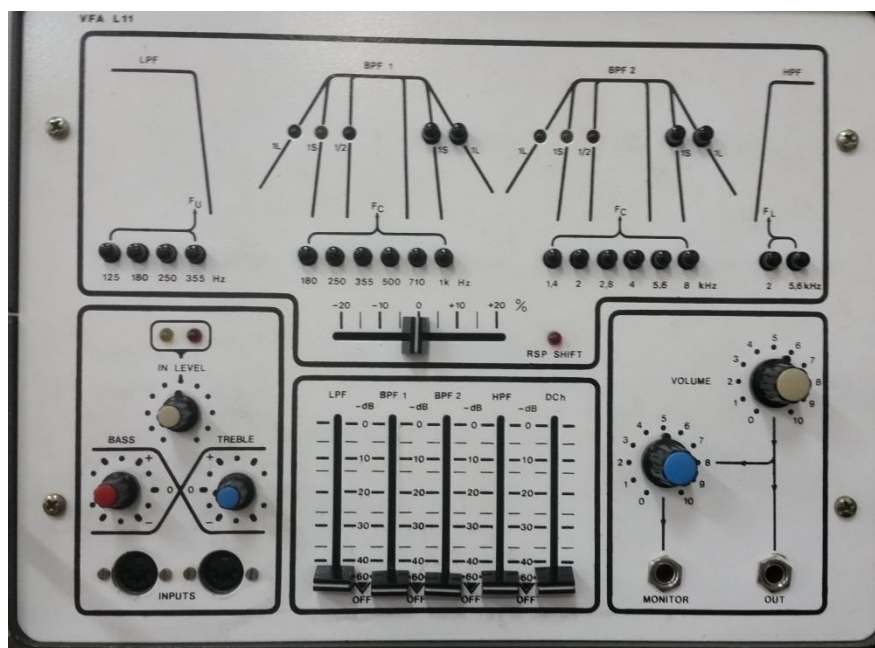
Gojković (1965) napominje da se na dobivanje željenog izgovora glasa može utjecati i korištenjem različitih stupnjeva intenziteta. Želimo li dobiti napetiji izgovor, možemo govoriti tiše jer se time povećava napetost na nivou artikulatora.

5.1. Fonetska korekcija pomoću SUVAG aparata

Aparat koji se koristi u fonetskoj korekciji izgovora prema verbotonalnoj metodi je SUVAG Lingua. Svrha aparata je omogućiti sluшатelju da čuje samo odabrane frekvencijske raspone. Ukoliko je riječ o korekciji određenog glasa, propustit će se optimala tog glasa uz strmo ili blago gušenje. Osim opće optimalne, glasovi mogu imati i različite korektivne optimalne. One se koriste ako opća optimalna ne daje željene rezultate te su one uvijek suprotne i najudaljenije od govornikove greške. Primjerice ako govornik ima prenizak ili nedovoljno

napet izgovor nekog glasa te ne producira dobro glas, čak ni nakon slušanja glasa u njegovom optimalnom području, govorniku će se pustiti korektivna optimala (za više govorno područje) koja će omogućiti napetiji izgovor. Na taj se način učenika udaljuje od njegove greške. Jednom kad korektivna optimala pomogne postizanju pravilnog izgovora, govorniku se pušta opća te se korekcija nastavlja dalje. Osim pojasnopropusnih filtera, na aparatu postoje i niskopropusni te visokopropusni filteri. Niskopropusni filteri imaju važnu ulogu u korekciji ritma i intonacije. Njih Guberina smatra najvažnijim dijelom aparata te navodi da: „*ako jednoj rečenici oduzmemo 50% njezinih fonema ostat će razumljiva, ali ako ostavimo sve foneme, a oduzmemo intonaciju i ritam postat će vrlo teško razumljiva*“ (Guberina, 1973: 92). Visokopropusni filteri se obično koriste u kombinaciji s niskopropusnima kako bi se prigušilo govorno područje (između 300 Hz i 3000 Hz). Tim se prigušavanjem odmiče od materinskog jezika govornika te približava optimalnom slušanju stranog jezika korištenjem diskontinuiteta. Slika 1. prikazuje sučelje navedenog aparata.

Slika 1. Prikaz sučelja aparata SUVAG Lingua (uslikano na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu)

5.2. *Tijek fonetske korekcije izgovora*

Tijek fonetske korekcije izgovora prema verbotonalnom sistemu možemo podijeliti na sljedeće korake (Mildner, 1999):

1. Tijek korekcije za ritam i intonaciju:

- slušanje na niskopropusnom filtru uz imitiranje ritma i intonacije i ponavljanje razumljivih dijelova
- slušanje na niskopropusnom filtru uz dodavanje visokopropusnog filtra te imitiranje ritma i intonacije i ponavljanje razumljivih dijelova
- slušanje na niskopropusnom i visokopropusnom filtru te ponavljanje
- slušanje na direktnom kanalu te ponavljanje

2. Tijek korekcije za pojedinačne glasove:

- korektivna optimala
- opća optimala s ostrim gušenjem uz optimalne ostale uvjete
- opća optimala s ostrim gušenjem uz manje optimalne ostale uvjete
- opća optimala s blagim gušenjem uz optimalne ostale uvjete
- opća optimala s blagim gušenjem uz manje optimalne ostale uvjete
- direktni kanal s jednim ponavljanjem ispravljanog glasa u optimalnom položaju obzirom na grešku
- direktni kanal s više ponavljanja ispravljanog glasa

Kao što je već naglašeno, fonetska korekcija prema verbotonalnom sistemu zalaže se za individualizirani pristup, zbog čega su navedeni koraci tijeka korekcije podložni prilagodbi. Osim razlika između ispitanika, postoje i razlike u glasovima. Prilikom fonetske korekcije čiji je cilj obezvučiti konsonant (primjerice dobiti izgovor glasa [p] iz izgovora glasa [b]), SUVAG aparat neće imati toliko važnu ulogu u dobivanju pravilnog izgovora kao uporaba pokreta i pravilno držanje tijela.

6. Usporedba kineskog i hrvatskog jezika

6.1. Opis kineskog jezika

Kada se govori o kineskom jeziku, valja uzeti u obzir njegovu raznolikost. Budući da je riječ o jeziku kojim se koristi preko 1,260 milijardi ljudi u državi koja se prostire na 9.597.000 km², nije teško zaključiti da će jezik imati velik broj dijalekata te da će izgovor istog jezika biti veoma različit ovisno o pokrajini iz koje govornik dolazi (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Osim mandarinskog dijalekta koji se uzima kao standard u svojoj formi koja je najbliža izgovoru stanovnika Pekinga, drugi najjači dijalekt je kantonški. Smatra se da je on jedini od dijalekata koji se sa svojom snagom može mjeriti s mandarinskim. Od velikih kineskih dijalekata potrebno je još spomenuti Min, Wu, Kejia, Xiang i Gan (Ping, 2004).

6.1.1. Kineski standard i dijalekti

Standardni kineski jezik poznat je pod nazivom: „putonghua“ što u prijevodu znači: „zajednički jezik“ (Li, 2008). Standardni izgovor kineskog dolazi iz dijalekta kojim se služe stanovnici Pekinga koji je i glavni grad Kine. Navedeno ne znači da je izgovor standardnog kineskog jednak dijalektu stanovnika Pekinga. Ping (2004) navodi da postoje razlike kako na fonološkoj, tako i na fonetskoj razini. Neki aspekti pekinškog dijalekta nisu prihvaćeni u modernom standardnom kineskom jeziku. Dva najčešća primjera izgovora koji je tipičan za pekinški dijalekt, a neprihvaćen u standardnom kineskom su: varijacije u izgovoru inicijalnih konsonanata te rotacizacija (dodavanje glasa [ɹ] na kraj riječi). Za potrebe ovog rada navest će se samo dvije varijacije u izgovoru inicijalnih konsonanata. „*Naglasak školarke*“ prva je od navedenih varijacija te se odnosi na specifičan izgovor kojim se koriste samo mlađe ženske osobe u Pekingu, odakle dolazi i njen naziv. Riječ je o tendenciji izgovora inicijala j [tɕ], q [tɕʰ] i x [ɕ] kao [tɕ], [tɕʰ] i [s] ispred vokala [i]. Tako se izgovor riječi „*xihuan*“ mijenja u „*sihuan*“. Takav izgovor je prihvaćen u Pekingu i doživljava se kao specifičnost pekinškog dijalekta, ali nikad nije prihvaćen u standardnom kineskom. Druga varijacija koja je također specifična za izgovor u Pekingu je tendencija izgovora glasa [w] kao labio-dentalnog glasa [v] na inicijalnoj poziciji u riječi u nekim situacijama ovisno o vokalu koju slijedi (Sun, 2006). Takav izgovor popularan je i prihvaćen u Pekingu, osobito među mlađom populacijom, ali nije uvršten u standardni kineski jezik. Rotacizacija je drugi primjer izgovora specifičnog za pekinški dijalekt. Ona je djelomično uključena u standardni kineski izgovor. Možemo reći da iako je rotacizacija dio standardnog kineskog, osoba koja uči kineski jezik bi prilikom dolaska u

Peking bila impresionirana visokim postotkom korištenja rotacizacije u svakodnevnom govoru.

Standardni kineski jezik predstavlja izgovor koji se uči u školama i koji se koristi u medijima, no velik broj stanovnika Kine nema dobar izgovor standarda. Ping (2004) navodi da puno veći postotak Kineza razumije standardni kineski nego što ga govori. Prilikom izgovora standarda dolazi do pogrešaka u izgovoru koje variraju ovisno o pokrajini Kine i dijalektu koji se u njoj koristi. U Kini je prihvaćeno da pripadnici različitih dijalekata imaju različit izgovor standarda te čak postoje dogovorene norme za formalne prilike o tome koliko dijalektalnih razlika je prihvatljivo imati u govoru ovisno o prilici u kojoj se govornik nalazi. Za takve situacije koristi se izraz „dijalektalni standard“. Riječ je o standardu koji se jednako uči svugdje, ali ovisno o dijalektu gdje je standard učen, on će poprimiti određena obilježja tog dijalekta što će se odraziti i na segmentalnoj razini (u različitom izgovoru glasova) i na suprasegmentalnoj (najviše u intonaciji, ritmu te pauzama u govoru).

Standardni kineski ima svoje tri razine. Prva razina odnosi se na čisti izgovor standarda, druga dopušta neke varijacije u izgovoru, a treća se odnosi na velike promjene izgovora zbog utjecaja lokalnih dijalekata. Zanimljivo je navesti da nastavnici kineskog jezika (kao prvog ili drugog jezika) trebaju dostići samo drugu razinu vlastitog izgovora standardnog kineskog jer je prva razina zahtjev koji trebaju ispuniti samo govorni profesionalci koji rade u masovnim medijima ili su izvoditelji (glumci, voditelji, pjevači i političari visokog ranga). Valja napomenuti da iako pravilan izgovor standardnog kineskog nije jednako važan u svim područjima, standardni kineski je ipak tražen u pisanju. Nastavnici kineskog na jugu Kine (gdje je dijalekt svojim obilježjima daleko od standarda) primijetili su da učenici pokazuju veće poteškoće prilikom pisanja kineskog, nego što su to primijetili nastavnici sa sjevera Kine (Li, 1995, prema: Ping, 2004).

Zbog svih navedenih obilježja kineskih dijalekata te kineskog standarda neki autori (Ferguson, 1959; Fishman, 1967, prema: Ping, 2004) smatraju stanovnike Kine bilingvalima. Kinezi bi tako kao prvi jezik imali svoj dijalekt, a kao drugi standardni kineski jezik koji se u određenim pokrajinama jako razlikuje od samog dijalekta.

6.1.2. Podjela glasova

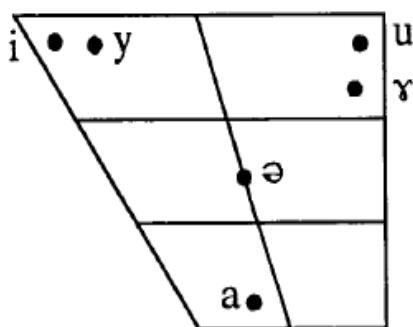
Tradicionalni pristup analizi kineskog jezika temelji se na podjeli slogova na inicijale, finale te tonove. U navedenoj podjeli, inicijali i finali predstavljaju segmentalni dio sloga, a tonovi suprasegmentalni.

Inicijali su konsonanti koji se pojavljuju na početku sloga te svaki kineski konsonant može imati funkciju inicijala. Ross i Sheng Ma (2006) navode kako ne mora svaki slog nužno započinjati inicijalom jer se slog može sastojati samo od vokala koji nosi funkciju finala te tona. Konsonanti kineskog jezika prikazani su u Tablici 2., prema podacima koje nude Wai-Sum Lee te Eric Zee (Lee i Zee, 2003).

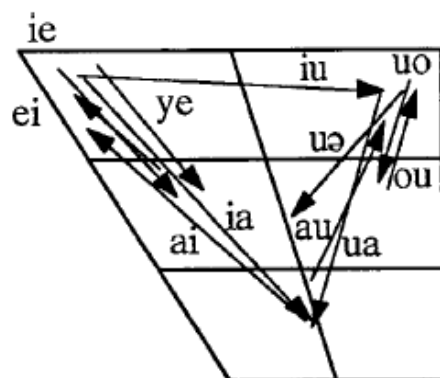
Tablica 2. Prikaz konsonantskog sustava kineskog jezika (Lee i Zee, 2003)

	bilabijali	labiodentali	dentali/alveolari	postalveolari	palatali	velari
okluzivi	p p ^h		t t ^h			k k ^h
afrikate			ts ts ^h	tʃ tʃ ^h	tɕ tɕ ^h	
nazali	m		n			ŋ
frikativi		f	s	ʃ	ɕ	x
aproksimanti	w			ɹ	j	
lateralni aproksimanti			l			

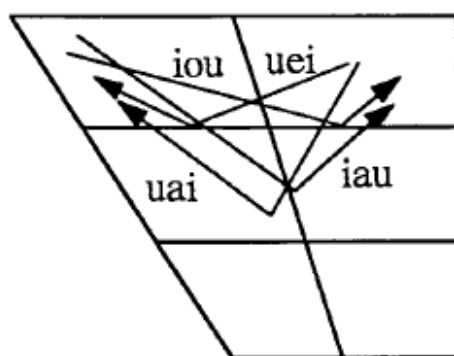
Vokali u kineskom jeziku čine dio finalnog dijela sloga. Prikaz svih kineskih vokala te diftonga i triftonga nalazi se na slikama 2., 3. i 4. (Lee i Zee, 2003). Iz prikaza je vidljivo da kineski jezik ima 6 vokala od kojih se tvori 11 diftonga te 4 triftonga. Iako je navedena podjela ona najprihvaćenija, treba naglasiti da se neki autori ne slažu s njome te nude svoje podjele (Razić i sur., 1983; Yip i Rimmington, 2004; Sun, 2006; San, 2007, Tomić i sur., 2011).

Slika 2. Vokalski trapez kineskog jezika (Lee i Zee, 2003)

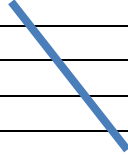

Slika 3. Prikaz diftonga u kineskom jeziku (Lee i Zee, 2003)

Slika 4. Prikaz triftonga u kineskom jeziku (Lee i Zee, 2003)

Kineski jezik, za razliku od hrvatskog, pripada tonskim jezicima. Tonovima se označavaju promjene visine u određenom slogu. Standardni kineski jezik ima četiri tona te još jedan, neutralni ton. Prikaz četiri tona te promjene visine koja se događa kod svakog nalazi se na slici 5.

prvi ton	drugi ton	treći ton	četvrti ton	prirodni visinski raspon glasa
5 				5=visok
4				4=srednje visok
3				3=srednji
2				2=srednje nizak
1				1=nizak

Slika 5. Četiri tona u kineskom jeziku

Tonovi su ključne jedinice sloga jer mijenjaju njegovo značenje. Vjerojatno je najpoznatiji primjer slog „ma“. Izgovorimo li ga koristeći prvi ton, reći ćemo „mama“, drugim tonom reći ćemo „konoplja“, trećim ćemo izgovoriti „konj“, a navedeni slog izgovoren s četvrtim tonom označava glagol „psovati“ ili „grditi“.

Neutralni ton je zapravo slab i kratak ton koji se koristi u riječima koje nemaju svoje značenje ili kao dio dvosložnih ili višesložnih riječi koje već imaju tonove na drugim slogovima. Tako slog „ma“ možemo izgovoriti i neutralnim tonom kada je koristimo kao modalnu pomoćnu riječcu za intonaciju. One služe za izražavanje intonacije u rečenicama te mogu mijenjati rečenično leksičko značenje. Razić i suradnici (1983: 464) navode da se: *„...jedan isti ton može izraziti različitim modalnim rječcama za intonaciju, a jedna ista modalna pomoćna rječca za intonaciju može izraziti različite tonove govora“*. U praktičnoj primjeni navedeno znači da modalne pomoćne riječi mijenjaju značenje rečenice te njenu intonaciju. Na taj se način mogu tvoriti razlike između izjavnih, uskliknih i upitnih rečenica. Sun (2006) navodi kako kineski govornici koji dolaze s juga Kine često neutralni ton u govoru zamjenjuju prvim jer u njihovom dijalektu ne postoji neutralan ton.

Tonovi su također podložni utjecaju koartikulacije kao i glasovi te će se u izgovoru prilagođavati obzirom na svoje okruženje. Najpoznatiji primjer je pravilo da kad se u istoj riječi ili neposredno jedan iza drugog nađu dva sloga koja imaju treći ton, prvi slog mijenja svoj ton iz trećeg u drugi.

Kada se opisuje kineski jezik, uz navođenje tonova, nikako ne treba zaboraviti važnost ritma kao suprasegmentalnog obilježja jezika. Ritam je obilježje koje ima veliku važnost u kineskoj sintaksi te je kineski jezik specifičan prema tome što ne prihvaća izgovor određenih rečenica čak ni kada su gramatički i leksički točne, ako ritam rečenice nije odgovarajući. Takve se rečenice određuju kao sintaktički neprihvatljive. Yip i Rimmington (2004) navode primjer rečenice: „*Ta hen xihuan liulan shu*“ koja odgovara svim gramatičkim i leksičkim pravilima standardnog kineskog jezika, ali će govornici uvijek primijetiti da im rečenica zvuči loše te da je oni ne bi nikad upotrijebili. Promijenimo li istu rečenicu te kažemo „*Ta hen xihuan liulan shuji*“, rečenica postaje potpuno prihvatljiva i normalna jer je ritam u njoj nenarušen. Obje navedene rečenice u prijevodu znače: „*On jako voli pregledavati knjige*“. Dakle, iako je značenje nepromijenjeno, ubacivanje dodatnog sloga donosi ravnotežu u ritmičku strukturu cijele rečenice te prva rečenica koja je proglašena neprihvatljivom postaje tipična i često korištena, druga, rečenica. Iz navedenog možemo zaključiti da su

suprasegmentalna obilježja, koja nose osnovu učenja stranog jezika, osobito važna upravo prilikom učenja kineskog jezika.

6.2. Opis hrvatskog jezika

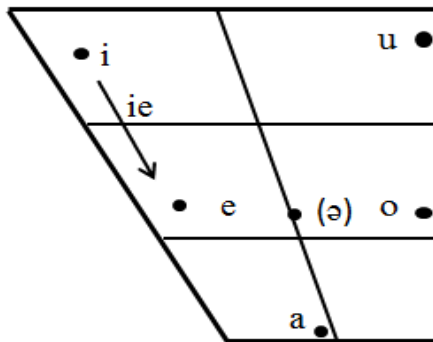
Hrvatski jezik pripada skupini južnoslavenskih jezika koji se ubrajaju u porodicu slavenskih jezika. Sastoji se od tri glavna dijalekta: štokavskog, kajkavskog i čakavskog. Čakavski i kajkavski se koristi samo u Hrvatskoj, dok se štokavski govori i u Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini (Kapović, 2015). Novoštokavski dijalekt predstavlja osnovu modernog standardnog hrvatskog jezika. Danas hrvatskim jezikom govori 4 milijuna ljudi, prvenstveno u Hrvatskoj, ali i u Bosni i Hercegovini gdje je on jedan od službenih jezika (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Hrvatski jezik moguće je podijeliti na konsonantski i vokalski sustav. Konsonanti hrvatskog jezika prikazani su u Tablici 3. koju nude Landau i suradnici (1999), a isti autori nude i vokalski trapez (Slika 6.) u kojem su prikazani svi hrvatski vokali.

Tablica 3. Prikaz konsonantskog sustava hrvatskog jezika (Landau i sur., 1999)

	bilabijali	labiodentali	dentali	alveolari	postalveolari	palatali	velari
okluzivi	p b		t d				k g
afrikate			ts		tʃ dʒ	tɕ dʑ	
nazali	m			n		ɲ	
frikativi		f	s z		ʃ ʒ		x
vibranti				r			
aproksimanti		ʋ				j	
lateralni aproksimanti				l		ʎ	

Slika 6. Prikaz vokalskog trapeza hrvatskog jezika (Landau i sur., 1999)

Hrvatski jezik ne pripada tonskim jezicima već tonsko – dinamičkim, odnosno ograničenim tonskim jezicima. Umjesto tonova, svaka riječ u hrvatskom ima svoj naglasak. Standardni hrvatski jezik razlikuje 4 naglasaka koji se razlikuju svojom putanjom (silazni ili uzlazni) te dužinom (dugi ili kratki). Postoje, dakle, kratkosilazni (kùća), kratkouzlazni (žèna), dugosilazni (môre) i dugouzlazni (rúka) naglasak te trajanje zanaglasnog sloga prema čemu se razlikuju zanaglasni dugi i kratki slogovi (Pletikos, 2005). Svi stanovnici Hrvatske ne koriste sva četiri naglasaka, već njihov izgovor varira ovisno o dijelu zemlje iz koje govornici dolaze (Mandić, 2007).

6.3. Usporedba konsonantskih sustava

Usporedbom kineskog i hrvatskog konsonantskog sustava možemo primijetiti koji glasovi postoje u jednom, a ne javljaju se u drugom jeziku te na temelju tih razlika možemo donositi zaključke o očekivanom sustavu grešaka koji će se pojaviti kada govornik jednog od navedenih jezika započne učiti drugi kao strani jezik.

Konsonanti koji se pojavljuju u kineskom, a u hrvatskom jeziku ih nema su:

- aspirirani bilabijalni okluziv -> [p^h]
- aspirirani dentalni/alveolarni okluziv -> [t^h]
- aspirirani velarni okluziv -> [k^h]
- aspirirana dentalna/alveolarna afrikata -> [ts^h]
- apikalna postalveolarna afrikata -> [ʧ]
- aspirirana postalveolarna afrikata -> [ʧ^h]
- aspirirana palatalna afrikata -> [tɕ^h]
- velarni nazal -> [ŋ]

- apikalni postalveolarni frikativ -> [ʃ]
- palatalni frikativ -> [ç]
- bilabijalni aproksimant -> [w]
- postalveolarni aproksimant -> [ɹ]

Konsonanti koji se pojavljuju u hrvatskom jeziku, a u kineskom ih nema su:

- zvučni bilabijalni okluziv -> [b]
- zvučni dentalni okluziv -> [d]
- zvučni velarni okluziv -> [g]
- zvučna postalveolarna afrikata -> [dʒ]
- zvučna palatalna afrikata -> [tʃ]
- palatalni nazal -> [ɲ]
- zvučni dentalni frikativ -> [z]
- zvučni postalveolarni frikativ -> [ʒ]
- alveolarni vibrant -> [r]
- labiodentalni aproksimant -> [v]
- palatalni lateralni aproksimant -> [ʎ]

Konsonantski sustavi oba jezika prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4. Prikaz konsonantskih sustava kineskog i hrvatskog jezika. (Konsonanti koji se pojavljuju u hrvatskom, a u kineskom ih nema su zaokruženi. Konsonanti koji se pojavljuju u kineskom, a u hrvatskom ih nema su masno otisnuti.)

	bilabijali	labiodentali	dentali/alveolari	postalveolari	palatali	velari
okluzivi	p p ^h b		t t ^h d			k k ^h g
afrikate			ts ts ^h	tʃ tʃ ^h dʒ	te te ^h tʃ	
nazali	m		n		ɲ	ŋ
frikativi		f	s z	ʃʃ ʒ	ç	x
vibranti			r			
aproksimanti	w	v		ɹ	j	
lateralni aproksimanti			l		ʎ	

Iz prikazanih konsonantskih sustava proizlaze očekivani sustavi grešaka. Za potrebe ovog rada, prikazat će se samo očekivane greške kod govornika kojima je materinski jezik kineski, a uče hrvatski kao strani jezik. Osim razlika u izgovoru koje uvjetuju razlike u glasovima kineskog i hrvatskog jezika, očekivane su i pogreške na globalnom planu izgovora (Tomić i sur., 2011).

Budući da u kineskom jeziku ne postoje zvučni okluzivi [b], [d] i [g], govornici će te glasove vjerojatno izgovarati obezvučeno. Iz toga proizlazi da će govornici izgovarati i bezvučne i zvučne okluzive kao zvučne. Tijekom provedbe istraživačkog dijela rada, primijećeno je da ipak postoji razlika u izgovoru kod ispitanice koja je vremenski najkraće u Hrvatskoj, najmanje poznaje jezik te je imala najizraženije greške. Ona je zvučne okluzive izgovarala obezvučeno, ali je bezvučne okluzive izgovarala aspirirano te je u njenom govoru postojala jasna razlika između glasova. Ona je zapravo prenijela aspirirane bezvučne okluzive koji se u hrvatskom jeziku ne pojavljuju te ih zamijenila s hrvatskim bezvučnim okluzivima kako bi ostavila prostora da iskoristi navedene bezvučne okluzive umjesto zvučnih koje nema u svom materinskom jeziku.

Osim kod zvučnih okluziva, obezvučavanje je očekivani izgovor i kod zvučne postalveolarne afrikate [dʒ], zvučne palatalne afrikate [dʒ], zvučnog dentalnog frikativa [z] te zvučnog postalveolarnog frikativa [ʒ]. Navedeni glasovi će se vjerojatno izgovarati kao vlastiti bezvučni parnjaci.

Palatalni nazal [ɲ] te palatalni lateralni aproksimant [ɲ] izgovarat će se nesliveno, odnosno kao kombinacija glasova [n] i [j] ili [l] i [j].

Hrvatski alveolarni vibrant [r] vjerojatno će predstavljati poteškoću jer kineski konsonantski sustav nema vibranata. Očekivani izgovor odgovarat će izgovoru apikalnog postalveolarnog aproksimanta jer je on glas u kineskom jeziku koji je najbliži hrvatskom vibrantu ili će izgovor vibranta biti zamijenjen alveolarnim lateralnim aproksimantom [l].

Očekivano je da će se labiodentalni aproksimant [ʋ] izgovarati kao bilabijalni aproksimant [w] koji je dio kineskog konsonantskog sustava.

U istraživačkom dijelu ovog rada bit će prikazana korekcija hrvatskih glasova [ɲ] i [ɲ].

Istraživački dio

7. Ciljevi i hipoteze

Cilj istraživanja bio je primijeniti fonetsku korekciju prema verbotonalnom sistemu kod izvornih govornika kineskog koji uče hrvatski jezik (na primjeru izgovora glasova [ʎ] i [ɲ]) te provjeriti njenu učinkovitost.

Hipoteze:

H1 – izgovor ispravljanih glasova će se poboljšati nakon provedbe fonetske korekcije

H2 – nakon provedbe fonetske korekcije doći će i do poboljšanja na suprasegmentalnoj razini

H3 – izvorni govornici hrvatskog jezika moći će primijetiti razlike u izgovoru ispitanika prije i nakon korekcije

H4 – trajanja ispravljanih glasova bit će kraća nakon korekcije (jer je izgovor prije korekcije nesliven)

8. Opis korekcije

U nastavku će se prikazati kratak opis sesija, a detaljan prikaz svih sesija za pojedinog ispitanika nalazi se u Prilogu 1.

Fonetska korekcija glasa [ʎ]

Na snimanju prije početka korekcije, svi su ispitanici pokazali poteškoće u dobivanju pravilnog izgovora ispravljanog glasa. Izgovor je većinom bio nesliven u primjerima riječi u kojima se ispravljan glas nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji. Iznimka je bio slučaj kad je nakon ispravljanog glasa slijedio vokal [i]; tada je glas [ʎ] zamijenjen glasom [l]. U primjerima riječi u kojima se ispravljan glas nalazio u finalnoj poziciji, većinom je izgovaran kao kombinacija glasova [l] i [i], a rijede samo kao glas [l] ili [r]. Osim poteškoća s ispravljanim glasom (te drugim glasovima), svi su ispitanici pokazali teškoće i na globalnoj razini.

Fonetska korekcija rađena je prvo s ispitanicom AB. Tijekom snimanja je primijećeno da je materijal preopširan (predugo traje snimanje i dolazi do zamora) pa je za potrebe sljedećih korekcija materijal skraćten. Skraćivanje materijala napravljeno je na način da su izbačeni slični primjeri. Primjerice riječi „žulj“ i „mulj“ razlikuju se samo u prvom glasu koji nema direktan utjecaj na ispravljan glas pa je moguće maknuti jedan primjer. Tijekom

provođenja sesija, kad bi došlo do potrebe za dodatnim materijalom, korišten je originalan, ali on nije snimljen.

Sesije su započete korištenjem optimalnog dijela materijala (prikaz materijala dan je kasnije u radu), iako se već na prvim sesijama pokazalo da primjeri riječi koje započinju okluzivima nisu optimalno okruženje. Svi ispitanici su lakše postizali željeni izgovor u primjerima u kojima se ispravljeni glas nalazio na inicijalnom mjestu u riječi, a nakon njega je slijedio vokal [u]. Navedeno pokazuje da vokal [i] također nije optimalno okruženje za korekciju ovog glasa kod izvornih govornika kineskog, bez obzira na njegovu napetost. Primjere u kojima je vokal [i] slijedio nakon ispravljanog glasa su ispitanici pravilno izgovorili tek na četvrtoj ili petoj sesiji, a za jednu je ispitanicu organizirana sesija na kojoj se samo radilo na navedenim primjerima.

Sve su sesije započinjale korištenjem niskopropusnog filtra na SUVAG aparatu na način da su ispitanici nakon slušanja rečenica ponavljali rečenicu korištenjem logatoma (beznačajnih riječi) kako bi se osim ispravljanog glasa, dobilo i poboljšanje na suprasegmentalnoj razini.

Optimalni dio materijala je obrađen prvo uz pomoć strmog gušenja, a tek nakon što je postignut željeni izgovor je korišteno blago gušenje. Na isti način je obrađen i neoptimalni dio materijala. Nakon što je na svim primjerima postignut željeni izgovor, ispitanici su ponavljali primjere riječi i rečenica nakon slušanja u slobodnom slušnom polju, a potom im je materijal dan kako bi ga samostalno čitali. Do devete je sesije većina ispitanika ustalila željeni izgovor ispravljanog glasa te su mogli samostalno prolaziti kroz materijal uz povremena ispravljanja. Tada je ispitanicima dan tekst na samostalno čitanje kako bi se provjerilo mogu li ispitanici pravilno izgovarati ispravljeni glas i u novim primjerima. Ispitanici većinom nisu imali poteškoća s tekstom (ukoliko nisu imali poteškoća s ostatkom materijala), osim ako bi čitali prevelikom brzinom. Navedeno je lako ispravljeno, ispitanike je samo trebalo upozoriti da uspore čitanje, nakon čega im je izgovor bio pravilan.

Dodatni način provjere usvojenosti pravilnog izgovora, bilo je razgovaranje s ispitanicima na kraju svake sesije o temama koje su im bile zanimljive. Budući da je u pitanju bio slobodan govor, vidjelo se koliko je pravilan izgovor automatiziran kod svakog ispitanika, jer tijekom razgovora ispitanici nisu pridavali veliku pažnju izgovoru.

Tijekom svih (osim posljednje dvije kod nekih ispitanika) sesija poticana je upotreba pokreta. Pokreti koji su korišteni bili su pljeskanje dlanovima, udaranje rukom o stol ili koljena, lupanje nogama o pod te pucketanje prstima. Ispitanici su pokazali velike individualne razlike u želji za korištenjem pokreta. Nijedan ispitanik nije bio oduševljen korištenjem pokreta na samom početku korekcije, ali su se neki s vremenom opustili te ga koristili (ponekad čak sa žarom), dok su drugi koristili pokret samo zato što je to traženo od njih, ali budući da ti pokreti nisu korišteni s entuzijazmom, nisu ni imali dovoljnu napetost pa je nakon nekog vremena pokret izbačen jer nije mogao dati rezultate. Od ispitanika se također tražilo uspravno držanje prilikom sjedenja kako bi se postigla što veća napetost tijela, a dvije su ispitanice čak pristajale i ustajati sa stolice te skakati ukoliko je to bilo potrebno.

Fonetska korekcija glasa [n]

Na prvom su snimanju ispitanici pokazali jednake poteškoće kao i na prvom snimanju za glas [ʌ]. Primijećeno je da greške nisu bile toliko česte kao i kod glasa [ʌ]. Primjerice, iako je ispravljeni glas izgovoren nesliveno u većini primjera u kojim se nalazio u inicijalnoj ili medijalnoj poziciji, ponekad je nakon nekoliko primjera uslijedio pravilan izgovor koji se nije mogao objasniti samim materijalom. Ispravljeni glas je rijetko mijenjan glasom [n], što je još jedna razlika u odnosu na glas [ʌ] koji je puno češće mijenjan glasom [l] na prvom snimanju.

Sesije se nisu puno razlikovale od sesija tijekom korekcije glasa [ʌ]. Jedina značajna razlika bila je u sveukupnom trajanju korekcije jer je pravilan izgovor glasa [n] puno lakše dobiven te ustaljen. Jedna ispitanica je imala 7 sesija, umjesto planiranih 10, dok je s drugim ispitanikom „višak“ vremena na sesijama iskorišten za rad na suprasegmentalnoj razini koja je kod njega bila dosta narušena.

Upravo zbog brzine postizanja pravilnog izgovora, na ovim sesijama pokret nije toliko korišten te je češće korišten pokret manjeg opsega kao što je pucketanje prstima.

9. Materijali i metode

9.1. Ispitanici

Za potrebe istraživanja, korištene su dvije skupine ispitanika. Prva skupina sastojala se od ispitanika koji su sudjelovali u provedbi korekcije, a druga se skupina sastojala od studenata fonetike (u nastavku rada: slušača) koji su sudjelovali u eksperimentu koji je poslužio u svrhu dobivanja perceptivnih podataka.

U korekciji je sudjelovalo 5 ispitanika koji će se u nastavku rada prikazati kao ispitanici: AB, BC, CD, DE i EF zbog zaštite podataka. Svi su ispitanici izvorni govornici kineskog (mandarinskog) jezika koji uče hrvatski jezik kao strani. AB, BC, CD i DE su ženski ispitanici, dok je ispitanik EF muško. Prosjek godina ispitanika u vrijeme korekcije iznosi 20; najmlađa ispitanica imala je 19 godina, a najstarija 23. Prosječno vrijeme učenja hrvatskog jezika kod ispitanika je kraće od godine dane; jedna ispitanica prije početka korekcije nije učila hrvatski jezik, a najduže trajanje učenja iznosi jednu godinu i 4 mjeseca. Svi su ispitanici dali vlastiti pristanak na sudjelovanje u fonetskoj korekciji te korištenje dobivenih podataka za potrebe ovog rada. Prije početka korekcije, ispitanici su ispunili upitnike o vlastitim osobnim podacima.

Ispitanici su također putem ankete upitani za mišljenje o fonetskoj korekciji te važnosti pravilnog izgovora pri učenju stranog jezika. Svrha prikupljanja potonjih bila je vidjeti hoće li se njihovo stajalište o važnosti pravilnog izgovora (putem fonetske korekcije) promijeniti nakon provedbe korekcije. Glasovi koji su ispravljani kod svakog ispitanika, osobni podaci, godine učenja hrvatskog, stajališta ispitanika prema fonetskoj korekciji te samoprocjena vještina služenja stranim jezikom prikazani su u Prilogu 2.

Osim ispitanika koji su sudjelovali u provedbi fonetske korekcije, za potrebe provjere dobivenih rezultata prikupljeno je 28 slušača koji su slušanjem materijala snimljenog prije i nakon korekcije pružili podatke potrebne za perceptivnu analizu podataka. Slušači su bili polaznici svih godina fonetike. Od ukupnih 28, bilo je 21 ženska ispitanica te 7 muških ispitanika. Svi su slušači dali vlastiti pristanak za sudjelovanje u eksperimentu te odobrili korištenje podataka dobivenih eksperimentom za potrebe ovog rada.

9.2. Materijal

Kao što je opisano u teorijskom dijelu rada, materijal za fonetsku korekciju prema verbotonalnoj metodi sastoji se od riječi, rečenica i teksta koji su podijeljeni na optimalni i neoptimalni dio s obzirom na karakteristike greške korištenjem mjesta ispravljanog glasa u riječi i rečenici, glasovnog okruženja ispravljanog glasa, intonacije te napetosti.

Budući da su ispitanici na prvom snimanju ispravljane glasove izgovarali uglavnom nesliveno, materijal je organiziran na način da se poveća napetost u izgovoru kako bi došlo do ostvarivanja slivenog izgovora. Prikaz materijala nalazi se u Prilogu 3. (glas [ʎ]) i Prilogu 4. (glas [ɲ]).

9.2.1. *Optimalni dio materijala*

Optimalni dio materijala označava one primjere na kojima će ispitanici najlakše ostvariti pravilan izgovor.

Ispravljeni glasovi nalaze se na inicijalnom mjestu u riječi i rečenici jer inicijalno mjesto nosi najveću napetost, a cilj je dobiti napetiji izgovor. Materijal započinje primjerima u kojima se prije ispravljanog glasa nalaze okluzivi (pr. „*pljus*“) jer su oni najnapetiji glasovi u hrvatskom te bi trebali pomoći dobivanju pravilnog izgovora. Prvo su korišteni bezvučni okluzivi jer su bezvučni glasovi napetiji od zvučnih. Optimalno mjesto je također bilo u naglašenom slogu jer je naglašeno mjesto napetije. Odmicanjem od optimalnog dijela materijala, mjesto ispravljanih glasova kreće se od inicijalne pozicije, preko medijalne do finalne te od naglašenih slogova prema nenaglašenim.

Optimalno glasovno okruženje za ispravljanje glasove bili su napeti i zatvoreni glasovi. Prema podjeli navedenoj u teorijskom dijelu, najnapetiji glasovi u hrvatskom jeziku su okluzivi, a zatim redom: afrikate, frikativi, nazali, likvidi, poluvokali te vokali. Vokali su napetiji kad su zatvoreni te kad im je frekvencija viša. Najoptimalniji vokal za korekciju bio je vokal [i] koji je zatvoren, a frekvencijski najviši; dok je vokal [a] smatran neoptimalnim kao najotvoreniji hrvatski vokal, a otvorenost ne pomaže povećanju napetosti.

9.2.2. *Neoptimalni dio materijala*

Neoptimalni dio materijala sastojao se od riječi i rečenica u kojima se ispravljeni glas ne nalazi u optimalnoj poziciji, niti je okružen glasovima koji olakšavaju njegov pravilan izgovor. Ispravljeni glasovi nalazili su se u finalnoj poziciji u riječima i rečenicama te u nenaglašenim slogovima u riječima. Ovom dijelu materijala također pripadaju primjeri u kojima se ispravljeni glasovi ponavljaju više puta unutar riječi i rečenica jer je teže pravilno izgovoriti glas u navedenim primjerima.

9.2.3. *Tekst*

Tekstovi se sastoje od puno ponavljanja ispravljanih glasova te služe provjeravanju napretka. Ispitanici mogu započeti rad na tekstu tek nakon što su pravilno ostvarili izgovor ispravljanog glasa u optimalnom i neoptimalnom dijelu materijala. Budući da tekst ispitanici samostalno čitaju, a ne ponavljaju za govornim primjerom, na njemu je moguće vidjeti i koliko je pravilan izgovor automatiziran te pretpostaviti hoće li se on koristiti i u slobodnom govoru.

9.3. *Analiza podataka*

Za potrebe istraživanja, prikupljena su 2 tipa podataka: perceptivni (analiza rezultata perceptivnog testa) i akustički (analiza snimki).

9.3.1. *Perceptivna analiza*

Kako bi se provjerile hipoteze H2 i H3 korištena je perceptivna analiza podataka. U ovu svrhu proveden je eksperiment za koji je nasumično pušteno 140 riječi i rečenica s prvog i drugog snimanja svakog ispitanika. U eksperimentu je sudjelovalo 28 slušača (svih godina studija fonetike) koji su slušanjem procjenjivali polaznike korekcije.

Perceptivni eksperiment se sastojao od dva dijela. U prvom dijelu su studenti slušali 140 riječi snimljenih prije (70 primjera) i nakon korekcije (70 istih primjera) te su svakom slušnom primjeru trebali pridodati ocjenu od 1 (najniža ocjena) do 5 (najviša ocjena). Zaokruživanje ocjene 1 značilo je da studenti smatraju izgovor ispravljanog glasa u danom primjeru riječi potpuno neprihvatljivim, dok je davanje ocjene 5 značilo da studenti smatraju da je izgovor ispravljanog glasa u potpunosti prihvatljiv te ne odudara od tipičnog hrvatskog izgovora. Prilikom slušanja studenti nisu znali koji primjeri su snimljeni prije, a koji nakon korekcije. Svaki primjer slušali su dva puta uz sekundu pauze između svakog slušanja, a zatim su imali dvije sekunde pauze da zaokruže ocjenu koju daju, nakon čega je slijedio novi primjer. Ispravljeni glasovi su masno otisnuti na svakom primjeru riječi, kako bi ih studenti lakše razaznali. Prikaz anketnog listića nalazi se u Prilogu 5.

U drugom dijelu eksperimenta studenti su slušali 140 rečenica snimljenih prije (70 primjera) i nakon (70 istih primjera) korekcije. Studenti ni u ovom dijelu eksperimenta nisu znali koji primjeri su snimljeni prije, a koji nakon korekcije te su također trebali svakom primjeru pridodati ocjenu od 1 (najniža ocjena) do 5 (najviša ocjena). Uputa koja je dana studentima u ovom dijelu eksperimenta nije bila da procjenjuju kvalitetu izgovora ispravljanih glasova već globalnu razinu. Cilj je bio vidjeti je li fonetska korekcija pozitivno utjecala na globalnu razinu govora, iako ona nije bila direktan cilj same korekcije. Davanjem ocjene 1, studenti su pokazali da globalnu razinu smatraju neprihvatljivom, dok je davanje ocjene 5 pokazivalo da studenti smatraju globalnu razinu u potpunosti prihvatljivom te da ona ne odudara od tipičnog hrvatskog govora.

9.3.2. Akustička analiza

Svaki je ispitanik snimljen 2 puta; prije i nakon provedbe fonetske korekcije. Nakon svakog su snimanja izdvojeni podaci o trajanju ispravljenih glasova kako bi se mogla napraviti usporedba istih. Snimke su prvo izrezane kako bi se dobile odvojene riječi i rečenice koje su poslužile i za perceptivnu analizu rezultata. Nakon dobivanja zasebnih riječi i rečenica za svakog ispitanika, u navedenim su primjerima izmjerena trajanja ispravljenih glasova. Za akustičku je analizu korišten program Praat.

Za potrebe analize izuzeti su primjeri u kojima je ispravljeni glas izgovoren kao glas [l], [j] ili [r] jer je njihovo trajanje kraće od neslivenog izgovora ispravljenih glasova (Bakran, 1996).

10. Rezultati i rasprava

10.1. Rezultati opservacije

Na snimanju nakon korekcije glasa [ʎ] vidljiv je napredak u izgovoru svih ispitanika na segmentalnoj i suprasegmentalnoj razini, iako se ispitanici razlikuju prema razini napretka.

Na snimanju nakon korekcije glasa [ɲ] svi su ispitanici postigli napredak na segmentalnoj i suprasegmentalnoj razini u odnosu na snimanje prije korekcije. Jedna ispitanica je bila toliko sigurna u vlastiti izgovor ispravljanog glasa da je priznala kako je tijekom drugog snimanja gotovo u potpunosti posvetila pozornost korištenju pravilnih naglasaka, postizanju željene intonacije te pauzama tijekom čitanja teksta (suprasegmentalnoj razini).

Najveći napredak na svim razinama ostvarila je ispitanica AB koja je prije početka korekcije bila najmanje upoznata s hrvatskim jezikom i izgovorom. Navedeno je i očekivano budući da ispitanica nije imala vremena ustaliti vlastite izgovorne pogreške zbog kratke izloženosti hrvatskom jeziku (Pozojević-Trivanović, 1984). Osim potvrđivanja teorija o učenju stranog jezika koje navode da je strani jezik poželjno učiti u ranoj dobi, potvrđuje se i stajalište da je s korekcijom dobro započeti na samim počecima učenja stranog jezika jer što je osoba duže izložena distorziranom slušanju, teže je ispraviti izgovorne pogreške koje se javljaju.

Najmanji napredak u dobivanju pravilnog izgovora pokazala je ispitanica BC. Za navedeno je moguće „okriviti“ razinu interesa koju je ispitanica pokazala za korekciju. Od

svih ispitanika, ispitanica BC imala je najmanju želju za ispravljanjem vlastite greške u izgovoru, željela je da njen izgovor bude dovoljno dobar da je drugi razumiju, ali joj u ostalim primjerima pravilnost izgovora nije važna. Napredak ispitanice BC ukazuje na važnost motivacije za uspješnost provedbe fonetske korekcije te učenje stranog jezika općenito (Taguchi i sur., 2009). Navedeno ne samo da govori o važnosti individualiziranog pristupa već utvrđuje da fonetska korekcija treba uvijek biti svojevolutna te da učenik mora imati želju za ispravljanjem greške.

Prije same korekcije, neki ispitanici nisu bili sigurni u važnost fonetske korekcije te su sumnjali u mogućnost ispravljanja greške pomoću iste, no nakon završetka fonetske korekcije su uvidjeli njenu važnost. Ispitanicima su nakon završetka korekcije pušteni dijelovi snimaka s prvog snimanja te su oni ostali začuđeni načinom izgovora ispravljanih glasova koji su imali prije korekcije. Moguće je zaključiti da su ispitanici postali svjesni vlastitog napretka nakon korekcije tek nakon slušanja snimaka s prvog snimanja. Navedeno potvrđuje da ispitanici prije korekcije nisu bili svjesni vlastitih izgovornih pogrešaka zbog distorziranog slušanja (Pozojević-Trivanović, 1984). Vidljiva je važnost osvještavanja pogreške koje se može dogoditi prije, tijekom ili nakon korekcije. Osvještavanje prije korekcije je važno kako bi se kod ispitanika pojavila želja za ispravljanjem iste, dok je osvještavanje greške tijekom i nakon korekcije važno za pokazivanje napretka koji ispitanici ostvaruju kako bi ih se ohrabrilo (Mildner, 1999).

Iako su svi ispitanici pokazali napredak u izgovoru ispravljanih glasova, teško je predvidjeti koliko će se dugo pravilan izgovor zadržati, osobito ukoliko se uzme u obzir da neki od ispitanika često putuju te su izloženi utjecajima ostalih jezika. Ne postoji način na koji je moguće utvrditi hoće li se pravilan izgovor zadržati, ali veliku ulogu u navedenom sigurno nosi i želja za pravilnim izgovorom, kao i mogućnost primjećivanja pogrešnog izgovora (Luu, 2010). U dijelu rada u kojem je opisan prikaz sesija, vidljivo je da su ispitanici često sami ispravljali vlastiti izgovor, a upravo će im ta svijest o pogrešnom izgovoru pomoći u daljnjem pravilnom izgovoru, dok on ne postane potpuno automatiziran.

Iako je držanje i pokret pridonijelo korekciji (Dobrić, 2017) korištenje pokreta nije bilo nužno kod svih ispitanika. Primjerice ispitanica CD nije željela koristiti pokret, ali je svejedno pokazala napredak. Moguće je samo pitati se bi li njen napredak bio bolji da je pokret korišten tijekom cijele korekcije. Također, nije moguće utvrditi bi li drugi ispitanici pokazali manji napredak tijekom korekcije da nisu koristili pokret. Iz ovog je istraživanja

vidljivo samo da je pokret omogućio brže ostvarivanje pravilnog izgovora, ali i ne da je nužan za postizanje istog.

10.2. Rezultati perceptivne analize podataka

Perceptivna analiza pokazala se dobrim načinom provjere rezultata pomoću koje je jednostavno procijeniti kako izvorni govornici hrvatskog jezika procjenjuju napredak ispitanika.

Tablica 7. prikazuje prosječne ocjene za ispravljane glasove na prvom i drugom snimanju.

Tablica 7. Prosječne ocjene za riječi

Glas	Prosječna ocjena	
	Prvo snimanje	Drugo snimanje
[Ā]	2,48	3,67
[p]	2,91	3,73

Gledajući rezultate, vidljivo je da su studenti dali veće ocjene primjerima riječi s drugog snimanja (nakon korekcije). Navedeno pokazuje da postoji napredak u izgovoru ispravljenih glasova te da je fonetska korekcija bila uspješna, iako nije dovela do izgovora koji je jednak tipičnom hrvatskom izgovoru.

Tablica 8. prikazuje prosječne ocjene koje su studenti dali ispitanicama s obzirom na globalnu razinu izgovora rečenica. Prema tablici je vidljivo da su ispitanici dobili bolje ocjene kod primjera na drugom snimanju, bez obzira na ispravljanu grešku što pokazuju uspješnost korekcije na globalnoj razini govora iako to nije bio cilj korekcije.

Tablica 8. Prosječne ocjene za rečenice

Glas	Prosječna ocjena	
	Prvo snimanje	Drugo snimanje
[Ā]	2,71	3,35
[p]	2,8	3,79

Rezultati su uspoređeni i prema prosječnim ocjenama za riječi i rečenice na oba snimanja za svakog pojedinog ispitanika.

Tablica 9. prikazuje prosječne ocjene svakog ispitanika za riječi na prvom snimanju.

Tablica 9. Prosječne ocjene za riječi na prvom snimanju

Ispitanik	Glas [ʎ]	Glas [ɲ]
AB	1,67	2,8
BC	2,69	/
CD	2,51	2,75
DE	3,08	/
EF	/	3,21

Tablica 10. prikazuje prosječne ocjene svakog ispitanika za riječi na drugom snimanju.

Tablica 10. Prosječne ocjene za riječi na drugom snimanju

Ispitanik	Glas [ʎ]	Glas [ɲ]
AB	3,44	3,9
BC	3,55	/
CD	3,66	3,47
DE	4,04	/
EF	/	4,06

Uspoređivanjem rezultata u Tablicama 9. i 10. moguće je vidjeti povećanje ocjene kod svakog ispitanika što potvrđuje hipotezu H3: izvorni govornici hrvatskog jezika moći će primijetiti razlike u izgovoru ispitanika prije i nakon korekcije. Za glas [ʎ] je ispitanica AB postigla najveće povećanje ocjene. Njena prosječna ocjena na drugom snimanju je za 1,77 veća od ocjene na prvom snimanju te je ujedno navedena razlika veća od same prosječne ocjene na prvom snimanju (1,67). Najmanju razliku u ocjenama za glas [ʎ] pokazala je ispitanica BC, iako je i ona ostvarila napredak – razlika iznosi 0,86. Zanimljivo je napomenuti kako je upravo ispitanica BC u anketi samoprocjene vještina korištenja stranih jezika, dala sebi najviše ocjene (u usporedbi s drugim ispitanicima) za hrvatski jezik. Rezultati pokazuju da je najveći napredak u postizanju pravilnog izgovora glasa [ʎ] postigla ispitanica AB, zatim redom: DE, CD i BC. Navedeno pokazuje da su ispitanici koji su kraće izloženi hrvatskom jeziku postigli veći napredak te potvrđuje rezultate opservacije ispitanika.

Najnižu prosječnu ocjenu na oba snimanja dobila je ispitanica AB (1,67 na prvom snimanju i 3,44 na drugom snimanju) što je i očekivano jer je ispitanica prije korekcija znala tek nekoliko jednostavnih izraza na hrvatskom jeziku te joj je i čitanje bilo strano. Najvišu prosječnu ocjenu na oba snimanja dobila je ispitanica DE (3,08 na prvom snimanju i 4,04 na drugom snimanju).

Za glas [ɲ] najveću razliku u ocjenama također je ostvarila ispitanica AB čija razlika iznosi 1,1. Najmanju razliku u ocjenama ostvarila je ispitanica CD (razlika iznosi 0,72). Rezultati pokazuju da je najveći napredak u postizanju pravilnog izgovora glasa [ɲ] ostvarila ispitanica AB, a zatim redom: EF i CD.

Najnižu prosječnu ocjenu za glas [ɲ] na oba snimanju dobila je ispitanica CD (2,75 na prvom snimanju i 3,47 na drugom snimanju). Najvišu prosječnu ocjenu na oba snimanja dobio je ispitanik EF (3,21 na prvom snimanju i 4,06 na drugom snimanju).

Tablica 11. prikazuje prosječne ocjene svakog ispitanika za rečenice na prvom snimanju.

Tablica 11. Prosječne ocjene za rečenice na prvom snimanju

Ispitanik	Glas [ʌ]	Glas [ɲ]
AB	1,71	2,63
BC	2,3	/
CD	3,26	3,4
DE	3,44	/
EF	/	2,41

Tablica 12. prikazuje prosječne ocjene svakog ispitanika za rečenice na drugom snimanju.

Tablica 12. Prosječne ocjene za rečenice na drugom snimanju

Ispitanik	Glas [ʌ]	Glas [ɲ]
AB	2,71	3,75
BC	3,19	/
CD	3,79	3,8
DE	3,74	/
EF	/	3,76

Usporedba rezultata u Tablicama 11. i 12. prikazuje napredak na globalnoj razini izgovora (razini ritma i intonacije) nakon provedbe fonetske korekcije (bolje rezultate na drugom snimanju) te potvrđuje hipotezu H2: nakon provedbe fonetske korekcije doći će i do poboljšanja na suprasegmentalnoj razini.

U primjerima rečenica u kojima je ispravljan glas [ʌ], najveći napredak na globalnoj razini ostvarila je ispitanica AB čija razlika u dobivenim ocjenama na prvom i drugom snimanju iznosi 1. Napredak je vidljiv i kod ostalih ispitanika, redom: BC, CD i DE.

Ispitanica DE ostvarila je najmanju razliku u ocjenama na prvom i drugom snimanju, ali treba naglasiti da je DE dobila najbolje ocjene i na prvom (3,44) i drugom snimanju (3,74). Najniže ocjene na oba snimanja ostvarila je ispitanica AB s rezultatima: 1,71 na prvom snimanju i 2,71 na drugom snimanju.

Rezultati za rečenice u kojima je ispravljan glas [ɲ] pokazuju većinski više ocjene od rečenica za glas [ʎ]. Najnižu prosječnu ocjenu na prvom snimanju ostvario je ispitanik EF (2,41), dok je najvišu dobila ispitanica CD (3,4). Na drugom je snimanju najnižu prosječnu ocjenu dobila ispitanica AB (3,75), a najvišu ispitanica CD (3,8). Treba naglasiti da razlika u ocjenama između ispitanika na drugom snimanju nije velika (ispitanik EF ostvario je prosječnu ocjenu 3,76).

Najveći napredak između snimanja pokazao je ispitanik EF čija razlika u ocjenama iznosi 1,35. Najmanju razliku između snimanja ostvarila je ispitanica CD čija razlika u ocjenama iznosi 0,4.

Usporedbom napretka nakon snimanja za oba glasa, ispitanik EF je pokazao najveći napredak na globalnoj razini.

Prilikom uspoređivanja podataka, treba uzeti u obzir da su najniže ocjene koje su ispitanici dobili na drugom snimanju više od najnižih ocjena koje su ispitanici dobili na prvom snimanju. Većina primjera koji su na prvom snimanju dobili nisku ocjenu su na drugom snimanju prosječno podigli ocjenu za dvije. Navedeno je vidljivo i u primjerima kad je najniže ocjenjen primjer na prvom snimanju ostao najniže ocjenjen i na drugom snimanju iz čega slijedi da su svi primjeri nakon korekcije izgovoreni prihvatljivije za slušatelje.

Poboljšanjem na suprasegmentalnoj razini potvrđena je ideja da će se globalna struktura poboljšati slušanjem dobrog govornog uzora čak i kad nije u prvom planu korekcije. Ispitanici su često na drugom snimanju izgovarali riječi i rečenice na isti način kako su ih čuli na sesijama (vidljivo u primjerima kad su korištene emocije te upitne rečenice u kojima je korištena začuđenost). Navedeno pokazuje globalnost i cjelovitost govora te govori o nemogućnosti razdvajanja segmentalnih i suprasegmentalnih elemenata. Kao što su Tomić i suradnici (2011) pokazali da će rad na suprasegmentalnim elementima pozitivno utjecati na segmentalne, rezultati ovog rada pokazuju da je riječ o dvosmjernom utjecaju, odnosno da rad na segmentalnim elementima može pozitivno utjecati na suprasegmentalne.

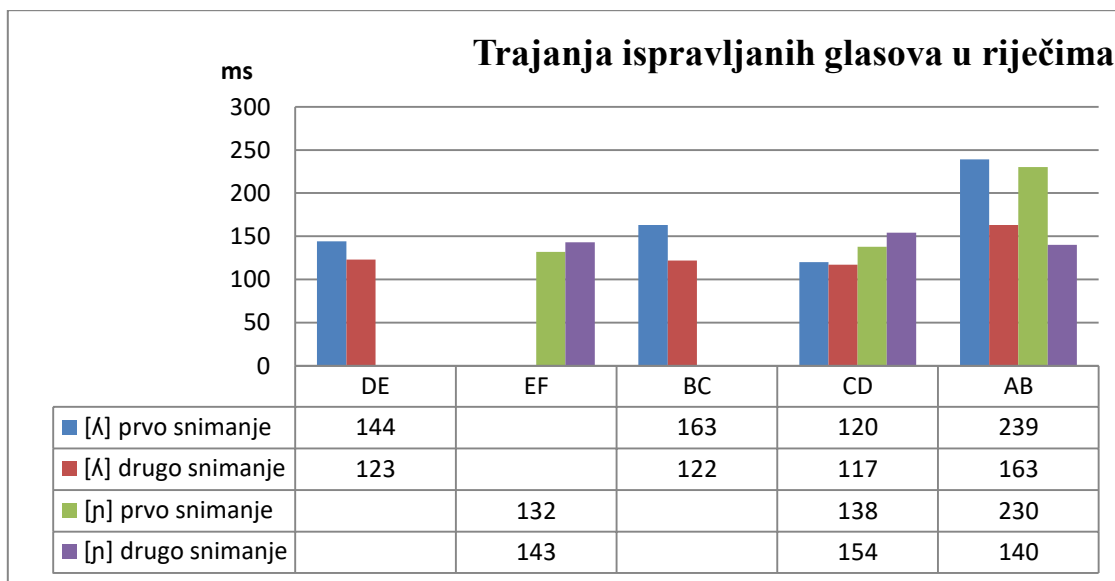

Iako su poboljšanja vidljiva na segmentalnoj i suprasegmentalnoj razini, studenti fonetike slušne primjere govornika nakon korekcije nisu smatrali jednakim tipičnom hrvatskom govoru i izgovoru. Prosječna ocjena na drugom snimanju za izgovor glasova bila je 3,35, a za izgovor rečenica 3,24. Postavlja se pitanje bi li studenti dali bolje ocjene ispitanicima da je korekcija trajala duže. Moguće je pretpostaviti da bi rezultati bili bolji kod ispitanice AB budući da je ona tek započela vlastito učenje hrvatskog jezika te postoji još veliki prostor za postizanje napretka, a sama ispitanica pokazuje veliku želju za učenjem.

Dužina trajanja korekcija mogla bi imati utjecaj i na distribuciju ocjena. Najviše prosječne ocjene za riječi na oba snimanja glasa [ɲ] dobili su primjeri u kojima se ispravljeni glas nalazi u inicijalnoj poziciji (optimalno okruženje), dok su najniže prosječne ocjene na drugom snimanju dobili primjeri u kojima se ispravljeni glas nalazi u finalnoj poziciji (neoptimalno okruženje). Navedeno ne samo da potvrđuje teorijski okvir rada: ispravljeni glas će se lakše pravilno izgovarati u optimalnim uvjetima (Vuletić, 2007), već i postavlja mogućnost poboljšanja izgovora ispravljenih glasova u neoptimalnom okruženju. Primjeri riječi u kojima se ispravljeni glas nalazi u optimalnom okruženju su korišteni puno puta tijekom korekcije te su ih ispitanici više uvježbali; da je trajanje korekcije bilo duže, više bi se vremena uložilo u rad na neoptimalnim primjerima što bi možda dovelo do razlike u dobivenim rezultatima.

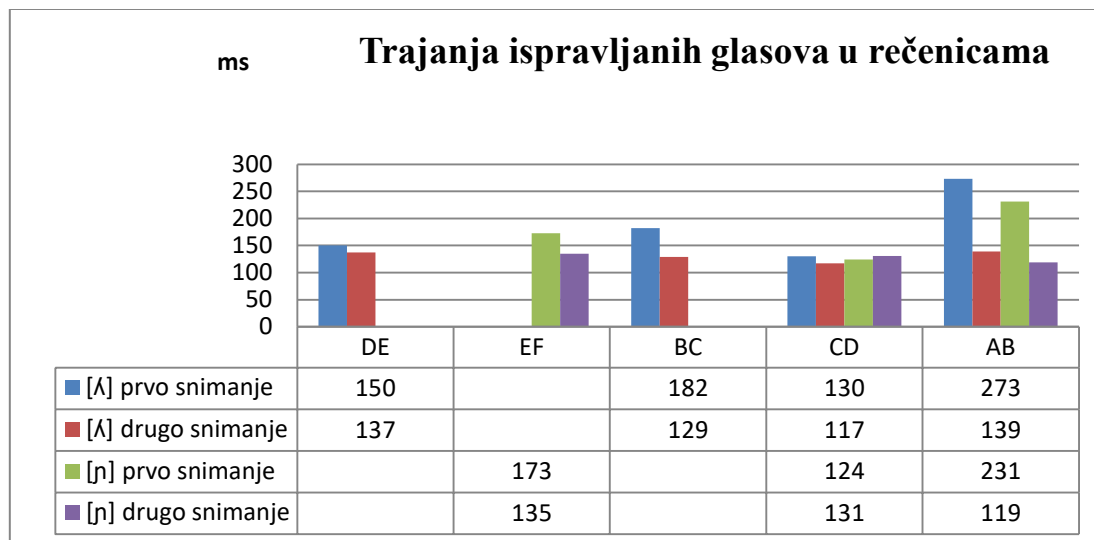
10.3. Rezultati akustičke analize podataka

Usporedba rezultata akustičke analize prikazana je na Slikama 7. i 8. Slika 7. prikazuje trajanja ispravljenih glasova u riječima kod svakog ispitanika na oba snimanja.

Slika 7. Prosječna trajanja ispravljenih glasova u riječima

Slika 8. prikazuje trajanja ispravljenih glasova u rečenicama kod svakog ispitanika na oba snimanja.

Slika 8. Prosječna trajanja ispravljenih glasova u rečenicama

Usporedbom dobivenih rezultata prikazanih u grafikonima, vidljivo je da su trajanja ispravljenih glasova kraća na drugom snimanju kako u riječima, tako i u rečenicama. Navedeno je vidljivo u svim rezultatima kod korekcije glasa [ʌ], ali ne i kod glasa [n]. Rezultati potvrđuju hipotezu H4: trajanja ispravljenih glasova bit će kraća nakon korekcije.

Smatrano je da će trajanja ispravljenih glasova biti kraća na drugom snimanju (nakon korekcije) jer su na prvom snimanju (prije korekcije) ispravljani glasovi većinski izgovarani nesliveno. Očekivano je da će se nesliven izgovor ispraviti (bar u većini primjera) tijekom korekcije pa će nakon korekcije glasovi biti izgovoreni pravilno, što će dovesti do slivenog (vremenski kraćeg) izgovora.

Nakon prvog snimanja je primijećeno da su primjeri u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji izgovarani većinom kao kombinacija glasa [l]/[n] i vokala [i]. Zbog navedenog je bilo očekivano da će trajanja ispravljenih glasova u primjerima u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji biti duža od trajanja u ostalim primjerima na prvom snimanju jer izgovor glasova [l] ili [n] i vokala [i] traje vremenski duže od neslivenog izgovora ispravljenih glasova (Bakran, 1996). U svrhu provjere navedenog, uspoređena su trajanja ispravljenih glasova u primjerima kad se oni nalaze u finalnoj poziciji (na prvom snimanju) s prosječnim trajanjima (na prvom snimanju). Rezultati su pokazali da su navedena

trajanja bila duža od ostalih na prvom snimanju te duža od prosječnih trajanja na drugom snimanju. Primjerice: prosječno trajanje svih primjera ispravljanog glasa u riječima kod ispitanice DE na prvom snimanju iznosi 144 ms, dok trajanje primjera u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji kod iste ispitanice iznosi 211 ms.

11. Mogućnosti za daljnji rad

Rezultati ovog rada pokazali su uspješnost fonetske korekcije za poboljšanje izgovora glasova [ʎ] i [ɲ] nakon provedenih 10 sesija. Također je dokazano da fonetska korekcija pozitivno utječe na suprasegmentalne elemente govora, čak i kad oni nisu primarni cilj same korekcije. Osim mogućnosti nastavka korekcije s već ispravljanim glasovima u svrhu automatiziranja izgovora, ispitanici bi mogli nastaviti korekciju kako bi se ispravila duge izgovorne pogreške.

11.1. Korekcija frikativa

Ispitanice CD i DE imaju umekšan izgovor hrvatskih frikativa [ʃ] i [ʒ]. Umekšan izgovor je frekvencijski viši pa bi svrha korekcije bilo snižavanje frekvencije uz opuštanje izgovora. Optimalni materijal sastojao bi se riječi i rečenica u kojima se ispravljani glasovi nalaze na kraju istih te na kraju intonacijske cjeline. Ispravljani glasovi bili bi okruženi nenapetim i frekvencijski nižim glasovima (nazalom [m]) te niskim vokalima ([o] i [u]). Tijekom korekcije poticalo bi se opušteno držanje te bi se koristili opušteni i polagani pokreti koji bi imali putanju usmjerenu prema dolje (primjerice spuštanje šake u krilo).

11.2. Korekcija afrikata

Ispitanice CD i DE ostvaruju i umekšan izgovor hrvatskih afrikata [tʃ] i [dʒ]. Korekcija navedenih bila bi provedena na isti način kao i korekcija frikativa, budući da je riječ o istom cilju: opuštanju i snižavanju izgovora.

Prilikom organiziranja navedenih korekcija frikativa i afrikata treba uzeti u obzir da su ispitanice CD i EF tijekom već provedenih korekcija pokazale plahost te su bile ukočene na sesijama. Zbog navedenog bi dobivanje opuštenog izgovora moglo biti teže od dobivanja napetosti koja je bila potrebna na prethodnim sesijama.

11.3. Korekcija okluziva

Ispitanica AB obezvučuje hrvatske zvučne okluzive [b], [d] i [g]. Navedeno bi se moglo ispraviti smanjenjem napetosti izgovora. Fonetska korekcija organizirala bi se na sličan način kao i korekcije frikativa i afrikata.

Ista ispitanica izgovara bezvučne okluzive [p], [t] i [k] aspirirano. Korekcija navedenih pogrešaka trebala bi se organizirati nakon završene prethodno navedene korekcije. Budući da ispitanica može pravilno izgovoriti bezvučne okluzive (samo ih koristi u krivim situacijama), nakon dobivanja zvučnih okluziva, ona bi vjerojatno samostalno počela koristiti bezvučne, uz osvještavanje pogreške.

11.4. Korekcija vibranta

Svi ispitanici osim ispitanice AB imaju poteškoće s izgovorom hrvatskog vibranta jer ne mogu postići vibrantnost u izgovoru. Za dobivanje pravilnog izgovora vibranta, potrebno je postići navedenu vibrantnost pomoću povećanja napetosti. Za korekciju bi se koristio materijal sličan onome na prethodno provedenim korekcijama glasova [ʎ] i [ɲ]. Pokušalo bi se produžiti vrijeme trajanja vibracije u ispravljanom glasu; na početku uz pomoć okluziva [t] i [k] nakon kojih bi slijedio vibrant, a zatim s primjerima riječi u kojima se vibrant nalazi u inicijalnoj poziciji u riječi i rečenici. Optimalna za početak korekcija bila bi riječ: „tri“ (uz produžen izgovor vibranta) zbog toga što je kratka, na početku se nalazi napeti bezvučni okluziv, a nakon ispravljanog glasa dolazi najviši i najnapetiji hrvatski vokal [i].

Od ispitanika bi se tijekom korekcije tražilo napeto držanje tijela, a kao pokret bi se koristilo brzo kruženje dlanovima poput imitacije kotača koji se vrti.

11.5. Korekcija vokala

Ispitanica AB u govoru izgovara preotvoren hrvatski vokal [e] te prezaokružen hrvatski vokal [a]. Za korekciju prvog potrebno je zatvoriti i smanjiti napetost u izgovoru. Za postizanje navedenog cilja korekcije koristio bi se materijal u kojemu bi ispravljeni vokal bio okružen napetim glasovima (optimalni su bezvučni okluzivi) te se nalazio na početku riječi i rečenice. Od ispitanice bi se tijekom korekcije tražilo napeto i uspravno držanje tijela, a kao pokret bi se koristio pokret šakom prema dolje ta napeti zaokruženi pokreti.

Za dobivanje manje zaokruženosti prilikom izgovora vokala [a] kod ispitanice bi se opuštao izgovor te bi se za optimalni materijal koristili primjeri riječi u kojima je ispravljeni glas okružen manje napetim i otvorenijim glasovima. Držanje koje bi se očekivalo od

ispitanice tijekom korekcije bilo bi opušteno, a kao pokret bi se koristili veliki i otvoreni pokreti kao što je širenje ruku.

11.6. Korekcija aproksimanta [v]

Ispitanik EF hrvatski labiodentalni aproksimant [v] zamijenjuje bilabijalnim aproksimantom [w]. Za korekciju navedenog ne bi se koristili primjeri riječi u kojima je ispravljan glas okružen vokalima [o] i [u] zbog zaokruženosti usana prilikom izgovora navedenih. Koristili bi se primjeri riječi u kojima je ispravljan glas okružen vokalima [i] i [e] te likvidima i vibrantom (ukoliko je ispitanik ispravio izgovor vibranta).

Tijekom korekcije od ispitanika bi se tražilo uspravno držanje te bi se koristili napeti pokreti ravne putanje kako bi se izgovor odmaknuo od zaokruženosti koju imaju bilabijali.

Navedene korekcije ne bi se trebale provoditi redoslijedom kojim su prethodno nabrojane, već bi se prvo trebali ispravljati glasovi za čiji je pravilan izgovor potrebno povećanje napetosti, a nakon završetka navedenih korekcija; započeti sa sesijama na kojima se traži opuštanje napetosti. Na ovaj način neće doći do zbunjivanja ispitanika, već će im ciljevi sesija djelovati smislenije.

Naravno da bi ispitanici mogli nastaviti korekciju i na način da se fokus stavi na globalnu razinu. Korisno bi bilo u daljnjim korekcijama organizirati veći broj sesija s manjim razmacima između snimanja kako bi se jasnije vidio napredak.

12. Zaključak

Istraživački dio ovog rada potvrdio je teorijsku podlogu o učinkovitosti fonetske korekcije pomoću verbotonalnog sistema Petra Guberine. Rezultati korekcije prikazani pomoću opservacije ispitanika te perceptivne i akustičke analize prikazuju napredak koji su ispitanici postigli tijekom korekcije. Sve hipoteze koje su postavljene prije analize podataka su potvrđene. Korištenjem verbotonalnog sistema poboljšao je izgovor glasova [ʌ] i [ɲ], kao i globalna razina izgovora kod pet izvornih govornika kineskog jezika koji uče hrvatski.

Korekcija je pokazala važnost individualiziranog pristupa koji je Guberina kontinuirano zagovarao. Svaki ispitanik imao je različitu jezičnu podlogu, različite načine učenja te u konačnosti, različitu osobnost. Svakom se ispitaniku trebalo prilagođavati jer su neki željeli sudjelovati u svim vježbama, a oni plahiji samo u nekima.

Moguće je zaključiti da verbotonalni sistem može danas imati veliku ulogu u fonetskoj korekciji i učenju stranih jezika te da ga je potrebno koristiti u samim počecima učenja stranog jezika jer su tada rezultati korekcije najbolji.

13. Literatura:

Asp, Carl W. (2006): *Verbotonal Speech Treatment*. San Diego, Plural Pub.

Bakran, J. (1996): *Zvučna slika hrvatskog govora*. Zagreb, Ibis grafika.

Barlow, J. A., Gierut, J. A. (2002): Minimal Pair Approaches to Phonological Remediation. *Seminars in Speech and Language*, 23 (1), 57-68.

Bukovski, A., Dobrić, A. (2017): Vowels in Croatian as Foreign Language – Example of Native Slavic Speakers. U: Sovilj, M. i sur. (ur.): *Proceedings Speech and Language 2017 - 6th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language*. Beograd, 334-341.

Defterdarević-Muradbegović, A. (1996): Uloga fonetike danas u nastavi stranog jezika. *Govor*, 16(1), 1-13.

Desnica-Žerjavić, N. (1991): Neke slušne osobine glasova. *Govor*, VII (1990), 2, 157-177

Dobrić, A., Bićanić, J. (2014): Verbotonal Method in Modern Practice - Phonetic Correction of Palatal Lateral Approximant /ʎ/. U: Jovičić, S. T., Subotić, M., Sovilj, M. (ur.): *Verbal communication research – Interdisciplinary research II*. Beograd, LAAC, 1-17.

Dobrić, A. (2017): Analysis of Gross Motoric Movements in Phonetic Correction Based on Verbotonal Method. U: Sovilj, M. i sur. (ur.): *Proceedings Speech and Language 2017 - 6th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language*. Beograd, 328-333.

Flege, J. E. (2002): Interactions Between the Native and Second-language Phonetic Systems. U: Burmeister, P., Piske, T., Rohde, A. (ur.): *An Integrated View of Language Development: Papers in Honor of Henning Wode*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 217-244.

Gojković, D. (1965): *Sistem grešaka i korekcija izgovora osoba koje uče njemački, a materinji im je jezik hrvatskosrpski*. Zagreb, Zavod za fonetiku.

Guberina, P. (1967): Metodologija verbotonalnog sistema. *Govor*, 1 (1), 5-19.

Guberina, P. (1973): Les appareils SUVAG et SUVAG Lingua. Predavanje održano na Međunarodnom seminaru o primjeni aparata SUVAG Lingua, na Sveučilištu u Monsu, 29. studenog, 1972., objavljeno u *Revue de Phonetique Appliquee*, (27-28), 7-16.

Guberina, P. (2010): *Govor i čovjek*. Zagreb, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG : ArTresor naklada.

Harklau, L. (2002): The Role of Writing in Classroom Second Language Acquisition. *Journal of Second Language Writing*, 11 (4), 329-350.

Hernandez, A., Li, P., MacWhinney, B. (2005): The Emergence of Competing Modules in Bilingualism. *Trends in Cognitive Sciences*, 9 (5), 220-225.

Hismanoglu, M., Hismanoglu, S. (2010): Language Teachers Preferences of Pronunciation Teaching Techniques: Traditional or Modern? *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 983-989.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (2018): *Kina*. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31469> (pristupljeno 5. travnja 2018.).

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (2018): *Hrvatska*. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26390> (pristupljeno 5. travnja 2018.).

Kapović, M. (2015): *Povijest hrvatske akcentuacije – fonetika*. Zagreb, Matica Hrvatska.

Landau, E., Lončarić, M., Horga, D., Škarić, I. (1999): Croatian. *Handbook of the International Phonetic Association. A Guide to the Use of the International Phonetics Alphabet*. Cambridge, Cambridge University Press, 66-69.

Lee, Wai-Sum, Zee, E. (2003): Standard Chinese (Beijing). *Journal of the International Phonetic Association*, 33 (1).

Levy, M. (2009): Technologies in Use for Second Language Learning. *The Modern Language Journal*, 93 (9), 769-782.

Li, D. (2008): *A Practical Chinese Grammar for Foreigners: Revised Edition, English and Chinese Edition*. Beijing, Beijing Language and Culture University Press.

Liao, P. (2006): EFL Learners Beliefs about and Strategy Use of Translation in English Learning. *Regional Language Centre Journal*, 37 (2), 191-215

Linebaugh, G., Roche, T. (2013): Learning to Hear by Learning to Speak: The Effect of Articulatory Training on Arab Learners English Phonemic Discrimination. *Australian Review of Applied Linguistics*, 36 (2), 146-159.

Linebaugh, G., Roche, T. (2015): Evidence That L2 Production Training Can Enhance Perception. *Journal of Academic Language & Learning*, 9 (1), A1-A17.

Luu, T. T. (2010): Teaching English Discrete Sounds through Minimal Pairs. *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (5), 540-561.

Mandić, D. (2007): Naglasak. *Fluminensia*, 19 (1), 77-94.

Maye, J., Gerken, L. (2000): Learning Phonemes Without Minimal Pairs. *BUCLD 24 Proceedings*, 522-533.

Mildner, V. (1999): Odpravljanje izgovornih napak v materinem in tujem jeziku. Skripta 3: *Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika* (ur. Bešter, M.), 13-21. (rukopis prijevoda na hrvatski)

Nisbet, D. L., Tindall, E. R., Arroyo, A. A. (2005): Language Learning Strategies and English Proficiency of Chinese University Students. *Foreign Language Annals*, 38 (1), 100-107.

Orlandi, D. (1965): *Sistem grešaka u izgovoru talijanskog jezika i sistem korekcije kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Makedonaca*. Zagreb, Zavod za fonetiku.

Ping, C. (2004): *Modern Chinese: History and Sociolinguistics*. Cambridge, Cambridge University Press.

Pozojević-Trivanović, M. (1984): *Slušanje i govor*. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.

Pletikos, E. (2005): Percepcija sličnosti prozodije riječi stranih jezika s hrvatskim naglascima. *Govor*, 22 (2), 89-126.

Razić, D., Čeng, S., Hua, L. (1983): *Kineski jezik. Osnovi kineske fonetike, ideogramatike, leksikologije, morfologije i sintakse*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Ross, C., Sheng Ma, J. (2006): *Modern Mandarin Chinese Grammar: A Practical Guide*. London, Routledge: Taylor & Francis Group.

San, D. (2007): *The Phonology of Standard Chinese: Second Edition*. New York, Oxford University Press.

Sun, C. (2006): *Chinese: A Linguistic Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press.

Škarić, I. (2009): *Hrvatski izgovor*. Zagreb, Nakladni zavod Globus.

Taguchi, T., Magid, M., Papi, M. (2009): The L2 Motivational Self System among Japanese, Chinese and Iranian Learners of English: A Comparative Study. U: Dörnyei, Z., Ushioda, E. (ur.): *Motivation, Language Identity and the L2 Self*. Bristol, Multilingual Matters, 66-97.

Tomić, D., Kiš, A., Mildner, V. (2011): Chinese L1 – Croatian L2 – Difficulties and Success. U: Lee, W. S., Zee, E. (ur.): *Proceedings of the 17th International Congress of Phonetic Sciences*. Hong Kong, City University of Hong Kong, 2006-2010.

Trofimovich, P., Baker, W. (2006): Learning Second Language Suprasegmentals: Effect of L2 Experience on Prosody and Fluency Characteristics of L2 Speech. *Cambridge University Press, SSLA*, 28, 1-30.

Trofimovich, P., Baker, W. (2007): Learning Prosody and Fluency Characteristics of Second Language Speech: The Effect of Experience on Child Learners Acquisition of Five Suprasegmentals. *Applied Psycholinguistics*, 28 (2), 251-276.

Vuletić, B. (1965). Fonetska korekcija prema principima Verbo-tonalnog sistema primijenjena na engleski jezik. *Živi jezici*, VII, 3-4, 17-31.

Vuletić, B. (1980): *Gramatika govora*. Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, OOUR Izdavačka djelatnost

Vuletić, B. (2007): *Lingvistika govora*. Zagreb, FF Press.

Yip, P., Rimmington, D. (2004): *Chinese: A Comprehensive Grammar*. London, Routledge: Taylor & Francis Group.

Zhao, J. (2009): Language Learning Strategies and English Proficiency: A Study of Chinese Undergraduate Programs in Thailand. *Assumption Journal*, 1 (1), 1-6.

14. Sažetak

Fonetska korekcija izgovora glasova ʌ i ɲ kod izvornih govornika kineskog jezika koji uče hrvatski

Učenje stranog jezika u odrasloj dobi predstavlja izazov prilikom kojeg se često zanemaruje važnost pravilnog izgovora. Odgovor na navedeni problem nudi fonetska korekcija izgovora.

Ovaj rad prikazuje teorijsku pozadinu fonetske korekcije s naglaskom na fonetsku korekciju putem verbotonalnog sistema Petra Guberine. U svrhu provjere učinkovitosti navedenog sistema, provedena je fonetska korekcija hrvatskih glasova [ʌ] i [ɲ] na 5 ispitanika kojima je materinski jezik mandarinski kineski.

Opservacija ispitanika pokazala je individualni napredak ispitanika tijekom korekcije te dala uvid u njihove sličnosti i razlike. U svrhu provjere rezultata napravljene su perceptivna i akustička analiza. Perceptivna analiza dala je rezultate putem slušne procjene 28 studenata fonetike koji su procijenili izgovor ispitanika prije i nakon korekcije. Akustičkom je analizom u programu Praat mjereno trajanje ispravljenih glasova kako bi se provjerila uspješnost korekcije odnosno je li se trajanje ispravljenih glasova skratilo nakon završetka korekcije.

Rezultati korištenih analiza pokazuju napredak ispitanika u izgovoru ispravljenih glasova, ali i napredak na suprasegmentalnoj razini.

Na temelju rezultata, moguće je zaključiti da je verbotonalni sistem učinkovita metoda fonetske korekcije pomoću koje je moguće ispraviti segmentalne i suprasegmentalne elemente govora.

Ključne riječi: učenje stranog jezika, fonetska korekcija, kineski jezik, hrvatski jezik

Summary

Phonetic correction of voice pronunciation of sounds λ and η with Chinese native speakers learning Croatian

Learning a foreign language in adulthood is a challenge that often ignores the importance of proper pronunciation. The answer to this problem is phonetic correction of pronunciation.

This paper presents the theoretical background of phonetic correction with an emphasis on phonetic correction through the verbotonal system of Petar Guberina. For the purpose of checking the effectiveness of this system, phonetic correction of Croatian sounds $[\lambda]$ and $[\eta]$ was performed on 5 respondents whose mother tongue is Mandarin Chinese.

Observation of respondents showed their individual progress during correction and gave an insight into their similarities and differences. For the purpose of checking results, perceptual and acoustic analysis was performed. The perceptual analysis gave results through an auditory evaluation of 28 phonetic students who evaluated the pronunciation of the examinees before and after the correction. Acoustical analysis performed with the Praat program measured the duration of the corrected voices in order to check the success of the correction: whether the duration of the corrected votes shortened after the correction was completed.

The results of the analyzes used show the progress of the respondents in pronouncing the corrected votes, as well as progress at the suprasegmental level.

Based on the results, it is possible to conclude that the verbotonal system is an effective method of phonetic correction by which segmental and suprasegmental speech elements can be corrected.

Key words: L2 learning, phonetic correction, Chinese language, Croatian language

15. Životopis

Rođena sam 28. 2. 1993. godine u Zagrebu. Nakon završetka osnovnoškolskog obrazovanja, pohađala sam Gornjogradsku (opću) gimnaziju u Zagrebu.

2011. godine položila sam državnu maturu te upisala dvopredmetni studij fonetike i pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Od stranih jezika dobro poznajem engleski jezik te mogu sudjelovati u jednostavnoj komunikaciji na kineskom, korejskom, njemačkom i hrvatskom znakovnom jeziku.

16. Prilozi

Prilog 1. Prikaz tijeka korekcije prema pojedinim ispitanicima i pojedinom glasu od preliminarnog do završnog snimanja

Ispitanica AB

Korekcija glasa [ʌ]

Prvo snimanje

Na prvom snimanju ispravljeni je glas izgovaran na različite načine. Većinom je izgovor bio nesliven, no ponekad je ispravljeni glas izgovoren kao alveolarni lateralni aproksimant [l] ili (rjeđe) palatalni aproksimant [j], a ponekad čak i kao alveolarni vibrant [r]. U finalnoj poziciji u riječi izgovor je ostvaren kao kombinacija glasa [l] ili [r] te vokala [i]. Ti su krivi izgovori imali negativan utjecaj na shvaćanje značenja jer ponekad izgovor upravo ispravljanog glasa nosi distinktivnu ulogu u riječi. Tako je primjerice riječ „*ljudi*“ postala: „*ludi*“, a riječ „*žulj*“ postala: „*žuri*“.

Osim lošeg izgovora ispravljanog glasa primijećeno je i aspiriranje bezvučnih okluziva, preotvoren izgovor vokala [e], prezaokružen izgovor vokala [a] te nazalan izgovor vokala [o].

Prilikom izgovora riječi, ispitanica razdvaja riječi na slogove zbog čega riječ više ne zvuči kao cjelina. Enklitike i proklitike ispitanica izgovara odvojeno od značenjske riječi uz koju se one vežu te ne može procijeniti gdje počinje, a gdje završava govorna riječ. Duže rečenice izgovara uz poteškoće, a zavisno i nezavisno složene rečenice koje se nalaze u tekstu predstavljaju joj veliku poteškoću te slušanjem njenog čitanja slušatelju nije jasno gdje koja rečenica počinje, a gdje završava.

Sesije 1 – 3

Svrha prve sesije bila je upoznati ispitanicu s načinom rada, provjeriti njeno slušanje i odrediti stupanj pogreške – vidjeti nakon koliko ponavljanja istog primjera može isti dobro izgovoriti te koliko joj je teško postići dobar izgovor. Na početku sesije, ispitanica je upoznata sa SUVAG aparatom te su joj dane slušalice. Prvi zadatak koji joj je zadan bio je da ponavlja logatome nakon slušanja rečenica na niskom propustu. Zadatak joj je bio dosta težak, imala je problema s pronalaženjem odgovarajućeg broja slogova te ponavljanjem intonacije koju je čula. Isti smo zadatak pokušale ostvariti bez pomoći aparata, ali samo je jednu rečenicu

(„*Pljušti kiša*“) ispravno ponovila. Nakon toga aparat je namješten na optimalu za ispravljeni glas uz strmo gušenje te je ispitanica ponovno dobila slušalice i trebala je ponavljati optimalne riječi nakon što bi čula moj izgovor. Iako su kao optimalne riječi za koje se smatralo da će ih najlakše izgovoriti odabrane one u kojima ispravljeni glas dolazi na početku riječi nakon okluziva, ispitanica je pokazala velike poteškoće u izgovoru tih riječi te niti u jednom primjeru nije dobro izgovorila glas koji je ispravljan. Nakon što je prođeno nekoliko primjera takvih riječi, bez vidljivog pomaka, pređeno je na sljedeću skupinu riječi da ne bi došlo do zadržavanja na riječima u kojima njen izgovor nije dobar, kako bi se izbjegla preduga izloženost slušanju lošeg izgovora.

Sljedeća skupina optimalnih riječi su one koje započinju ispravljanim glasom nakon kojeg slijedi vokal [i]. Te je riječi izgovarala bolje od prethodne skupine te smo se zadržale na toj skupini i nastavile dalje i s drugim vokalima.

Drugi dio sesije bio je posvećen rečenicama, ali uz prilagodbu materijala jer je započeto rečenicama koje počinju ispravljanim glasom. Sesija je završena izgovorom rečenice koja je ispitanici bila najjednostavnija te u kojoj je ostvarila dobar izgovor kako bi bila svjesna vlastitog napretka tijekom sesija. Navedena rečenica bila je: „*Pada kiša*“.

Druga sesija započeta je na isti način kao i prethodna: slušanjem rečenica putem niskog propusta te ponavljanjem logatoma. Nakon toga uslijedilo je ponavljanje optimalnih riječi. Ispitanica je trebala ponoviti riječi koje je usvojila na prethodnoj sesiji kao i one koje nije uspjela pravilno izgovoriti. Vratile smo se na prvi dio materijala i primjere riječi u kojima ispravljeni glas dolazi nakon okluziva. Te su joj riječi i dalje predstavljale poteškoće pa smo izbacile okluzive (tako je riječ „*pljus*“ postala „*ljus*“) da bi dobila dobar izgovor, nakon čega smo ponovno vraćale okluzive na njihovo mjesto u riječi („*ljus*“ ponovno postaje „*pljus*“). Ispitanica je pozitivno reagirala na navedenu promjenu u riječima te je ostvarila bolji izgovor svih riječi koje su počinjale okluzivom iako je ostavljala pauzu između okluziva i ispravljanog glasa. Prošla je kroz sve riječi u kojima je ispravljeni glas u inicijalnoj poziciji te je većinu dobro ponovila. Duže riječi joj predstavljaju veći problem od kraćih. Navedeno ne utječe toliko na izgovor ispravljanog glasa koliko na pravilan izgovor intonacije riječi. Duže riječi ne izgovara kao cjelinu već kao nekoliko manjih riječi jer ih podijeli na slogove. Taj se problem još jasnije vidi prilikom izgovora rečenica jer rečenice nemaju svoju intonaciju već ih izgovara kao skupinu riječi s dugim pauzama između pojedinih riječi.

Na trećoj sesiji je ispitanica većinu riječi ponovila dobro nakon prvog slušanja. Pravilan izgovor ispravljanog glasa najlakše ostvaruje u primjerima kada se on nalazi u inicijalnoj poziciji te nakon njega slijedi vokal [u], a najteže kad slijedi vokal [i]. U potonjem slučaju ispravljeni glas ponekad izgovori samo kao alveolarni lateralni aproksimant [l]. Iako je ispitanica od prve sesije poticana na korištenje pokreta kako bi lakše ostvarila dobar izgovor, tek je na kraju ove sesije djelovala kao da se osjeća ugodno prilikom korištenja pokreta. Dosad ga je koristila samo ako je bila opetovano upozoravana na to, a čak niti tada pokreti koji su trebali biti napeti i nagli nisu bili takvi (kao pokret za dobivanje slivenog izgovora ispravljanog glasa koristio se pljesak). S povećanjem entuzijazma prilikom korištenja pokreta vidio se i veći napredak u izgovoru ispravljanog glasa, ali i intonacija. Riječi izgovara fluentnije i počinju zvučati kao cjelina te većinu naglasaka dobro ponavlja.

Riječ koja joj je i dalje jednako teška za izgovoriti kao i na prvoj sesiji je: „*ljeto*“. Navedenu riječ izgovara uz stanku između prvog i drugog sloga. To je jedini primjer stanke unutar riječi koju još ne može ispraviti. Riječ koja joj predstavlja najveći izazov zbog naglasaka je: „*ljetnikovac*“. U njoj umjesto stavljanja naglasaka na prvi slog, stavlja ga na posljednji iako navedenu riječ ponavlja nakon mog mog izgovora u kojem je naglasak na prvom mjestu. Svaki put se koriste logatomi u tom primjeru kako bismo dobili dobro mjesto naglasaka prvo u logatomu, a potom u riječi. Na taj način riječ bude pravilno izgovorena, ali ako se kasnije vratimo na isti primjer bez logatoma, ponovno ga pogrešno naglašava.

Na ovoj sesiji počinje se koristiti materijal u kojem se ispravljeni glas pojavljuje u sredini riječi. Ispitanica većinom dobro izgovara ispravljeni glas, ali ga pauzama odijeljuje od ostatka riječi. Ispitanica sad može ispravno ponoviti većinu kratkih rečenica nakon jednog slušanja, a duže rečenice kratimo. Primjerice rečenica: „*Kljove nosoroga su velike*“ postaje: „*Kljove su velike*“; rečenica: „*Gljive mogu biti jestive*“ postaje: „*Gljive su jestive*“; rečenica: „*Ljuto može biti i fino*“ postaje: „*Ljuto je i fino*“; „*Ljubičasta boja mi je najdraža*“ postaje: „*Ljubičasta boja je super*“ i slično. Kad ispitanica postigne dobar izgovor u jednostavnim rečenicama, ponovno se koriste složene.

Sesije 4 – 7

Na četvrtoj je sesiji ispitanica ponovila sve riječi u kojima se ispravljeni glas nalazi na inicijalnom mjestu u riječi te je nastavljeno s ponavljanjima riječi u kojima se ispravljeni glas nalazi u medijalnoj poziciji. Primjeri koji su bili problematični na prethodnoj sesiji su ostali problematični. „*Buljiti*“ i „*duljiti*“ izgovoreni su kao: [buliti] i [duliti], a u primjerima u

kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [a] ispravljeni je glas većinom izgovoren nesliveno. Na ovoj je sesiji prilikom ponavljanja rečenica veća pozornost posvećena pravilnom izgovoru intonacije rečenice jer se u većini rečenica ispravljeni glas izgovara pravilno, no rečenice ne zvuče fluentno zbog nedostatka intonacije prilikom samog izgovora.

Na petoj sesiji je ugašeno strmo gušenje te uključeno blago. Ispitanica je uz blago gušenje na početku sesije riječi koje je dosad izgovarala dobro počela izgovarati s neslivenim izgovorom ispravljanog glasa. Sesija je nastavljena s korištenjem blagog gušenja, no kad se nije mogao postići dobar izgovor, vraćano je strmo gušenje te onda, nakon postizanja dobrog izgovora, ponovno vraćano blago gušenje. Primijećen je napredak u izgovoru rečenica, iako duže rečenice i dalje treba kratiti da bi se dobio dobar izgovor u kraćim verzijama, a tek kasnije u dužim. Primijećeno je da na blagom gušenju ispitanica bolje ostvaruje rečeničnu intonaciju i naglaske u riječima. Pokreti (osobito oni koji prate ritam i intonaciju) joj sada prirodno dolaze (iako ih više ne treba toliko) te ih samoinicijativno koristi.

Na šestoj i sedmoj sesiji korišteno je blago gušenje te je obrađen cijeli dio materijala u kojem se ispravljeni glas nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji. Ispitanica je koristila pokret i ponavljala riječi i rečenice nakon prvog slušanja. Problem joj predstavljaju samo duže rečenice jer joj je teško zapamtiti sve riječi u njima jer ne prepoznaje značenja istih. Ispitanica sada sama shvaća kada ne postigne dobar izgovor te se sama ispravlja. Ima veliku želju postići izgovor koji je jednak mome te čak i kad joj odobrim izgovor određene rečenice jer sam njime zadovoljna, ona i dalje ustraje u ponavljanju tog izgovora jer smatra da nije isti kao moj (želi ga dodatno ispraviti).

Primijećeno je da rečenice kojima je zapamtila značenje izgovara na način koji odgovara njihovom značenju. Tako primjerice rečenicu: „*Ljuta sam*“ izgovara uz pokazivanje ljutnje. Ekspresije su joj se puno poboljšale te je vidljivo da joj više nije neugodno prilikom korištenja hrvatskog jezika kao što joj je bilo na početku kada se bojala govoriti jer je mislila da je ljudi neće razumjeti zbog nepravilnog izgovora. Na kraju sedme sesije započele smo s neoptimalnim materijalom, ali smo sesiju završile optimalnim jer je izgovor neoptimalnog bio loš, a sesije uvijek završavamo primjerima u kojima je ostvaren dobar izgovor kojim je ispitanica zadovoljna.

Na zadnjim sesijama obrađivan je neoptimalni dio materijala. Navedeni dio materijala sastojao se od riječi i rečenica u kojima se ispravljeni glas javljao na finalnom mjestu u riječi (odnosno rečenici). Započele smo sa strmim gušenjem te je većina primjera dobro izgovorena. Duže rečenice su ponovno kraćene ako je njihova dužina negativno utjecala na ostvarivanje pravilnog izgovora. Nakon prebacivanja na blago gušenje ispravljeni glas je izgubio svoju napetost te je ponovno počeo zvučati nesliveno zbog čega je vraćano strmo gušenje. Ispravljeni je glas na kraju dobro izgovoren u svim primjerima, ali ne uvijek nakon prvog pokušaja. Prilikom samostalnog čitanja primijećeno je da previše naglašava ispravljeni glas te ga odjeljuje od ostatka riječi zbog straha da izgovor neće biti dovoljno dobar pa ga dodatno naglašava.

Nakon što je postignut dobar izgovor u svim primjerima, počele smo raditi na primjerima u kojima se ispravljeni glas pojavljuje više puta ili u kombinaciji s glasom [ɲ] koji joj također predstavlja izazov prilikom izgovora. U tim primjerima najgori izgovor javljao se u rečenicama koje su složene te imaju ispravljeni glas na više mjesta u rečenici od kojih je jedno na finalnoj poziciji. Na posljednjoj smo sesiji radile na tekstu gdje je ispitanica ponavljala rečenice nakon slušanja govornog uzora. Duže rečenice su kraćene, a na kraju je njoj dan tekst kako bi ga sama mogla pročitati. Veliki pomak bio je vidljiv u načinu čitanja jer je ispitanica naučila prepoznavati govorne riječi te gdje su dobra mjesta za ostvarivanja pauze. Također je uočeno da više ne razdvaja riječi na slogove već ih izgovara kao cjelinu te na taj način čita čak i riječi koje su joj potpuno nepoznate što ukazuje da rečenice korištene na sesijama nisu samo memorizirane, već ispitanica primjenjuje naučeno.

Drugo snimanje

Na snimanju nakon korekcije primijećene su brojne razlike u odnosu na snimanje prije korekcije. Izgovor koji je prije bio preopušten, sada je napet, u nekim primjerima čak i prenapet. Riječi koje počinju ispravljanim glasom nakon kojeg slijedi vokal [u] izgovorene su puno bolje od onih u kojima nakon ispravljanog glasa slijedi vokal [i] što je bilo vidljivo i tijekom sesija. Također, riječi „*buljiti*“ i „*duljiti*“ koje su joj predstavljale poteškoću tijekom sesija izgovorene su na drugom snimanju samo s glasom [l] iako ih je na sesijama nekoliko puta uspješno pravilno izgovorila. Isti slučaj je i s riječi „*debeljko*“ koju je izgovorila: [debeliko]. Navedeni problemi u izgovoru ne javljaju se kad je ispravljeni glas u finalnoj

poziciji jer ga tada izgovara kao glas koji ne pripada riječi. Izgovara ga ispravno, ali ubacuje pauzu između njega i ostatka riječi zbog čega on prestaje biti dio riječi kao cjeline.

U neoptimalnim rečenicama gdje postoji više ponavljanja ispravljanog glasa, bar je jedan izgovoren pogrešno.

Vidljiv je napredak u čitanju jer ispitanica izgovara većinu riječi kao cjeline te joj rečenice imaju intonaciju koje na prvom snimanju nije bilo. Sada je vidljiva i razlika u izgovoru upitne, usklične i izjavne rečenice, a ta razlika također nije bila prisutna prilikom prvog snimanja. Uzlazna intonacija se ponekad ne ostvaruje zbog prejakog naglašavanja sloga koji sadrži ispravljeni glas. U primjerima u kojima joj je teško izgovoriti ispravljeni glas, ispitanica često naglašava taj slog (bio on slog koji treba nositi naglasak te riječi ili ne) te joj on u rečenicama postaje vrh intonacije.

Korekcija glasa [n]

Prvo snimanje

Izgovor glasa [n] na prvom snimanju ne smeta toliko slušatelju kao izgovor glasa [ɲ]. U inicijalnoj poziciji u riječima se glas ponekad pravilno ostvaruje, ali to nije pravilo. Najgori izgovor ponovno se javlja kada nakon ispravljanog glasa slijedi vokal [i] što je neočekivano jer bi navedeni vokal trebao pomoći pri izgovoru budući da je najviši i najnapetiji od svih vokala, a svrha je dobiti napetost u izgovoru.

Primijećeno je da ispitanica primjere u kojima se ostvaruje navedena kombinacija izgovara kao kombinaciju ispravljanog glasa te vokala [e] prilikom čega je izgovor ispravljanog glasa bolji. Tako primjerice riječi: „*stanjiti*“ i „*zapanjiti*“ postaju: „*stanjeti*“ i „*zapanjeti*“. Što se pozicija ispravljanog glasa više odmiče od inicijalne pozicije prema finalnoj, tako i izgovor postaje sve lošiji te se pretvara u kombinaciju glasa [n] te vokala koji slijedi, a u finalnoj poziciji glasa [n] te vokala [i].

Na ovom snimanju, kao i na prvom snimanju glasa [ɲ], vidljiv je nedostatak ekspresivnosti tijekom čitanja.

Sesije 1 – 3

Prva sesija ispravljanja izgovora glasa [n] bila je iznenađujuća. Ispitanica je postigla dobar izgovor nakon samo dva ponavljanja za većinu optimalnih riječi koje smo obrađivale na sesiji. Riječi koje su joj predstavljale poteškoće bile su: „*knjižara*“, „*knjižnica*“, „*književnik*“, „*književno*“ i „*knjižurina*“. Vidljivo je da sve navedene riječi imaju kombinaciju bezvučnog velarnog okluziva [k], ispravljanog glasa te vokala [i]. U navedenim je primjerima ispravljan glas izgovoren kao alveolarni nazal [ɲ]. Nejasno je zašto je riječ „*knjiga*“ izgovorila pravilno i bez poteškoća odmah nakon prvog slušanja. U rečenicama su joj navedene problematične riječi također predstavljale poteškoću, ali je ostale optimalne rečenice izgovorila pravilno. Kratke rečenice ponavljala je uz ispravnu intonaciju te bez zastajkivanja. Duže rečenice su kraćene i prilagođavane kao i prilikom korekcije glasa [ʌ].

Tijekom druge i treće sesije prođen je cijeli optimalni materijal za ispravljanje glasa (riječi i rečenice u kojima se glas [ɲ] nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji) na strmom gušenju. Na drugoj sesiji fokus je bio stavljen na dobivanje pravilnog izgovora ispravljanog glasa u okolini koja je ispitanici predstavljala poteškoće, a na trećoj smo više vremena posvetile izgovoru rečenica. Rečenica koja se pokazala zahtjevnom bila je: „*Titanik se zabio u ledenjak*“, no ne zbog poteškoća prilikom izgovora ispravljanog glasa, dužine rečenice ili isprekidanog izgovora, već stoga što je riječ „*Titanik*“ izgovarala kao osobe engleskog govornog područja. Riječ joj je poznata te svaki put kad ju je htjela samostalno izgovoriti bez ponavljanja mog izgovora, izgovarala bi je pogrešno. Logatome koji su korišteni na početku svake sesije i koji su joj na početku prethodne korekcije predstavljali znatni problem, sada izgovara s lakoćom. Nije joj više problem odrediti broj slogova niti ponoviti intonaciju iako i dalje preferira korištenje jednostavnih rečenica dok prilikom ponavljanja složenih pokazuje nesigurnost.

Sesije 4 – 7

Na četvrtoj je sesiji obrađen cijeli optimalni materijal uz blago gušenje. Sve su riječi pravilno izgovorene, dok su u rečenicama problematični bili oni primjeri koji su uključivali riječi koje su predstavljale poteškoću na prvoj sesiji. Za postizanje dobrog izgovora navedenih rečenica, vraćale smo se na strmo gušenje.

Peta sesija imala je kratko trajanje od samo 20 minuta jer se ispitanica nije mogla fokusirati na korekciju zbog umora. Skratile smo sesiju kako joj korekcija ne bi predstavljala

napor. Ispitanica je također zatražila da ne koristi slušalice zbog glavobolje te smo radile u slobodnom slušnom polju. Ispitanica je s istom lakoćom izgovarala riječi i rečenice kao i na blagom gušenju.

Na šestoj i sedmoj sesiji radile smo na neoptimalnom materijalu. Na šestoj smo sesiji koristile strmo gušenje, no zbog dobrog izgovora koji je ispitanica postizala, već smo se na sljedećoj prebacile na blago gušenje. Na kraju sedme sesije ispitanica je ponavljala neoptimalne riječi koje je čula putem direktnog kanala te je i njihov izgovor bio dobar. Ispitanica je izrazila želju za radom na tekstu jer joj je čitanje i pravilan izgovor teksta najteži dio. Dogovorile smo se da na sljedećoj sesiji započinjemo s tekstom ukoliko sve riječi i rečenice ponovi ispravno nakon prvog slušanja.

Sesije 8 – 10

Na osmoj sesiji je prođen cijeli neoptimalni materijal uz slušanje direktnim kanalom. Ispitanica je sve dobro izgovorila, iako smo većinu rečenica (zbog njihove složenosti) ponavljale dva puta jer ih nakon prvog slušanja ne uspijeva zapamtiti. Ispitanici je dan materijal kako bi sama čitala optimalne i neoptimalne rečenice te vježbala vlastito čitanje i izgovor budući da je na prethodnoj sesiji navela kako joj je to želja. Započele smo s radom na tekstu.

Na zadnje dvije sesije radile smo isključivo na rečenicama i tekstu. Vidljivo je poboljšanje u izgovoru i čitanju. U rečenicama koje su složene i zahtjevnije, označeno joj je na kojim mjestima može uzeti pauzu, a da ona ne smeta slušateljima. Uloge su nam se zamijenile te je većinu vremena ona govorila, a ja sam bila ona koja sluša. Kad bi došlo do pogrešnog izgovora upozorena je na njega te se sama ispravlja. Budući da zna izgovoriti ispravljeni glas, može samostalno korigirati vlastiti izgovor ako je se upozori na grešku, ali uglavnom i sama primijeti kada neki primjer loše izgovori te se sama ispravlja. Većinom je treba upozoravati prilikom izgovora dužih rečenica ili kada vodi razgovor, jer joj pravilan izgovor još ne dolazi prirodno u svim glasovnim okruženjima. Također kada izgovara riječ koja sadrži oba ispravljana glasa jedno izgovara nesliveno, obično glas [ʎ]. Na kraju desete sesije vođen je razgovor na hrvatskom s ispitanicom u kojem je bilo vidljivo da veliku pozornost pridaje ispravljanim glasovima kao i korištenju dobrog intonacijskog obrasca u rečenici.

Drugo snimanje

Na drugom su snimanju gotovo svi primjeri izgovoreni ispravno. Vidljiva je veća lakoća u čitanju i izgovoru. Ispitanica dobro odvaja govorne riječi te prilikom slušanja njenog čitanja, slušatelj više ne može krivo shvatiti značenje riječi i rečenica. Tako je primjerice rečenica „*Stanjila si se*“ na prvom snimanju izgovorena kao: [stajila sise], dok je na drugom snimanju izgovorena pravilno: [stajilasise]. Ispitanica je uspješno ostvarila uzlaznu intonaciju u nekoliko rečenica te uspješno postiže veću ekspresivnost tijekom čitanja.

Ispitanica BC

Prvo snimanje

Ispitanica BC na prvom je snimanju čitala bolje od ispitanice AB jer je već učila hrvatski jezik pa je čitanje fluentnije. Ispravljani glas je u inicijalnoj i medijalnoj poziciji u riječima izgovaran nesliveno ili samo kao glas [j], glas [l] ili kombinacija glasova [lij]. U finalnoj poziciji je glas izgovaran kao glas [l] ili kombinacija glasova [l] i [i].

Prilikom čitanja ispitanica ponekad razdvaja riječi na slogove. Prilikom čitanja rečenica ispitanica ponekad čita riječ po riječ zbog čega rečenice gube svoju intonaciju. Primijećeno je i da ispitanica često produljuje posljednji slog u riječi, ali samo u riječima koje se nalaze na početku (češće) i u sredini rečenice; nikad u riječima na kraju rečenice.

Nakon dužeg čitanja ispitanica počinje čitati „napamet“ te pravi pogreške u čitanju. Prilikom čitanja kod ispitanice se ne primjećuju razlike u izgovoru izjavnih i upitnih rečenica.

Sesije 1 – 3

Posebnost ispitanice bila je u tome što je ona već imala fonetsku korekciju (glasa [r]) pa je bila upoznata sa SUVAG aparatom te je otprilike znala što se od nje očekuje na sesijama te koja je svrha samih sesija. Prva sesija započela je ponavljanjem logatoma nakon što je ispitanica slušala rečenicu na niskom propustu koju sam ja izgovorila. Ispitanica nije uspijevala dobro ponoviti intonaciju, niti ostvariti točan broj slogova, osim u rečenicama od dvije riječi kao što je: „*Pljušti kiša*“. Kasnije tijekom sesije je zadržana poteškoća s globalnom razinom, što je bilo očekivano na razini rečenica, ali je ispitanica imala poteškoća i s postavljanjem naglasaka na ispravan slog. Tako je riječ „*sljedeća*“ tijekom cijele sesije nosila naglasak na drugom, umjesto na prvom slogu. Navedeno nije poboljšano ni kada smo se vraćale na izgovor logatoma.

Izgovor ispravljanog glasa na slušanju uz strmo gušenje bio je uglavnom nesliven. Riječi koje započinju ispravljanim glasom (pr. „*ljubav*“) bile su izgovorene bolje od onih u kojima ispravljeni glas dolazi nakon okluziva (pr. „*pljus*“), ali je izgovor i u njima često bio nesliven. Najlakše je dobiven pravilan izgovor ispravljanog glasa kad nakon njega slijedi vokal [u] (pr. „*ljupka*“). U tim je primjerima pravilan izgovor dobiven već na prvom ponavljanju, ali se nije zadržao u svim primjerima do kraja sesije. U primjerima u kojima nakon ispravljanog glasa dolaze vokali [e] (pr. „*ljupka*“) i [o] (pr. „*ljusnuti*“) također su ostvareni do kraja sesije bar nekoliko puta. Iznimka su bili primjeri u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [a] (pr. „*ljama*“) jer u tim primjerima nijednom nije ostvaren sliven izgovor. U primjerima u kojima nakon ispravljanog glasa slijedi vokal [i] (pr. „*ljigav*“), ispravljeni glas izgovoren je kao glas [l] te se u ovim primjerima nije ostvario nikakav napredak do kraja sesije. Ispitanica ponekad izgovara ispravljeni glas kao [lij] u primjerima u kojima je nakon ispravljanog glasa dolazio vokal [e]. Riječ „*ljeto*“ izgovorena je kao: [lijeto], riječ „*Sljeme*“ kao: [slijeme], a riječ „*ljetovanje*“ kao: [lijetovane].

U drugom dijelu sesije je ispitanica ponavljala rečenice nakon slušanja na strmom gušenju. Intonacija je bila pravilno ostvarena samo u nekoliko primjera te je primijećeno da se povećanjem broja slogova, smanjuje vjerojatnost dobivanja pravilne intonacije. Dobar izgovor ispravljanog glasa u rečenicama nije dobiven tijekom ove sesije.

Na drugoj je sesiji ispitanica pokazala poboljšanje na globalnoj razini u intonaciji rečenica, ali i dalje ima poteškoće s ritmom te ostvarivanjem pravilnog broja slogova. Razlikuje silaznu i uzlaznu intonaciju te ih može pravilno ponoviti nakon jednog slušanja. Mjesto naglaska u riječima dobro prebacuje kada nakon slušanja mog izgovora logatoma, ponavlja te iste logatome.

Na ovoj su sesiji svi primjeri u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [u] dobro izgovoreni, a nakon njih je (uz korištenje pokreta) dobiven i dobar izgovor u primjerima kad nakon ispravljanog glasa slijedi vokal [e]. Pokret koji je korišten bio je pucketanje prstima. Zanimljivo je što dobar izgovor nije zadržan u svim primjerima pa je tako ispitanica ostvarila pravilan izgovor ispravljanog glasa u riječi „*pljesak*“, ali ne i u riječi „*pljeskati*“. Primjeri riječi u kojima ispravljeni glas dolazi nakon okluziva i dalje su problematični te ispitanica ne uspijeva zadržati pravilan izgovor, nakon što je on jednom ostvaren. Osobito je teško dobiti pravilan izgovor u primjerima riječi čiji je izgovor već ustaljen kod ispitanice. Primjer takve riječi je riječ „*ključ*“ u kojoj pravilan izgovor nije ostao zadržan, dok je u riječi „*kljuse*“

dobar izgovor ispitanica zadržala bez problema jer je to riječ koju ispitanica nije čula prije početka korekcije.

U rečenicama nije bilo dovoljno korištenja pokreta jer izaziva smijanje kod ispitanice. Iako je već imala fonetsku korekciju prema verbotonalnoj metodi i dalje joj nije jasna upotreba pokreta. Ispitanica je provela sesiju u sjedećem položaju uz uspravno držanje. U rečenicama je pravilan izgovor ostvaren u svim primjerima u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj poziciji, osim kada je slijedio iza okluziva, glasa [s] (pr. „*sljepoća*“) ili kad je nakon njega slijedio vokal [i]. U prva dva primjera je izgovor bio nesliven, dok je u posljednjem izgovoran glas [l].

Na trećoj je sesiji kroz razgovor zamijećeno da ispitanica ne shvaća važnost fonetske korekcije, niti pravilnog izgovora. Pokušala sam joj prikazati važnost koristeći primjere minimalnih parova u hrvatskom jeziku čije je značenje ispitanici poznato. Čak ni nakon tih primjera, ispitanica i dalje ne shvaća važnost pravilnog izgovora, već navodi da ona živi u Hrvatskoj preko godinu dana te da je Hrvati s kojima ona razgovara razumiju, a razumljivost je ono što je njoj najvažnije. Prihvatila je važnost nakon pokazivanja pogrešnog izgovora riječi u kineskom jeziku na primjerima kad se zbog pogrešnog izgovora mijenja značenje riječi. Iako je prihvatila da je izgovor važan kad ima razlikovnu funkciju, ne shvaća važnost pravilnog izgovora u slučajevima kad on nema razlikovnu funkciju.

Na ovoj je sesiji primijećena nestalnost pravilnog izgovora jer ispitanica ostvari pravilan izgovor ispravljanog glasa u određenoj poziciji, ali ga gubi nakon nekoliko primjera u kojima se glas nalazi u istoj poziciji. Na sesiji je započet rad na dijelu materijala u kojem se ispravljani glas nalazi u medijalnoj poziciji. Svi primjeri izgovoreni su nesliveno, osim oni u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i], tada je ispravljani glas zamijenjen glasom [l]. Vraćale smo se na primjere u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj poziciji, a izgovor je ponekad bio pravilan, a ponekad ne.

Sesija je bila ispunjena pokretima, pljeskale smo, davale si „5“ te glumile da se svađamo, ali je čak i u isceniranim afektivnim situacijama, pravilan izgovor glasa bio nestalan.

Na ovim je sesijama globalna razina nakon slušanja na niskom propustu ostvarivana pravilno, osim broja slogova. Za razliku od prethodnih sesija, na kojima je broj slogova većinom bio prevelik, ispitanica je počela smanjivati broj slogova.

Do pete sesije je ispitanica uspjela ostvariti dobar izgovor u svim primjerima u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj poziciji, uključujući i primjere u kojima ispravljani glas dolazi nakon okluziva. Potonji primjeri su dobiveni na način da smo razdijelile izgovor okluziva od izgovora ostatka riječi te nakon dobivanja dobrog izgovora, ponovno spajale riječi u cjeline. Pravilan izgovor ispravljanog glasa kad nakon njega slijedi vokal [i] dobiven je na četvrtoj sesiji na strmom gušenju što je najbrže dobiven pravilan izgovor od svih ispitanika kod kojih je ispravljan glas [ʌ].

Cilj četvrte sesije bio je dobivanje bar jednog primjera rečenice za svaki vokal u kojima je dobiven pravilan izgovor ispravljanog glasa. Cilj je ostvaren te smo nakon ove sesije imale primjere rečenica za svaki vokal na koje smo se mogle vraćati kad bi ispitanica imala pogrešan izgovor. U slučajevima kad je glas izgovaran nesliveno u rečenicama, vraćale smo se na razinu riječi te bismo prvo dobile pravilan izgovor u riječi, a tek kasnije vraćale riječ u rečenicu. Na kraju sesije je primijećeno da je ispitaničino držanje sve opuštenije (na početnim je sesijama bila ukočenija zbog nervoze) što se pokazalo lošim za dobivanje pravilnog izgovora.

Na petoj sesiji je pređeno na blago gušenje u primjerima u kojima se ispravljani glas nalazi u medijalnoj poziciji. Ispitanici je najteže bilo ponavljati primjere u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [a] (pr. „*maljati*“) te su ti primjeri gotovo uvijek izgovoreni nesliveno, ponekad čak i tijekom vraćanja na strmo gušenje, zbog otvorenosti navedenog vokala. Ispitanica je pokazala nesigurni napredak u izgovoru riječi i rečenica. Materijal se i dalje prilagođava ispitanici te se složene rečenice često krata na jednostavne. Prilagodbe su vidljive i na razini riječi pa je tako u rečenici: „*Pokušaj se poboljšati*“, pravilan izgovor ispravljanog glasa dobiven nakon što je nakon između glasova [ʌ] i [ʃ] ubačen glas [ə]. Nakon dobivanja pravilnog izgovora u prilagođenom obliku riječi, glas [ə] je izbačen.

Na šestoj sesiji započet je rad na primjerima u kojima se glas nalazi u finalnoj poziciji. Riječi i rečenice u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji prođene su na blagom gušenju, a one u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji, na strmom.

U finalnoj je poziciji dobiven pravilan izgovor ispravljanog glasa u svim primjerima nakon prvog slušanja. U razgovoru s ispitanicom nakon sesije primijećeno je da se dobar izgovor koji ispitanica ostvaruje na sesiji ne zadržava i u slobodnom govoru. Kad joj se ukaže na pogrešan izgovor, ispitanica ga pokušava ispraviti samo ako nije „u žaru priče“ jer joj tada pravilan izgovor nije važan pa nakon slušanja mog izgovora, ona samo ponavlja ponovno svoj pogrešan izgovor. Budući da je ispitanica navikla brzo govoriti, djeluje kao da ne želi utrošiti vrijeme na ostvarivanje pravilnog izgovora u riječima, osobito kad razgovaramo o temi koja je ispitanici zanimljiva.

Na sedmoj je sesiji prođen cijeli dio materijala (prvo uz strmo, a zatim uz blago gušenje) u kojem se ispravljan glas nalazi u finalnoj poziciji u riječima i rečenicama. Riječi i rečenice u kojima se ispravljan glas ponavlja više puta (pr. „*ljuljačka*“) predstavljaju jednaki problem ispitanici kao i one u kojima se ispravljan glas nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji: glas [ʎ] je uvijek nesliven kad nakon njega dolazi vokal [a], u ostalim glasovnim okruženjima je izgovor ponekad pravilan, a ponekad ne. Pravilan izgovor ovisi o razini koncentracije koju ispitanica održava tijekom sesije. Sesije su često prekidane slobodnim govorom ispitanice o temama koje nju zanimaju. U slobodnom govoru je ispravljan glas gotovo uvijek izgovoren pogrešno.

Sesije 8 – 10

Na osmoj i devetoj sesiji je rađeno na cijelom materijalu na blagom gušenju. Napredak nije sustavan, postoje riječi koje je ispitanica dobro izgovarala od druge do sedme sesije, a na osmoj više nije mogla postići pravilan izgovor. Na kraju osme sesije prolazile smo kroz tekst, koji je ispitanici težak te je izgovor ispravljanog glasa često bio pogrešan, osim kad se glas nalazio u finalnoj poziciji.

Na devetoj je sesiji rađeno na tekstu s uključenim direktnim kanalom, a na kraju sesije je ispitanici dan cijeli materijal kako bi ga ona pokušala samostalno pročitati. Izgovor je zamjetno lošiji prilikom samostalnog čitanja (u usporedbi s izgovorom nakon slušanja). Rečenice često nemaju intonaciju već su to samo nepovezane riječi. Ritam u riječima je također narušen, koriste se pogrešni naglasci te se produžuje vokal koji se nalazi na kraju riječi. Ukoliko riječ završava konsonantom, ispitanica dodaje glas [ə] nakon konsonanta te produžuje navedeni glas.

Na posljednjoj je sesiji korišten samo direktni kanal. Prvi dio sesije bio je posvećen dijelu materijala koji se sastoji od zasebnih riječi i rečenica, a na drugom (dužem) dijelu je rađeno na tekstu. Na ovoj je sesiji ispitanica pokazala visoku razinu koncentracije, pretpostavlja se zbog činjenice da je znala da će nakon sesije uslijediti snimanje. Između sesije i snimanja, s ispitanicom je vođen razgovor u kojem je ona poprv put pokazala pravilan izgovor ispravljanog glasa u slobodnom govoru.

Drugo snimanje

Na drugom je snimanju ispitanica imala bolji izgovor ispravljanog glasa. Iako je korekcija imala pozitivan utjecaj na ispitančin izgovor, vidljivo je i dalje postoje teškoće u izgovoru. Najlošiji izgovor ispravljanog glasa bio je u primjerima kad se glas nalazi u medijalnoj poziciji te inicijalnoj poziciji nakon okluziva. Najbolji izgovor ispitanica je ostvarivala u primjerima kad se ispravljeni glas nalazi u inicijalnoj poziciji, a nakon njega slijedi vokal [u].

Ispitanica ne ostvaruje dovoljnu napetost u izgovoru što negativno utječe na izgovor.

Napredak je vidljiv na globalnoj razini jer ispitanica samostalno ispravlja mjesto naglasaka riječima. Vidljiv je i napredak u korištenju intonacija te je sad jasnija razlika između upitnih i izjavnih rečenica. Problem koji se i dalje javlja tijekom čitanja je duženje posljednjeg sloga u riječima na početku rečenica.

Slušajući rečenice koje ispitanica čita, nije moguće zaključiti da je ispitanica upoznata s materijalom jer je čitanje sporo te postoje česte greške prilikom čitanja.

Ispitanica CD

Korekcija glasa [n]

Prvo snimanje

Ispitanica je na snimanju prije početka korekcije ispravljeni glas izgovarala nesliveno u inicijalnoj i medijalnoj poziciji u riječi, osim kad je vokal koji slijedi bio [i], tada je ispravljeni glas izgovaran kao glas [n]. U finalnoj poziciji je ispravljeni glas izgovaran kao kombinacija konsonanta [n] i vokala [i].

Postoji korištenje pogrešnih naglasaka te stavljanje naglasaka na krivi slog u riječi, ali navedeno nije toliko učestalo kao kod prethodnih ispitanica. Pogreška koja se javlja je

stavljanje naglaska na posljednji slog u riječi prilikom čitanje riječi u kojima se ispravljani glas nalazi na početku posljednjeg sloga u riječi (pr. „*spavanje*“).

Ispitanica pravilnije koristi pauze od prošlih ispitanica. Pauza nikad ne dolazi usred riječi te su govorne riječi gotovo uvijek izgovorene kao cjelina.

Prilikom čitanja rečenica, ispitanici nedostaje ekspresivnost u čitanju te je narušena intonacija rečenica zbog čitanja „riječi za riječi“. Ne postoji jasna razlika između upitnih, izjavnih i uskličnih rečenica.

Sesije 1 – 3

Na prvoj sesiji je ispitanica upoznata sa SUVAG aparatom te joj je objašnjen način rada. Sesija je započeta slušanjem i ponavljanjem rečenica slušanih uz niskopropusni filter. Broj slogova koji je ispitanica ostvarivala bio je uvijek 5, bez obzira je li rečenica koju je ispitanica čula imala 4, 6 ili 7 slogova. Ispitanica je nakon 3 ponavljanja uspjela ostvariti pravilan izgovor ispravljanog glasa u svim primjerima riječi i rečenica u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj ili medijalnoj poziciji slušanjem uz strmo gušenje. Najteži primjeri bili su oni u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i] ili [a].

Tijekom druge i treće sesije prođen je cijeli optimalni dio materijala uz strmo i blago gušenje. Na kraju treće sesije ispitanica je tražila da odradimo sesiju bez aparata jer je htjela biti sigurna da će njen izgovor ostati pravilan i bez pomoći aparata.

Ispitanica se prirodno drži uspravno te blago ukočeno što je dobro za dobivanje pravilnog izgovora ispravljanog glasa. Jedinu pokret koji je korišten tijekom sesija bilo je pucketanje prstima zbog minimalnosti pokreta jer je ispitanici bilo neugodno koristiti veće pokrete. Ispitanica sama navodi da bi se držala samo ispravljanja izgovora te minimalizirala korištenje pokreta ako je moguće. Budući da je ispitanica pokazivala postojan napredak i bez pomoći pokreta, na njemu nije inzistirano. Ukoliko je pokret bio korišten, ispitanica je uvijek ponavljala moj pokret s manje intenziteta pa pokret nije ni služio svojoj svrsi budući da nije pravilno korišten.

Sesije 4 – 7

Na četvrtoj sesiji je pređeno na neoptimalni dio materijala. Ispitanica je do kraja sesije ostvarila pravilan izgovor u svim primjerima riječi osim riječi: „*gležanj*“, „*svežanj*“ i „*ražanj*“.

Na petoj je sesiji prođen cijeli materijal uz slušanje materijala uz blago gušenje. Svi primjeri izgovoreni su pravilno nakon najviše dva ponavljanja. Rečenica koja ispitanici predstavlja najveću teškoću je: „*Gnjecavo voće često je i gnjilo*“. Problem s navedenim primjerom je u više ponavljanja ispravljanog glasa, od kojih nakon jednog slijedi vokal [i]. Rečenice u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj poziciji u posljednjoj riječi u rečenici izgovarane su na način da je prvo dobiven pravilan izgovor sloga, potom cijele riječi te na kraju i same rečenice.

Na šestoj je sesiji prođen cijeli materijal na blagom gušenju te je pređeno na tekst. Ispitanica nije pokazala poteškoće u pravilnom ponavljanju rečenica u tekstu, kao ni poteškoće sa samostalnim čitanjem teksta.

Sedma sesija bila je posljednja te je na njoj prođen cijeli materijal slušanjem na direktnom kanalu, a potom je ispitanica samostalno čitala, a ja sam je ispravljala prema potrebi.

Drugo snimanje

Na drugom je snimanju ispitanica čitala materijal fluentno i s lakoćom. Čitanje je brže i vidi se upoznatost s materijalom. Ispravljani glas je izgovoren pravilno u 93% primjera riječi te 97% primjera rečenica. Ukoliko ispitanica pogrešno izgovori ispravljani glas, samostalno se ispravlja, a na jednak način se ispravlja kad ostvari naglasak na pogrešnom slogu u rečenici. Iznimka su riječi u kojima se ispravljani glas nalazi na početku zadnjeg sloga – u tim primjerima ispitanica i dalje ostvaruje naglasak na posljednjem slogu, a navedeno je vidljivo i u čitanju rečenica.

U rečenicama je i dalje prisutno gubljenje intonacije zbog isprekidanog čitanja riječi, ali je ono rjeđe u odnosu na prvo snimanje.

Možemo zaključiti da ispitanica pokazuje veći napredak u izgovoru ispravljanog glasa, nego na globalnoj razini, a navedeno je i očekivano jer se globalna razina teže ispravlja.

Korekcija glasa [ʎ]

Prvo snimanje

Ispitanica CD je prva ispitanica koja je na prvom snimanju imala nekoliko primjera pravilnog izgovora ispravljanog glasa. Pravilan izgovor bio je u nekoliko primjera riječi u kojima se ispravljeni glas nalazi u inicijalnoj poziciji te inicijalnoj poziciji nakon okluziva. Moguće je da je do pravilnog izgovora došlo zbog prethodne korekcije glasa [n]. Osim primjera koji su pravilno izgovoreni, ispitanica je imala jednake poteškoće u izgovoru kao i prethodne ispitanice.

Čitanje teksta i rečenica nije se razlikovalo od drugog čitanja materijala za glas [n] jer je ovo snimanje uslijedilo neposredno nakon navedenog.

Sesije 1 – 3

Prva sesija započeta je provjeravanjem slušanja kako bi se ustvrdilo čuje li ispitanica razliku između ispravnog i pogrešnog izgovora na primjeru mog izgovora. Ispitanica je čula razliku u izgovoru na svim primjerima osim kad nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i], za to joj je bilo potrebno više slušanja te je pokazivala nesigurnost u primijećivanju razlika. Primjerice, nije čula razliku između riječi [ʎigav] i [ligav]. Ispitanice BC i DE nisu čule razliku u sličnim primjerima do šeste sesije. Moguće je da je ova ispitanica pokazala bolje slušanje jer je prije korekcije glasa [ʎ] imala korekciju glasa [n].

Riječi i rečenice su na prve tri sesije slušane uz strmo gušenje. Do kraja druge sesije je ispitanica dobila ispravan izgovor u svim primjerima osim onih u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i]. Na tim se primjerima nije inzistiralo jer ispitanica pokazuje veliko nezadovoljstvo kad ne uspije ostvariti željeni izgovor. Na sesijama se radilo i na suprasegmentalnim elementima izgovora. Ispitanica je imala poteškoća s izgovorom rečenice: „*Ljubičasta boja mi je najdraža*“. U posljednjoj je riječi ispitanica stavljala naglasak na drugi slog, umjesto prvog. Pokušavale smo ostvariti dobar naglasak na razini logatoma te je u tome ispitanica uspijevala bez problema, no povratkom na razinu riječi, naglasak je ponovno bio pogrešan. Jedine situacije u kojima naglasak u navedenoj riječi nije na drugom slogu je kada se prvi slog izgovara odvojeno od ostatka riječi jer su tada i prvi i drugi slog izgovoreni kao zasebne naglasne riječi.

Na trećoj je sesiji rađeno samo na primjerima riječi i rečenica u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i]. Pravilan izgovor glasa dobivan je na način da se prvo radilo na osvještavanju glasa [j]. Izgovarao se zasebno glas [l] te kombinacija [ji], a potom ostatak riječi. Primjeri u kojima ispravljani glas slijedi nakon okluziva su izgovarane prvo bez okluziva, potom je okluziv izgovaran odvojeno od ostatka riječi te je nakon dobivanja pravilnog izgovora izgovarana riječ kao cjelina. Do kraja sesije su sve riječi i rečenice izgovorene dobro nekoliko puta, ali pravilan izgovor nije ustaljen. Najbolji izgovor je ispitanica ostvarivala u riječi „*štedljiv*“ pa smo se tijekom sesije često vraćale na upravo tu riječ. Sesija je trajala 35 minuta jer je ispitanici bilo zamorno pa se nije htio vršiti pritisak kako se ispitanica ne bi osjećala preopterećeno. Na kraju sesije je ispitanica izrazila zadovoljstvo vlastitim napretkom i trenutnim izgovorom.

Sesije 4 – 7

Na četvrtoj su sesiji prođeni svi primjeri riječi i rečenica u kojima se ispravljani glas nalazi u inicijalnoj i medijalnoj poziciji prvo uz strmo, a potom uz blago gušenje. Primijećeno je da riječ „*kljun*“ treba biti izgovorena nakon riječi „*ključ*“ jer tada ispitanica uvijek ostvaruje dobar izgovor nakon prvog slušanja. Materijal je prilagođen na način da su riječi koje ispitanica izgovara s lakoćom ubačene između riječi koje su ispitanici zahtjevnije za ostvarivanje pravilnog izgovora.

Na petoj sesiji je rađeno na ispravljanju mjesta naglaska. U riječima: „*bljutavo*“, „*ljubavnik*“ i „*popucale*“ naglasak je premještan s drugog na prvi slog; u riječima: „*ljubimac*“, „*ljekovit*“, „*veselje*“ i „*brežuljak*“ je naglasak premještan s prvog sloga na drugi. Ako se na kraju riječi nalaze glasovi [j] ili [n] (pr. „*voljen*“), ispitanica ih ne izgovara pa smo dio sata posvetile ispravljanju navedene pogreške. Primijećeno je da ispitanica zvuči bolje kad izgovara rečenice nego kad izgovara zasebne riječi zbog fluentnosti koju posjeduje u govoru.

Na šestoj sesiji je započeto s radom na neoptimalnom dijelu materijala nakon što smo prošle cijeli optimalni uz blago gušenje. Ispitanica je sve primjere neoptimalnih riječi pravilno izgovorila nakon nekoliko slušanja. Nakon što su sve neoptimalne riječi nekoliko puta izgovorene pravilno, neoptimalne rečenice nisu predstavljale problem. Na sedmoj je sesiji ponovno obrađen neoptimalni dio materijala, prvo uz strmo, a zatim i uz blago gušenje. Tijekom cijele sesije, ispitanica je slušala i ponavljala neoptimalni dio materijala četiri puta.

Sesije 8 – 10

Na osmoj sesiji obrađen je cijeli materijal te je rađeno na primjerima riječi u kojima se ispravljani glas ponavlja više puta unutar riječi i rečenica. Na kraju sesije je ispitanici dan materijal da ga samostalno pročita, a ja sam je ispravljala ako j je bilo potrebe za tim.

Na devetoj i desetoj sesiji ispitanica je samostalno čitala materijal i tekst, uz ispravljanje prema potrebi. Primijećeno je da ova ispitanica ima najbolje sposobnosti čitanja te je jedina na prvom čitanju teksta pravilno pripajala proklitike i enklitike naglasnim riječima.

Na desetoj je sesiji ispitanica počela naglašavati slogove u kojima se nalazi ispravljani glas što nije bilo prisutno do te sesije. Na sesiji je rađeno na ispravljanju mjesta naglasaka te je ispitanica samostalno prolazila kroz cijeli materijal i tekst. Ispitanica nije imala grešaka osim u tekstu prilikom izgovora riječi u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji. Prilikom brzog čitanja, ispitanica je navedene primjere izgovarala pogrešno, ali kad bi je se upozorilo na grešku, odmah ju je ispravljala. Do ove poteškoće dolazi samo prilikom čitanja teksta kao cjeline, no ne i kod čitanja odvojenih rečenica.

Drugo snimanje

Na drugom snimanju ispitanica je ostvarila čist i uglavnom pravilan izgovor ispravljanog glasa. U riječima je glas pravilno ostvaren u 85% primjera, a u rečenicama u 87% primjera. Treba napomenuti da ako iz materijala izbacimo primjere koji sadrže više ponavljanja ispravljanog glasa, on je pravilno ostvaren u 97% rečenica.

U odnosu na prethodne ispitanice, CD pokazuje najpravičnije čitanje te izgovor koji najmanje smeta slušanju. Slušanjem ispitaničinog čitanja, čujem utjecaj vlastitog izgovora u njezinom jer ponavlja rečenice na jednak način kojim sam ih ja izgovarala na sesijama.

Ispitanica DE

Prvo snimanje

Izgovor ispravljanog glasa je uglavnom nesliven te je cjelokupan izgovor prepušten. U primjerima u kojima se ispravljani glas nalazi u finalnoj poziciji ova ispitanica češće od ostalih zamjenjuje izgovor glasa [ʌ] izgovorom glasova [r] i [i].

Specifičnost ove ispitanice je u njenom načinu čitanja jer prilikom čitanja rečenica, prvo je pročitla bez zvuka, a potom je glasno izgovori. Zbog takvog načina čitanja, ispitanica ne radi pogreške u čitanju te ostvaruje i bolju intonaciju jer se upozna s riječima u rečenici prije samog čitanja. Navedeno se smanjuje što duže ispitanica čita, vjerojatno zbog zamora.

Sesije 1 – 3

Nakon što je ispitanici na početku prve sesije objašnjen način i tijek korekcije, ispitanica se vrlo brzo privikla na izgovaranje logatoma nakon slušanja rečenica filtriranih kroz niski propust. Ispitanica s lakoćom mijenja mjesto naglaska u riječi te razlikuje intonacije u rečenicama. Broj slogova koje ispitanica izgovara gotovo je uvijek jednak broju slogova koje ja izgovaram.

Ovoj ispitanici nije kao prethodnim najjednostavnije okruženje za postizanje pravilnog izgovora ispravljanog glasa inicijalna pozicija kad nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [u], već vokali [e] i [o]. Ispitanica se razlikovala od ostalih i prema tome što je korištenje pokreta dočekala s entuzijazmom te smo od prve sesije pljeskale, pucketale prstima, lupale rukama koljena i nogama o pod te čak i skakale. Ova ispitanica je jedina koja se tijekom sesija dizala sa stolice, svi ostali ispitanici su korekciju proveli u sjedećem položaju.

Do kraja treće sesije ispravljeni glas je dobiven u svim primjerima u inicijalnoj poziciji, osim kod primjera kad nakon njega dolazi vokal [i]. U navedenom smo okruženju prvo trebale osvijestiti glas. Na trećoj sesiji je pređeno na dio materijala u kojem se ispravljeni glas nalazi u medijalnoj poziciji te je ispitanica dobro izgovorila sve primjere (osim onih u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal ili konsonant) uz slušanje uz strmo gušenje.

Sesije 4 – 7

Na ovim sesijama je smanjen intenzitet korištenih pokreta jer je ispitanica pravilno izgovarala riječi i rečenice samo uz pomoć pucketanja prstima. Jedini pokret većeg opsega koji je i dalje korišten bilo je slijeđenje intonacije rukom.

Na četvrtoj je sesiji ispitanica prvi puta čula razliku između riječi: „*gljiva*“ i „*gliva*“ te su na petoj sesiji pravilno izgovoreni svi primjeri u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi vokal [i], iako ispitanica ne ostvaruje pravilan izgovor svaki put. Na istoj je sesiji obrađen cijeli optimalni dio materijala uz blago gušenje te su sve riječi i rečenice pravilno izgovorene, osim onih u kojima nakon ispravljanog glasa dolazi konsonant (primjerice riječi „*poboljšati*“

i „*debeljko*“). Prilikom izgovaranja navedenih primjera ispitanica nakon ispravljanog glasa stavlja vokal [i] te izgovara ostatak riječi – riječ „*debeljko*“ izgovorena je kao: [debeliko].

Do kraja šeste sesije jedini primjeri koji nisu uvijek pravilno izgovoreni uz slušanje uz blago gušenje su oni u kojima se ispravljeni glas nalazi u medijalnoj poziciji te nakon njega slijedi vokal [i] ili konsonant. Problem kod vokala [i] je u tome što ako se od ispitanice traži da izgovori opušteno glas [ʌ], njegov izgovor je nesliven, dok ako se od nje traži napet izgovor, ispitanica izgovara glas [l] s povećanom napetosti.

Na sedmoj je sesiji započeto s radom na neoptimalnom dijelu materijala te je na prvom ponavljanju riječi, većina glasova [ʌ] izgovoreno kao glas [l] ili kombinacija glasova [l] i [i]. Nakon trećeg ponavljanja neki su primjeri ispravljeni. Na ovoj sesiji je rađeno i na dijelu materijala u kojem se nalaze riječi i rečenice s više ponavljanja ispravljanog glasa. Primjeri u kojima se jedan od više ponavljanja ispravljanog glasa nalazio u finalnoj poziciji nisu bili uključeni na ovoj sesiji jer je na ovoj sesiji ispitanica prvi put radila na neoptimalnom dijelu materijala.

Sesije 8 – 10

Na ovim je sesijama prođeno kroz cijeli materijal te tekst. Na osmoj je sesiji cijeli materijal (ne uključujući tekst) prođen prvo na blagom gušenju, a potom uz slušanje putem direktnog kanala.

Rad na tekstu započet je na devetoj sesiji. Ispitanica je prvo slušala moj izgovor svake rečenice, a zatim ponavljala rečenicu po rečenicu. Sljedeći korak bilo je slušanje mog čitanja cijelog teksta, a potom njeno čitanje istog. Do kraja sesije je ispitanica samostalno čitala tekst, a ja sam ispravljala njen izgovor prema potrebi.

Na desetoj je sesiji ispitanica samostalno čitala cijeli materijal, a ja sam je ispravljala prema potrebi. Jedini primjer koji je ispitanici predstavljao poteškoću do kraja posljednje sesije bila je riječ: „*ljiljan*“. Ako je ispitanica pokušala napeti izgovor, ostvarila bi dobar izgovor na drugom ponavljanju ispravljanog glasa, dok bi na prvom izgovorila glas [l]; ako bi ispitanica imala opušten izgovor, ispravljeni glas bi na prvom ponavljanju bio izgovaran pravilno, ali bi na drugom ponavljanju ispravljeni glas bio izgovoren nesliveno.

Ispitanica je svjesna grešaka koje radi u izgovoru, samostalno ih ispravlja te joj je rijetko potrebna dodatna pomoć. Na posljednjoj je sesiji ispitanica samostalno ispravljala i mjesto naglasaka te pauze koje radi prilikom čitanja.

Drugo snimanje

Na drugom je snimanju ispitanica samo dvije riječi izgovorila nesliveno, ali je imala više primjera u kojem je ispravljeni glas zamijenila izgovorom glasa [l] nego na prvom snimanju.

Prilikom čitanja rečenica je ispitanica imala najviše pogrešnih izgovora ispravljanog glasa u primjerima riječi i rečenica u kojima postoji više ponavljanja ispravljanog glasa. Čitanje je bilo fluentno, a naglasci ostvareni na pravim mjestima u riječima

Tijekom čitanja je ispitanica ispravljala vlastiti izgovor, ali nakon snimanja je izrazila nezadovoljstvo čitanjem na ovom snimanju. Ispitanica misli da snimanje ne prikazuje njen stvaran napredak tijekom korekcije.

Ispitanik EF

Prvo snimanje

Ispitanik je na prvom snimanju ispravljeni glas u inicijalnoj i medijalnoj poziciji izgovarao nesliveno ili kao glas glas [n], a u finalnoj poziciji izgovarao je kombinaciju glasova [n] i [i].

Čitanje je prebrzo te ispitanik radi česte greške u čitanju. Dolazi do ubacivanja glasa (npr. riječ „zatvorena“ postaje: „zatvornena“), izbacivanja glasova (pr. riječ „štednjak“ postaje: „šednjak“) te raznih zamjena glasova (pr. riječ „gnjido“ postaje: „gondo“; riječ „bolji“ postaje: „boli“; riječ „geganje“ postaje: „gdanje“).

Ispitanik ima poteškoće i na globalnoj razini izgovora. Naglaske pridodaje riječima bez pravila tako da se naglasak može pronaći na bilo kojem slogu u riječi. Riječi se često razdvajaju na slogove, a rečenice na riječi te se gubi intonacija. Ponekad ispitanik ostvaruje uzlaznu intonaciju te riječi i rečenice dobivaju upitan prizvuk, kao da ispitanik pokazuje čuđenje prilikom čitanja.

Kad se ispravljeni glas nalazi u medijalnoj poziciji, naglasak je ostvaren na posljednjem slogu (vidljivo i u riječima i rečenicama).

Sesije 1 – 3

Ispitanik je pokazao veliko čuđenje kad mu je na prvoj sesiji objašnjen način rada i SUVAG aparat. Nije mu bila jasna svrha ponavljanja logatoma nakon slušanja izgovora rečenica pomoću niskog filtera, kao ni važnost korištenja pokreta. Iako je koristio pokret kad sam to tražila od njega, pokret mu ne dolazi prirodno niti ga ispitanik koristi pravilno. Ispitanik je pokazao veliku brzopletost te su prve tri sesije trajale 35 – 40 minuta jer ispitanik nije mogao zadržati pozornost ni pravilan izgovor 45 minuta.

Problem koji se javio na prvim sesijama bio je u tome što ispitanik nije čuo razliku između glasova [n] i [ɲ] kad iza glasa dolazi vokal [i]. Jedine situacije u kojima je ispitanik ostvario pravilan izgovor ispravljanog glasa kad nakon njega dolazi vokal [i] bile su kad bi podigao visinu glasa. Navedeno bi dovelo do automatskog povećanja napetosti, ali je ispitanik dobio dojam da je jedini način da postigne pravilan izgovor ako: „govori kao žena“. Pokušali smo se odmaknuti od promjene visine te se više usmjeriti na korištenje pokreta.

Do treće je sesije bio vidljiv napredak u ponavljanju intonacije te ispitanik više ne koristi uzlaznu intonaciju umjesto silazne. Dio razloga za napredak nalazi se i u tome što je ispitaniku objašnjeno da zamjena silazne i uzlazne intonacije dovodi do promjene značenja rečenice jer može zamijeniti upitnu i izjavnu rečenicu.

Napredak u dobivanju pravilnog izgovora ispravljanog glasa bio je brži i jednostavniji od dobivanja ispravne intonacije te ostvarivanja dobrog mjesta naglaska.

Sesije 4 – 7

Na ovim sesijama je rađeno uz slušanje uz blago gušenje. Ispitanik nije pokazivao jednake probleme s izgovorom na istim primjerima na strmom i blagom gušenju. Riječi koje su mu predstavljale poteškoću na početku korekcije (kad je korišteno strmo gušenje) izgovorene su bez poteškoća uz blago gušenje, a na istom je ispitanik imao teškoća s riječima koje je izgovarao bez teškoća kad je slušao uz strmo gušenje. Navedeno pokazuje da je ispitanikov napredak lako poljuljati te da pravilan izgovor nije usvojen i ustaljen što je vidljivo i u razgovoru s ispitanikom jer u slobodnom govoru ispitanik ponekad ostvaruje pravilan izgovor, a ponekad ne.

Na petoj je sesiji optimalni dio materijala u potpunosti prođen na blagom gušenju te (ukoliko je ispitanik koncentriran) nije bilo poteškoća u dobivanju pravilnog izgovora. Problem se javlja samo u zadržavanju pravilnog izgovora u slobodnom govoru.

Na šestoj je sesiji započet rad na neoptimalnom dijelu materijala uz slušanje uz strmo gušenje. Neoptimalni dio materijala predstavljao je ispitaniku veću poteškoću te smo se sve do sedme sesije zadržali na slušanju uz strmo gušenje. Kad je ispitanik uspio pravilno ponoviti sve primjere dva puta bez pogrešaka, pređeno je na slušanje uz blago gušenje, a potom na slušanje pomoću direktnog kanala. Jednom kad je ispitanik uspio sve dobro izgovoriti slušanjem uz blago gušenje, bez problema je pravilno izgovarao i sve primjere slušanjem uz direktni kanal.

Na sedmoj je sesiji korištena generalna linija (istovremeno propuštanje zvuka kroz niski i visoki filter) kako bi se kod ispitanika ispravila intonacija kako u čitanju, tako i u slobodnom govoru. Kao pokret smo koristili pokrete rukama kojima smo crtali kružnice po stolu i u zraku kako bi se ispitaniku prikazala cjelovitost izgovora te kako ne bi dijelio riječi na slogove te pravio nepotrebne stanke u rečenicama (koje su nekad dolazile unutar pojedinih riječi).

Sesije 8 – 10

Na osmoj su sesiji obrađene riječi i rečenice s više ponavljanja ispravljanog glasa te je započeto s radom na tekstu. Ispitanik je slušao moj izgovor, a zatim ponavljao rečenicu po rečenicu.

Na devetoj je sesiji nakon ponavljanja rečenica iz teksta te dva slušanja mog čitanja teksta, tekst dan ispitaniku da ga samostalno pročita. Ispitanik nije pokazao veće poteškoće prilikom čitanja teksta. Ukoliko je ispravljeni glas pogrešno izgovoren, ispitanikovo čitanje je zaustavljano te je trebao ponoviti riječ prema mom govornom uzoru. Ispitanik je i dalje potican za korištenje pokreta za ispravljanje intonacije jer mu pokret uvelike pomaže. Tekst je prilagođen ispitaniku na način da su mu označene govorne riječi kako bi znao da ne može ostvariti pauzu između naglasne riječi te proklitike ili enklitike koja se veže uz riječ. Problem je nastao kad je ispitaniku tekst postao poznat pa se njegov tempo čitanja ubrzao te je on često „čitao napamet“ što bi dovelo do izgovora pogrešnih riječi. Ispitanika je potrebno često upozoravati da uspori svoj govor, bez obzira je li riječ o čitanju ili slobodnom govoru. Kad je

govor sporiji, ispitanikov izgovor ispravljanog glasa je uvijek pravilan, a suprasegmentalna obilježja nisu narušena.

Na desetoj je sesiji prođen cijeli materijal na način da ga je ispitanik samostalno čitao, a ja sam ga ispravljala prema potrebi. Nakon što je prođeno kroz cijeli materijal više puta, s ispitanikom je vođen razgovor o svakodnevnim temama te je ispitanik zadržao pravilan izgovor i u slobodnom govoru.

Nakon desete sesije uslijedilo je ponovno snimanje.

Drugo snimanje

Ispitanik je pokazao puno bolje čitanje na drugom snimanju; vidljiva je upoznatost s materijalom, ali i poboljšanje na globalnom planu čitanja jer je ono smirenije. Na ovom snimanju ispitanik čita riječi onako kako su napisane, nema dodavanja, izbacivanja niti zamjena glasova u riječima.

U izgovoru sad postoji veća napetost te je ispravljeni glas ostvaren pravilno u 96% riječi te 92% rečenica.

Unatoč poboljšanju na planu čitanja, globalna razina u govoru je i dalje narušena. I dalje je prisutno rastavljanje riječi na slogove te rečenica na riječi. Iako je ispravljeni glas ostvarivan pravilno, pogrešan ritam i intonacija smetaju slušanju te ispitanikov govor zvuči neprirodno. Razlika u čitanju izjavnih i upitnih rečenica nije utvrđena.

Prilog 2. Tablični prikaz podataka o ispitanicima koji su sudjelovali u fonetskoj korekciji

Tablica 5. Prikaz osobnih podataka, ispravljanih glasova, godina učenja hrvatskog te stajališta prema fonetskoj korekciji kod ispitanika

ispitanik	mjesto rođenja	dob u trenutku korekcije	ispravljeni glas	godine i mjesto učenja hrvatskog jezika	stajalište prema fonetskoj korekciji
AB	Šangaj	23	[ʎ] i [ɲ]	/	Smatra izgovor važnim aspektom učenja stranog jezika.
BC	Chuxiong (jug Kine)	20	[ʎ]	>1, Hrvatska	Ne vidi važnost pravilnog izgovora, želi samo postići razumijevanje.
CD	Changsha (provincija Hunan)	19	[ʎ] i [ɲ]	>1, Kina i Hrvatska	Nije upoznata s važnosti izgovora, ali želi poboljšati vlastito znanje hrvatskog na svim razinama.
DE	Peking	20	[ʎ]	>1, Kina i Hrvatska	Želi poboljšati vlastiti izgovor jer je smeta loš izgovor kineskog kod stranaca te ne želi da je se zbog lošeg izgovora etiketira..
EF	Chuxiong (jug Kine)	21	[ɲ]	<1, Hrvatska	Nije siguran shvaća li važnost fonetske korekcije te ne može procijeniti je li nečiji izgovor važan.

Tablica 6. Samoprocjene vještina ispitanika u stranim jezicima

jezik	ispitanik	čitanje	Pisanje	govor	slušanje
engleski	AB	5	4	5	5
	BC	4	3	5	5
	CD	5	4	4	4
	DE	4	4	4	4
korejski	AB	5	5	4	5
francuski	AB	4	3	2	3
španjolski	DE	4	3	4	4
hrvatski	AB	2	1	1	1
	BC	3	4	4	4
	CD	4	3	3	3
	DE	4	4	3	3
	EF	3	4	3	3

Prilog 3. Materijal za fonetsku korekciju glasa [ʎ]

Tablica 13. Materijal za fonetsku korekciju glasa [ʎ] (primjeri koji su korišteni samo s AB su masno otisnuti)

Riječi:	Rečenice:
pljus	Pljus!
pljusak	Pljuska boli.
pljuska	Pljušti kiša.
pljuvačka	Pljeskao je pjevaču.
pljuštati	Pljesak je bio glasan.
pljuckati	Pljas!
pljuvati	Pljačka je zločin.
pljesak	Bljuzga je na cesti.
pljeskati	Bljutavo jelo nije fino.
pljas	Bljesak munje nije dugo trajao.
pljačka	Ključ je ostao doma.
bljuzga	Kljuse je obavilo posao.
bljutavo	Ključan trenutak je prošao.
bljedilo	Kljukao ga je tabletama.
bljesak	Kljove nosoroga su velike.
kljun	Gljive mogu biti jestive.
ključ	Gljivice su se pojavile na zidu.
kljuse	Ljigavi dečki mi se ne sviđaju.
ključan	Ljuta sam!
kljucati	Ljubav boli.
kljukati	Ljudi su zli!
ključati	Ljupko se smiješ.
kljova	Ljuska je popucala.
gljiva	Ljudski je griješiti.
gljivice	Ljubica je cvijet.
ljigav	Ljudožderi su opasni.
ljut	Ljušti mi se koža.
ljudi	Ljuštura je oklop.
ljubav	Ljubomora je loša.
ljupka	Ljubazne osobe svi vole.
ljuska	Ljubavnik ju je ostavio.
ljudska	Ljuto može biti i fino.
ljutina	Ljubičasta boja mi je najdraža.
ljubica	Ljubakali smo se cijeli dan.
ljubimac	Ljeto dolazi.
ljubazan	Ljevak sam.
ljubavnik	Ljepota vara.
ljubičast	Ljepša si od mene.
ljudožder	Ljestve su duge.
ljuštiti	Ljenčarim cijeli dan.
ljuštura	Ljetujem na moru.
ljubakati	Ljekarna radi do ponoći.
ljubomora	Ljepotice ne znaju kuhati.
ljeto	Ljosnula je na pod.
ljevak	Sljedeći!
ljepša	Sljeme nije visoko.

ljestve	Sljepoća nije bolest.
ljevica	Sljezov čaj je fin.
ljepilo	Sljepoočnice me bole.
ljepota	Prestani buljiti!
ljepotan	Proključala je voda za kavu.
ljekarna	Omamljena sam od alkohola.
ljekovit	Ne znam kolika je udaljenost.
ljeskati	Oduševljena sam ovom idejom.
ljepotica	Želim omaljati sobu.
ljenčariti	Važno je da se zabavljamo.
ljetovati	Pokušaj se poboljšati!
ljetnikovac	Krenula je puteljkom.
lječilište	Ti si mali debeljko.
ljusnuti	Zašto si tako stidljiv?
ljaga	Avion nije vidljiv.
ljama	Baš si šaljiv!
sljez	Kašljem.
Sljeme	Imam ožiljak.
sljepoća	Javlaj mi se!
sljedeća	Ne mumljaj si u bradu.
sljedbenik	Nabola sam se na šiljak.
sljepoočnica	Danas je ponedjeljak.
duljiti	Zašto stalno brbljaš?
buljiti	Škola je dobila novog ravnatelja.
migoljiti	Jeli smo roštilj.
poljubiti	Došla sam na cilj.
priljepak	Dobila sam žulj.
skupljati	Žad nije dragulj.
spetljati	Ušla sam u mulj.
maljati	Neću jesti kelj.
valjati	Ostavio je temelj.
udebljati	Ugrizao me krpelj.
brbljati	Pivi okus daje hmelj.
mumljati	Ovo je moja obitelj.
bauljati	Snimio nas je snimatelj.
šuljati	Jesi li ti graditelj?
žuljati	On je poznati voditelj.
obavljati	Zašto si takav mrzitelj?
zabavljati	Ti si moj izbavitelj.
javljati	On je moj najdraži redatelj.
ponavljati	Hoćeš li mi biti prijatelj?
stavljati	Ne želiš mi biti neprijatelj.
zaustavljati	Imam pištolj.
kašljati	Imaš češalj?
poboljšati	Skaćem u dalj.
zamišljati	Dodaj mi malj.
debeljko	Baš si kralj!
štedljiv	On je bogalj.
stidljiv	Moj zub je šupalj.
vidljiv	Napao ga je čagalj.
šaljiv	Ova zadaća je mačji kašalj.
veselje	Uveli su bika u štagalj.
udaljen	Bljedunjava si.

zarobljen	Bljesak munje nije dugo trajao.
omamljen	Ljenjivac je spor.
oduševljen	Lješnjak je teško žvakati.
usamljen	Manji je od patuljka.
seljak	Pljujem u dalj.
šiljak	Ljiljani su bijele boje.
ožiljak	Ljuljamo se.
zemljak	Ljubitelj sam kazališta.
divljak	Ljubimac mora biti voljen.
putelj	Ljuljačke su za djecu.
bosiljak	Ljubljana je glavni grad Slovenije.
zatiljak	Ljepotani su umišljeni.
potiljak	Ljekovite biljke su rijetke.
pupoljak	Ljevica mi je bolja od desnice.
patuljak	Ljama pljuje.
vtuljak	Nećemo dalje duljiti.
brežuljak	Pobijedio je najbolji natjecatelj.
zemlja	Ne znam tko je pošiljatelj.
ponedjeljak	Ja sam uvijek gledatelj, nikad izvoditelj.
razdjeljak	Veliki sam ljubitelj konja.
cilj	
roštilj	
mulj	
žulj	
dragulj	
kelj	
hmelj	
temelj	
krpelj	
kupelj	
obitelj	
gledatelj	
izvoditelj	
redatelj	
snimatelj	
prijatelj	
graditelj	
voditelj	
mrzitelj	
vršitelj	
služitelj	
primatelj	
ravnatelj	
staratelj	
neprijatelj	
izbavitelj	
poznavatelj	
obožavatelj	
osloboditelj	
posvojitelj	
natjecatelj	
promicatelj	
kukolj	

gomolj	
pištolj	
dalj	
malj	
kralj	
kašalj	
šupalj	
štagalj	
čagalj	
bogalj	
češalj	
bljedunjav	
ljenjivac	
lješnjak	
pošiljatelj	
zaljubljen	
ljiljan	
Ljubljana	
ljuljati	
ljuljačka	
ljubitelj	

Tekst za fonetsku korekciju glasa [ʎ]

Proljeće je, a ja sam opet zaljubljena. Posljednji me dečko ostavio zbog ljubavnice. Ljubavnice! Bila je to prava pljuska. On je bio lijep, ali ljevak. Kad bi pljeskao, ljevicu je postavljao iznad desnice. Sljedeća stvar koja me smetala bilo je njegovo bljedilo, kao i dlake na koljenima. Nikad nije htio otići liječniku. Čak ni u ljekarnu! Nije volio ljutu hranu, niti je htio imati ljubimca. Bio je i ljubitelj gljiva, a meni su one bljutave. Ne kaže se uzalud da je ljubav slijepa. Voljela sam ga, ali on mene nije. Nadam se da će me moj novi dečko voljeti. On je pravi ljepotan. Zato što je tako poželjan, muči me ljubomora. Jučer mi je kupio češalj i buket ljubica. Tako smo proslavili zadnji dan travnja. Željela bih da naša ljubav traje bar do ljeta. Jedva čekam ljeto! Ići ćemo zajedno na ljetovanje. Ako će biti lijepo vrijeme, možemo ljenčariti na plaži. Samo da ne pljusne kiša. Bljesak munje me uvijek preplaši kad pada pljusak. A i bljuzga mi je ljigava. Bar znam da se imam uz koga priljubiti. Inače, rođen je u Ljubljani čiji sam veliki ljubitelj. Voditelj je zabavnih emisija. Nije slavan, ali ja sam njegov veliki obožavatelj. Poznavatelj je i povjesti pa zna sve kraljeve i kraljice. Previše brbljam o njemu, vidljivo je da sam zaljubljena.

Prilog 4. Materijal za fonetsku korekciju glasa [ɲ]

Tablica 14. Materijal za fonetsku korekciju glasa [ɲ] (primjeri koji su korišteni samo s AB su masno otisnuti)

Riječi:	Rečenice:
pnjas	Knjiga je zabavna.
pnjus	Knjižnica je zatvorena.
bnjas	Knjižara se tek otvorila.
bnjus	Književnici su uvijek traženi.
tnjamiti	Gnjido!
dnjimaža	Gnjusna si!
dnjivež	Gnjeveno me pogledala.
Dnjepar	Gnjev je negativna emocija.
dnjakati	Gnjaviš me!
knjiga	Gnjavatori nikome nisu dragi.
knjižara	Njiva je plodna.
knjižnica	Njih još ne znam.
književnik	Njima nikad nije dosadno.
književno	Njihov pas uvijek laje.
knjižurina	Njišem se u stolici.
gnjida	Njušim miris voća.
gnjilo	Njuh je osjetilo.
gnjilež	Nju baš volim.
gnjurac	Njuškao je oko mene.
gnjusan	Nježnosti nikad dosta.
gnjev	Njen mobitel je nov.
gnjecav	Njenu jaknu sam uzela.
gnjevan	Njega dugo nisam vidjela.
gnječiti	Njega kože je važna.
gnjaviti	Njezin šal je dug.
gnjavator	Njemački jezik je lagan.
gnjavaža	Njegovala sam je danima.
njih	Nje nikad nema u blizini.
njima	Njoki su slani.
njiva	Njoj sam dala pusu.
njihov	Njakao je kao magarac.
njihalo	Snježni dani dolaze.
njihati	Stanjila si se!
njištati	Opominjem te samo jednom!
nju	Smanjena mi je plaća.
njuh	Ranjen je u borbi.
njuška	Sumnjam u sebe.

njušiti	Hladnjak je pun.
njuškica	S njom sam bila u kinu.
njuškati	Budi nježan!
nje	Nema više danjeg svjetla?
njen	Čak je i od mene manji.
njenu	On je uvijek zbunjen.
njega	Ostala sam zapanjena.
njedra	Osjećam se ispunjeno.
njegov	Vuk ima očnjake.
njezin	Neću ti se klanjati.
nježan	Nemoj me preklinjati.
nježnost	Ne mislim na sadašnjost.
njemački	Imam pitanje.
njegovati	Čula sam kucanje.
njoj	Vodi me na pecanje!
njom	Volim jesti vrganje.
njoki	Osjetila sam grebanje.
njakati	Bilo je to dobro bacanje.
snježan	Ovo je dugo hodanje.
smanjiti	Idem na spavanje.
stanjiti	Umara me učenje.
zapanjiti	Čemu ovo smijanje?
osumnjičen	Moram na predavanje.
lunjati	Idemo na ribnjak?
mijenjati	Očistila sam dimnjak.
sumnjati	Pit ćemo konjak!
opominjati	On je čarobnjak.
ranjen	Ima nas stotinjak.
zbunjen	Titanik se zabio u ledenjak.
ispunjen	Srušila sam čunj.
sadašnjost	To je moj konj.
unutrašnjost	Osjetiš li ovaj vonj?
manjak	Idući mjesec je svibanj.
ribnjak	Moj najdraži mjesec je lipanj.
hladnjak	Udarao je o bubanj.
jednjak	Stavio mi je čaj na pladanj.
štednjak	Kad će više doći srpanj?
grudnjak	Popeo se na toranj.
vodenjak	Sada je travanj.
stotinjak	Uganula sam gležanj.
dimnjak	Poslije Nove godine dolazi siječanj.
stolnjak	To je moje mišljenje.
voćnjak	Njegov sluh je bolji od mog.

očnjak	Svinju smo stavili na ražanj.
pašnjak	Njištanje konja čuje se daleko.
češnjak	Gnjecavo voće često je i gnjilo.
bjelanjak	Što je zapravo sanjanje?
žutanjak	Čulo se njeno jecanje.
čarobnjak	Knjiga ima i novo izdanje.
danje	Volim plesanje i pjevanje.
manje	Plaši me njeno ispitivanje.
grebanje	Nisam navikla na njihanje.
ribanje	Uvijek sam bila ljubitelj životinja.
zibanje	
gibanje	
vježbanje	
bacanje	
jecanje	
micanje	
pecanje	
kucanje	
gledanje	
hodanje	
izdanje	
geganje	
pušenje	
pitanje	
spavanje	
pjevanje	
plesanje	
slušanje	
trčanje	
ležanje	
sjedenje	
učenje	
smijanje	
predavanje	
životinje	
razgovaranje	
ispitivanje	
lubanja	
čunj	
konj	
vonj	
svibanj	
lipanj	

bubanj	
pladanj	
srpanj	
toranj	
siječanj	
travanj	
ražanj	
gležanj	
svežanj	
vrganj	
njegovatelj	
mišljenje	
njihanje	
sanjanje	

Tekst za fonetsku korekciju glasa [n]

Konji su moje omiljene životinje. Volim sve na njima. Od njuške do nježne dlake. U knjižnici sam posudila knjigu o njezi konja. Nisam ni sanjala da je toliko teško negovati konja. Osobitu pažnju valja posvetiti kopitima. Ako se osjeti vonj, kopito se ugnjililo. Konji imaju jako dobar njuh. Ako imam jabuku u naprtnjači, odmah je nanjuše. Tada počinju njihati glavom i njištati. Moja nećakinja misli da konji znaju njakati. Njoj ne treba vjerovati. Ona je mali gnjavator. Iako manji gnjavator od njenog brata Vanje. Osim što su slični jer stalno gnjave, imaju i slična imena. Njeno ime je Tanja. Tanja i Vanja! No nemojte nikad izazivati njihov gnjev. Odmah započinje njihovo jecanje, plakanje i bacanje na pod. Ako nemate sreće, moguće je i udaranje ili grebanje. Njihova učiteljica se ipak zna nositi s malim gnjidama. Nju jako vole i odlaze na sva njena predavanja. Učenje im nije teško. Mislim da bi čak pojeli i njene njoke. Za moje uvijek kažu da su gnjusni i gnjecavi. Za njene bi rekli: „Njami!" Idući tjedan ih vodim na pecanje. Morati će biti tiho pa će biti manja gnjavaža. No pitanje je hoću li im moći reći da je zabranjeno razgovaranje.

Prilog 5. Primjer anketnog listića za eksperiment

ANKETA

U nastavku Vas molimo da ocjenom od 1 (najniža ocjena) do 5 (najviša ocjena) ocijenite izgovor glasova /lj/ i /nj/. Zaokruživanjem najniže ocjene (1) pokazujete da izgovor označenog glasa smatrate u potpunosti neprihvatljivim. Zaokruživanjem najviše ocjene (5) pokazujete da Vam je izgovor označenog glasa prihvatljiv te ne odudara od tipičnog hrvatskog izgovora.

1.	knjižnica	1	2	3	4	5
2.	žulj	1	2	3	4	5
3.	gnjavator	1	2	3	4	5
4.	kašljati	1	2	3	4	5
5.	šaljiv	1	2	3	4	5
6.	duljiti	1	2	3	4	5
7.	siječanj	1	2	3	4	5
8.	ljestve	1	2	3	4	5
9.	kljun	1	2	3	4	5
10.	sanjanje	1	2	3	4	5
11.	lipanj	1	2	3	4	5
12.	dalj	1	2	3	4	5
13.	maljati	1	2	3	4	5
14.	vrganj	1	2	3	4	5
15.	sljepoća	1	2	3	4	5
16.	čunj	1	2	3	4	5
17.	ljepota	1	2	3	4	5
18.	temelj	1	2	3	4	5
19.	knjiga	1	2	3	4	5
20.	svibanj	1	2	3	4	5
21.	svežanj	1	2	3	4	5
22.	knjižnica	1	2	3	4	5
23.	ljubitelj	1	2	3	4	5
24.	smanjiti	1	2	3	4	5
25.	njega	1	2	3	4	5
26.	udebljati	1	2	3	4	5
27.	omamljen	1	2	3	4	5
28.	ljepota	1	2	3	4	5
29.	ljestve	1	2	3	4	5
30.	smanjiti	1	2	3	4	5

31.	žulj	1	2	3	4	5
32.	stotinjak	1	2	3	4	5
33.	gnjavator	1	2	3	4	5
34.	stanjiti	1	2	3	4	5
35.	predavanje	1	2	3	4	5
36.	knjiga	1	2	3	4	5
37.	književnik	1	2	3	4	5
38.	pošiljatelj	1	2	3	4	5
39.	spavanje	1	2	3	4	5
40.	siječanj	1	2	3	4	5
41.	ljuljati	1	2	3	4	5
42.	njiva	1	2	3	4	5
43.	dalj	1	2	3	4	5
44.	krpelj	1	2	3	4	5
45.	divljak	1	2	3	4	5
46.	Ljubljana	1	2	3	4	5
47.	malj	1	2	3	4	5
48.	kralj	1	2	3	4	5
49.	mijenjati	1	2	3	4	5
50.	ključ	1	2	3	4	5
51.	pljusak	1	2	3	4	5
52.	spavanje	1	2	3	4	5
53.	travanj	1	2	3	4	5
54.	divljak	1	2	3	4	5
55.	njištati	1	2	3	4	5
56.	kašljati	1	2	3	4	5
57.	srpanj	1	2	3	4	5
58.	vrganj	1	2	3	4	5
59.	sanjanje	1	2	3	4	5
60.	predavanje	1	2	3	4	5
61.	ljubomora	1	2	3	4	5
62.	ljubitelj	1	2	3	4	5
63.	ljubakati	1	2	3	4	5
64.	travanj	1	2	3	4	5
65.	ražanj	1	2	3	4	5
66.	ravnatelj	1	2	3	4	5
67.	češalj	1	2	3	4	5
68.	svežanj	1	2	3	4	5
69.	gnjilež	1	2	3	4	5
70.	temelj	1	2	3	4	5
71.	mumljati	1	2	3	4	5
72.	gležanj	1	2	3	4	5
73.	kljova	1	2	3	4	5
74.	pošiljatelj	1	2	3	4	5

75.	krpelj	1	2	3	4	5
76.	njištati	1	2	3	4	5
77.	mijenjati	1	2	3	4	5
78.	pljusak	1	2	3	4	5
79.	obožavatelj	1	2	3	4	5
80.	lipanj	1	2	3	4	5
81.	natjecatelj	1	2	3	4	5
82.	ljeskati	1	2	3	4	5
83.	češalj	1	2	3	4	5
84.	čunj	1	2	3	4	5
85.	njen	1	2	3	4	5
86.	šaljiv	1	2	3	4	5
87.	kljova	1	2	3	4	5
88.	zamišljati	1	2	3	4	5
89.	ljuljati	1	2	3	4	5
90.	kralj	1	2	3	4	5
91.	stanjiti	1	2	3	4	5
92.	svibanj	1	2	3	4	5
93.	ljuštiti	1	2	3	4	5
94.	omamljen	1	2	3	4	5
95.	ljama	1	2	3	4	5
96.	ljeskati	1	2	3	4	5
97.	Ljubljana	1	2	3	4	5
98.	sljepoća	1	2	3	4	5
99.	maljati	1	2	3	4	5
100.	ljubakati	1	2	3	4	5
101.	seljak	1	2	3	4	5
102.	kljun	1	2	3	4	5
103.	mumljati	1	2	3	4	5
104.	ražanj	1	2	3	4	5
105.	seljak	1	2	3	4	5
106.	gnjilež	1	2	3	4	5
107.	ljama	1	2	3	4	5
108.	zamišljati	1	2	3	4	5
109.	bubanj	1	2	3	4	5
110.	ljepša	1	2	3	4	5
111.	ključ	1	2	3	4	5
112.	natjecatelj	1	2	3	4	5
113.	ljuljačka	1	2	3	4	5
114.	ljubomora	1	2	3	4	5
115.	duljiti	1	2	3	4	5
116.	srpanj	1	2	3	4	5
117.	pljesak	1	2	3	4	5
118.	ravnatelj	1	2	3	4	5

119.	udebljati	1	2	3	4	5
120.	njen	1	2	3	4	5
121.	stotinjak	1	2	3	4	5
122.	ljut	1	2	3	4	5
123.	toranj	1	2	3	4	5
124.	pljesak	1	2	3	4	5
125.	pecanje	1	2	3	4	5
126.	ljuštiti	1	2	3	4	5
127.	ljuljačka	1	2	3	4	5
128.	razgovaranje	1	2	3	4	5
129.	njega	1	2	3	4	5
130.	gležanj	1	2	3	4	5
131.	njiva	1	2	3	4	5
132.	razgovaranje	1	2	3	4	5
133.	obožavatelj	1	2	3	4	5
134.	ljepša	1	2	3	4	5
135.	toranj	1	2	3	4	5
136.	bubanj	1	2	3	4	5
137.	pecanje	1	2	3	4	5
138.	ljut	1	2	3	4	5
139.	književnik	1	2	3	4	5
140.	malj	1	2	3	4	5

U nastavku Vas molimo da ocjenom od 1 (najniže) do 5 (najviše) procjenite izgovor navedenih rečenica. Prilikom procjene obratite pozornost na globalnu razinu (intonaciju, ritam i naglaske). Zaokruživanjem najniže ocjene (1) pokazujete da izgovor rečenice smatrate u potpunosti neprihvatljivim. Zaokruživanjem najviše ocjene (5) pokazujete da Vam je izgovor rečenice prihvatljiv te ne odudara od tipičnog hrvatskog izgovora.

1	Kljuse je obavilo posao.	1	2	3	4	5
2	Gnjecavo voće često je i gnjilo.	1	2	3	4	5
3	Ljepotani su umišljeni.	1	2	3	4	5
4	Imas češalj.	1	2	3	4	5
5	Veliki sam ljubitelj konja.	1	2	3	4	5
6	Ključan trenutak je prošao.	1	2	3	4	5
7	Opominjem te samo jednom.	1	2	3	4	5
8	Pljušti kiša.	1	2	3	4	5
9	Ljubomora je loša.	1	2	3	4	5
10	On je uvijek zbunjen.	1	2	3	4	5
11	Ljuljačke su za djecu.	1	2	3	4	5
12	Gnjido!	1	2	3	4	5
13	Gljivice su se pojavile na zidu.	1	2	3	4	5
14	Ljudski je griješiti.	1	2	3	4	5
15	Nisam navikla na njihanje.	1	2	3	4	5
16	Gnjusna si.	1	2	3	4	5
17	Kljukao ga je tabletama.	1	2	3	4	5
18	Oduševljena sam ovom idejom.	1	2	3	4	5
19	Dodaj mi malj.	1	2	3	4	5
20	Moj najdraži mjesec je lipanj.	1	2	3	4	5
21	Gnjusna si!	1	2	3	4	5
22	Sumnjam u sebe.	1	2	3	4	5
23	Ključan trenutak je prošao.	1	2	3	4	5
24	Gnjev je negativna emocija.	1	2	3	4	5
25	Pokušaj se poboljšati!	1	2	3	4	5
26	Ljenčarim cijeli dan.	1	2	3	4	5
27	Ljubavnik ju je ostavio.	1	2	3	4	5
28	Njihov pas uvijek laje.	1	2	3	4	5
29	Gnjevno me pogledala.	1	2	3	4	5
30	Njakao je kao magarac.	1	2	3	4	5
31	Gnjido!	1	2	3	4	5
32	Pljačka je zločin.	1	2	3	4	5
33	Osjetiš li ovaj vonj?	1	2	3	4	5
34	Pokušaj se poboljšati.	1	2	3	4	5
35	Pljušti kiša.	1	2	3	4	5

36	Gljivice su se pojavile na zidu.	1	2	3	4	5
37	Ljuta sam!	1	2	3	4	5
38	Ti si moj izbavitelj.	1	2	3	4	5
39	Imaš češalj?	1	2	3	4	5
40	Ostala sam zapanjena.	1	2	3	4	5
41	Sljepoća nije bolest.	1	2	3	4	5
42	Ključ je ostao doma.	1	2	3	4	5
43	Kljuse je obavilo posao.	1	2	3	4	5
44	Bljuzga je na cesti.	1	2	3	4	5
45	Dodaj mi malj.	1	2	3	4	5
46	Srušila sam čunj.	1	2	3	4	5
47	Ljuljamo se.	1	2	3	4	5
48	Čak je i od mene manji.	1	2	3	4	5
49	Njihov pas uvijek laje.	1	2	3	4	5
50	Važno je da se zabavljamo.	1	2	3	4	5
51	Knjiga ima i novo izdanje.	1	2	3	4	5
52	Osjetiš li ovaj vonj?	1	2	3	4	5
53	Sljepoća nije bolest.	1	2	3	4	5
54	Ostala sam zapanjena.	1	2	3	4	5
55	Ljubomora je loša.	1	2	3	4	5
56	Ljuto može biti i fino.	1	2	3	4	5
57	Vuk ima očnjake.	1	2	3	4	5
58	Njištanje konja čuje se daleko.	1	2	3	4	5
59	Njakao je kao magarac.	1	2	3	4	5
60	Vuk ima očnjake.	1	2	3	4	5
61	Ljuto može biti i fino.	1	2	3	4	5
62	Gnjecavo voće često je i gnjilo.	1	2	3	4	5
63	Njuškao je oko mene.	1	2	3	4	5
64	Ljenčarim cijeli dan.	1	2	3	4	5
65	Čula sam kucanje.	1	2	3	4	5
66	Idući mjesec je svibanj.	1	2	3	4	5
67	Ovo je dugo hodanje.	1	2	3	4	5
68	Titanik se zabio u ledenjak.	1	2	3	4	5
69	Ljubav boli.	1	2	3	4	5
70	Pljeskao je pjevaču.	1	2	3	4	5
71	Nabola sam se na šiljak.	1	2	3	4	5
72	Knjižnica je zatvorena.	1	2	3	4	5
73	Gnjevno me pogledala.	1	2	3	4	5
74	Ljepota vara.	1	2	3	4	5
75	Ljuljamo se.	1	2	3	4	5
76	Gnjev je negativna emocija.	1	2	3	4	5
77	Ljubavnik ju je ostavio.	1	2	3	4	5
78	Ljubakali smo se cijeli dan.	1	2	3	4	5
79	Njenu jaknu sam uzela.	1	2	3	4	5

80	Ljepotani su umišljeni.	1	2	3	4	5
81	Oduševljena sam ovom idejom.	1	2	3	4	5
82	Njištanje konja čuje se daleko.	1	2	3	4	5
83	Uganula sam gležanj.	1	2	3	4	5
84	Ljubazne osobe svi vole.	1	2	3	4	5
85	Kljukao ga je tabletama.	1	2	3	4	5
86	Ljekovite biljke su rijetke.	1	2	3	4	5
87	Čula sam kucanje.	1	2	3	4	5
88	Pljeskao je pjevaču.	1	2	3	4	5
89	Sumnjam u sebe.	1	2	3	4	5
90	Necu jesti kelj.	1	2	3	4	5
91	Baš si šaljiv.	1	2	3	4	5
92	Njuškao je oko mene.	1	2	3	4	5
93	Ljubimac mora biti voljen.	1	2	3	4	5
94	Bljuzga je na cesti.	1	2	3	4	5
95	Opominjem te samo jednom.	1	2	3	4	5
96	Nemoj me preklinjati.	1	2	3	4	5
97	Ljubakali smo se cijeli dan.	1	2	3	4	5
98	Ljepotice ne znaju kuhati.	1	2	3	4	5
99	Omamljena sam od alkohola.	1	2	3	4	5
100	Nabola sam se na šiljak.	1	2	3	4	5
101	Ljepota vara.	1	2	3	4	5
102	Ti si moj izbavitelj.	1	2	3	4	5
103	Imam pitanje.	1	2	3	4	5
104	Ljuljačke su za djecu.	1	2	3	4	5
105	Baš si šaljiv.	1	2	3	4	5
106	Omamljena sam od alkohola.	1	2	3	4	5
107	On je uvijek zbunjen.	1	2	3	4	5
108	Ljubimac mora biti voljen.	1	2	3	4	5
109	Veliki sam ljubitelj konja.	1	2	3	4	5
110	Čak je i od mene manji.	1	2	3	4	5
111	Ljekovite biljke su rijetke.	1	2	3	4	5
112	Zašto si takav mrzitelj.	1	2	3	4	5
113	Kljove nosoroga su velike.	1	2	3	4	5
114	Uganula sam gležanj.	1	2	3	4	5
115	Neću jesti kelj!	1	2	3	4	5
116	Moj najdraži mjesec je lipanj.	1	2	3	4	5
117	Idući mjesec je svibanj.	1	2	3	4	5
118	Pljačka je zločin.	1	2	3	4	5
119	Ljudski je griješiti.	1	2	3	4	5
120	Knjiga ima i novo izdanje.	1	2	3	4	5
121	Ovo je dugo hodanje.	1	2	3	4	5
122	Imam pitanje.	1	2	3	4	5
123	Njih još ne znam.	1	2	3	4	5

124 Ljepotice ne znaju kuhati.	1	2	3	4	5
125 Nemoj me preklinjati.	1	2	3	4	5
126 Ljuta sam!	1	2	3	4	5
127 Zašto si takav mrzitelj?	1	2	3	4	5
128 Ljubazne osobe svi vole.	1	2	3	4	5
129 Važno je da se zabavljamo.	1	2	3	4	5
130 Hoćeš li mi biti prijatelj?	1	2	3	4	5
131 Ljubav boli.	1	2	3	4	5
132 Titanik se zabio u ledenjak.	1	2	3	4	5
133 Nisam navikla na njihanje.	1	2	3	4	5
134 Njenu jaknu sam uzela.	1	2	3	4	5
135 Ključ je ostao doma.	1	2	3	4	5
136 Njih još ne znam.	1	2	3	4	5
137 Hoćeš li mi biti prijatelj?	1	2	3	4	5
138 Srušila sam čunj.	1	2	3	4	5
139 Knjižnica je zatvorena.	1	2	3	4	5
140 Kljove nosoroga su velike.	1	2	3	4	5